

Br. 014

SRPSKA

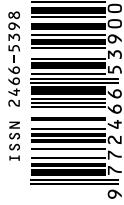
JUN 2018.

EKONOMIJA

60
GODINA
PRENOSA
ELEKTRIČNE
ENERGIJE

Cena: 198 din.

REGIONALNA SARADNJA U FOKUSU PRIVREDNIKA

Za Srpsku ekonomiju pišu: Miodrag Zec, Nikola Samardžić, Ognjen Radonjić, Sanja Domazet

ПОТПУНА ЗАШТИТА!

КАСКО
ОСИГУРАЊЕ

МОГУЋНОСТ ПЛАЋАЊА НА 12 МЕСЕЧНИХ РАТА

AMC Осигурање уз сваку КАСКО полису покљања
Супер чланску и платну картицу АМСС која
омогућава бесплатну поправку на путу
и шлеповање у земљи и Европи.

ТРАДИЦИЈА СИГУРНОСТИ

АМС ОСИГУРАЊЕ а.д.о | Рузвелтова 16, Београд

011 308 49 00 | Контакт центар: 0800 009 009

бесплатан позив из фиксне мреже

www.ams.co.rs | info@ams.co.rs

AMC
ОСИГУРАЊЕ

SRPSKA
EKONOMIJA

OSNIVAČ I IZDAVAČ
Guide for communications d.o.o.
Generala Lešjanina 2, Beograd

DIREKTOR, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Danka Milošević

IZVRŠNI UREDNIK
Momčilo Antonijević

UREDNIK SPOLJNE RUBRIKE
Mitko Arnaudov

UREDNIK ONLAJN IZDANJA
Ljiljana Staletović

GRAFIČKI DIZAJN
Savo Katalina

SARADNICI

Miodrag Zec, Tanja Miščević, Sanja Domazet, Bojan Zrnić, Miša Brkić, Radmila Lalić, Vladimir Antonijević, Nikola Samardžić, Ognjen Radonjić, Miloš Jagodić, Nataša Draganjac, Bojan Stevanović, Mihailo Medenica, Milan Dobromirović, Sanja Radinović, Željko Ivanji, Miroslav Lj. Cvijović, Mirjana Pantić, Đorđe Bojović, Siniša Milovanović, David Klepić, Aleksandar M. Janković, Marko Petrešević, Slobodan Čulić, Miloš Nikolić

ŠTAMPA
Birograf, Zemun

Magazin izlazi mesečno

DISTRIBUTER
Beokolp

PRETPLATA
+381 11 3342 390

MARKETING
marketing@srpskaekonomija.rs

www.srpskaekonomija.rs

srpskaekonomija serbianeconomy srpskaekonomija

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

Mesečno.
ISSN 2466-5398 = Srpska ekonomija
COBISS.SR-ID 227836172

ČASOPIS PODRŽAVAJU PRIVREDNA KOMORA SRBIJE I
SRPSKI POSLOVNI KLUB PRIVREDNIK

UVODNA REČ

Teslino zaveštanje

Pre 162 godine rodio se čovek koji je čitavo čovečanstvo zadužio ogromnim i važnim otkrićima na polju upotrebe naizmenične struje. Njegovo ime je Nikola Tesla. Osporavan i pokrađen za života, obožavan i uvažavan posle smrti, Nikola Tesla je jedini naučnik koji danas ima svoj *fun page* na društvenim mrežama. Pratio je uporno svoje snove realizovao ideje zahvaljujući kojima živimo lakše i bolje.

Danas, 75 godina posle njegove smrti „Elektromreža Srbije“ obeležava šezdeset godina prenosa električne energije, odnosno šest decenija od osnivanja prve kompanije koja se bavila tom delatnošću u Srbiji. Danas je to jedna od uspešnijih kompanija u jugoistočnoj Evropi. EMS a. d. u svojoj nadležnosti ima više od 10.000 kilometara dalekovoda i oko 40 postrojenja, kojima upravlja na najbolji mogući način i uz primenu najnovijih tehnologija i savremenih softverskih rešenja. Jelena Matejić, direktorka „Elektromreže Srbije“ a. d. za ovaj broj naših novina rekla je da jedan od prioriteta kompanije ostaje Transbalkanski koridor koji je Evropska komisija označila kao projekat od posebnog panevropskog značaja, a Energetska zajednica ga je odabrala kao projekat od najvišeg regionalnog interesa. Narednih godina i decenija gradiće se Transbalkanski koridor što će Srbiji omogućiti da u potpunosti iskoristi svoje potencijale i povoljan geografski položaj.

Direktor elektroprenosnog operatora MEPSO u Makedoniji Sašo Vasilevski u razgovoru za *Srpsku ekonomiju* rekao je da su u toku procedure za usvajanje Zakona o energetici i u njemu će biti utvrđeno formiranje tržišta na kojima će se trgovati električnom energijom po principu dan-unapred, odnosno, na takozvanoj berzi za električnu energiju.

Čini se da regionalna saradnja, kad je energetika u pitanju ide uzlaznom putanjom. Ona politička ide u suprotnom smeru. Mesec iza nas obeležila su politička trivenja u regionu. Dijalog Beograda i Prištine praktično je prekinut, a sukob Makedonije i Grčke oko imena bivše jugoslovenske republike nije blizu rešenja. Posmatrajući političku situaciju na Balkanu prisetih se rečenice velikog Tesle:

„Vaša mržnja pretvorena u električnu energiju mogla bi osvetljavati gradove i gradove.“

Danka Milošević,
glavna i odgovorna urednica

42

14

34

09 KONTRAVERZE TRANZICIJE SRPSKE PRIVREDE I DRUŠTVA

Piše: prof. dr Modrag Zec

10 10 ZEMALJA KOJE PREDNJAČE U UTICAJU ŽENA

Piše: Ljiljana Staletović

12 VELIKI SAMIT I MALI MINISTAR

Piše: Nataša Draganjac

14 Intervju: Jelena Matejić PRIORITET TRANSBALKANSKI KORIDOR

Piše: Mitko Arnaudov

20 OD „ELEKTROISTOKA“ DO „ELEKTROMREŽE“ SRBIJE A.D. BEOGRAD

Piše: Ljiljana Staletović

23 Intervju: Sašo Vasilevski JEDINSTVENO TRŽIŠTE IZAZOV I SAN

Piše: Mitko Arnaudov

26 SKUP U SOFIJI IZNEVERIO OČEKIVANJA

Piše: Mitko Arnaudov

30 Intervju: Liljana Pavlova SOFIJSKA AGENDA U SLUŽBI INTEGRACIJE

Piše: Mitko Arnaudov

31 DA LI SU NA VIDIKU NIŽE CENE ROMINGA

Piše: Marko Petrešević

32 REGIONALNA SARADNJA U FOKUSU PRIVREDNIKA

Piše: Ljiljana Staletović

34 Intervju: Frederik Mondoloni FRANCUSKA POSVEĆENA RADU U SRBIJI

Piše: Mitko Arnaudov

36 ZAPADNI BALKAN U UZLAZNOM TRENDU

Piše: Ljiljana Staletović

38 Intervju: Ilir Bočka NEISKORIŠĆENE MOGUČNOSTI ZA ZAJEDNIČKI RAD

Piše: Mitko Arnaudov

41 OBAVEZE PROIZAŠLE IZ BERLINSKOG PROCESA

Piše: Marko Petrešević

42 Intervju: Kočo Andušev SUDBINA MALIH DRŽAVA JE DA SARADJUJU

Piše: Mitko Arnaudov

46 MAKEDONIJA IZMEĐU POLITIKE I EKONOMIJE

Piše: Mitko Arnaudov

48 TELEKOM SRBIJA AD I EPS MEĐU DESET NAJBOLJIH

Piše: Marko Petrešević

50 Intervju: Mila Carovska MALA I SREDNJA PREDUZEĆA U CENTRU PAŽNJE

Piše: Mitko Arnaudov

54 SRPSKO TRŽIŠTE JE MALO ALI ZANIMLJIVO ZA KINEZE

Piše: Ljiljana Staletović

56 KAPA ZA PREDSEDNIKA

Piše: Radmila Lalić

60 GRČKI TURISTI POHODE BEOGRAD

Piše: Ljiljana Staletović

62 SRPSKI PEJZAŽI PRIVLAČE FILMADŽIJE

Piše: Suzana Radinović

64 Intervju: Gerry Macdonagh PREPOZNAT POTENCIJAL ZA TURIZAM

Piše: Mitko Arnaudov

66 OPERA, DRŽAVA, TAKSI - DIGITALNO

Piše: Branislav Vujović

70 OBRAZOVANJE JE KLJUČNI RESURS BUDUĆNOSTI

Piše: prof. dr Ognjen Radonjić

74 DRŽAVOM PROTIV SLOBODE

Piše: prof. dr Nikola Samardžić

78 BRISEL OD RIMA TRAŽI STEZANJE KAIŠA

Piše: Aleksandar M. Janković

80 ZA PROJEKTE DEVEDESET MILIONA EVRA

Piše: Ljiljana Staletović

81 VESLANJE NA SUVO

Piše: Miroslav Lj. Cvijović

84 PLANIRANJE SRPSKE SREDNJE GRAĐANSKE KLASE

Piše: prof. dr Miloš Jagodić

86 ULAZNICA ZA BESMRTNOST

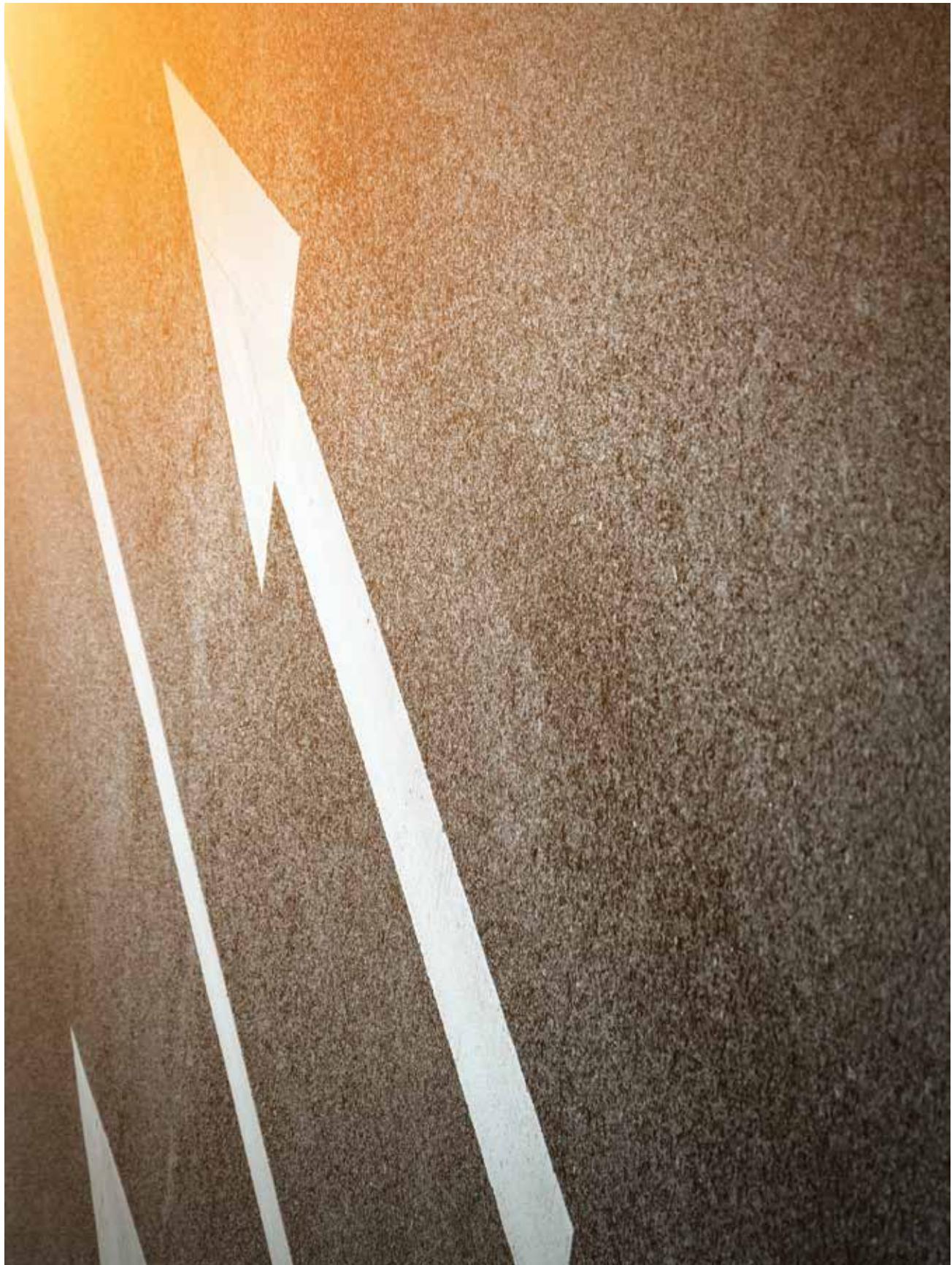
Piše: Sanja Domazet

DA LI SE POTPOMAŽEMO U REGIONALNOM RAZVOJU

Nakon Samita u Sofiji ponovo ništa novo. Ili se možda samo tako čini. Ista ekipa sa Zapadnog Balkana, ali sa novim zadacima i sada u svojstvu partnera sa Evropskom unijom. Svi zajedno da rade, u romingu, u energetici, u dvostrukom povezivanju, a o pristupanju, kako kaže Makron, nakon reforme unutar EU. Ili, kako bismo mi bolje rekli o *tom potom*.

KONTRAVERZE TRANZICIJE SRPSKE PRIVREDE I DRUŠTVA

Piše: prof. dr Miodrag Zec

Misterija tranzicije predugo traje jer ne postoji jasan konsenzus o tome kakvu državu i društvo želimo

Više od četvrt veka mi u Srbiji tragamo za algoritmom kojim bismo izvršili ukupnu društvenu i privrednu transformaciju. Uprkos brojnim koncepcijskim i političkim zaokretima, kraj se još uvek ne nazire. Misterija tranzicije predugo traje jer ne postoji jasan konsenzus o tome kakvu državu i društvo želimo. Dileme su još veće kada se postavi pitanje praktičnog ostvarenja nejasnog koncepta. U celom bivšem komunističkom bloku došlo je do tektonskih promena. Svi su imali probleme zbog urušavanja komunističkog sistema, ali je većina država opstala. Samo dve države su se raspale (SFRJ i SSSR), a jedna se relativno bezbolno podelila (Čehoslovačka). Dubina problema koje je ostavilo poluvekovno komunističko nasleđe najbolje se vidi na primeru Istočne Nemačke. U ovom slučaju se radi prosti o usisavanju jedne teritorije, stanovništva i privrede u uređeni sistem Zapadne Nemačke. Tranzicija je sprovedena bez bilo kakvih institucionalnih eksperimenata. I pored nestandardno povoljnih okolnosti ispostavilo se da nekadašnja privreda DDR, koja je slovila kao najrazvijenija u komunizmu, još uvek nije integrirana. Neprekidno isplivavaju ogromni skriveni gubici, a ukupan privatizacioni prihod je negativan. Istovremeno ukupna društvena struktura i sistem vrednosti se sporo prilagođavaju zapadnim standardima efikasnosti. Nemačka se ujedinila, potrošena su ogromna sredstva u rekonstrukciju istoka koji još zaostaje.

Zemlje srednje i istočne Evrope su tranziciju izvele brzim političkim povratkom na zapad i uz građansku prošlost čije su osnove sačuvane i u periodu komunizma sada beleže pozitivne trendove. Obilna geostrateška politička i ekonomska pomoć Zapada, dovela je do brze integracije u EU.

Za razliku od tih zemalja Srbija je, uz Rusiju, imala drugi odnos prema komunizmu, pokušavajući da ga brani i kada je to postalo neodbranjivo. Građansko društvo i njegove ustanove bili su temeljno devastirani i potisnuti iz sećanja. Vrednosti koje su se u kratkoj građanskoj istoriji Srbije konstituisale, često su bile karikaturalne. Ostao je jak osećaj da su država i institucije provizorijum, a da se vlast nalazi u Partiji. Vlast se uvek personalizuje (vođa) umesto da se institu-

cionalizuje i uredi zakonom i procedurom. Umesto tiranije institucija mi smo uvek voleli vođe i stvarali uslove za vaninstitucionalnu moć, smatrajući da ćemo tako lakše rešiti lična i nacionalna pitanja. Iz takvog pristupa proističe da je uvek smena vlasti dramatična i praćena revizijom ranijih zakona i procedura. Opšte je prisutna nestabilnost svojine i ugovora, lako se i brzo stiče, ali se još brže gubi. Visoko se favorizuje lojalnost, a potpuno zanemaruje kompetencija. Zbog toga, posle svake smene vlasti imamo novu strukturu političke i ekonomske elite. Ukoliko bivša elita nije (što je najčešći slučaj) sklonila kapital u inostranstvo ili se pak priključila novoj političkoj konfiguraciji, susreće se sa brojnim ekonomskim i pravosudnim izazovima. Duboki su vrednosni i istorijski koreni ovakvog modela. Oni nesumnjivo proističu iz orijentalnog despotizma koji je ostavio dublje tragove u društvu nego što se često prepostavlja.

Prema tome, ključne vrednosne, geostrateške i ekonomske dileme se neprekidno obnavljaju u Srbiji:

Prvo, koji model društva izabrati: liberalni, partokratski, oligarhijski, transnacionalni ili pak narodni (socijalni) kapitalizam;

Drugo, kome se privoleti carstvu (istoku ili zapadu) ili pak ostati između, verujući da „neka bude što biti ne može”.

U nedostatku nedvosmislenih odgovora na ova ključna pitanja ostajemo na pola puta gradeći mešoviti sistem – liberalni po poreskom i radnom zakonodavstvu, a socijalni po verbalnim iskazima i izbornim obećanjima. Naše političke vode često menjaju doktrinarne stavove i politički kurs radicalno poričući ono što su ranije vatreno zagovarali. Bivši komunisti postaju nacionalisti, nacionalisti mondijalisti...

Put oporavka počinje konsenzusom oko pitanja izgradnje države koja ne samo da je najsloženiji proizvod ljudskog društva već i glavno oružje u borbi za opstanak jedne nacije. Ako su temelji slabici, a armatura (sistem vrednosti) korodira, besmisleno je krećiti fasadu. Proviziorna rešenja kojima smo skloni, samo su prividno jeftina. Ona se brzo urušavaju, a troškovi raščišćavanja su enormni. Odluka o tome ko, kako i na kojim principima pravi državu je najvažnije pitanje i najteži izbor za društvo koje bitno opredeljuje sudbinu naroda.

1

SLOVENKE, sa BIWI indeksom od 127,6 poena prednjače kada je reč o uticaju na privredu svoje države. Istraživanje je pokazalo da slovenačka preduzeća u vlasništvu žena u odnosu na ukupnu privredu ostvaruju najviše prihoda.

2

Sa BIWI indeksom od 124 poena, druge na listi su **MADARICE**. Međutim, Mađarska je na prvom mestu kada je reč o udjelu preduzeća u vlasništvu žena i broju zaposlenih u njima.

3

AUSTRIJANKE sa indeksom 106,6 bodova zauzimaju treće mesto po uticaju. Ali, zanimljiv je podatak da preduzeća u vlasništvu žena u Austriji prosečno ostvaruju 13 odsto više prihoda u odnosu na prosek privrede. Kada se porede preduzeća u ženskom i muškom vlasništvu po broju zaposlenih, prihodu i profitu, kompanije u vlasništvu žena u Austriji prosečno zapošljavaju više radnika nego preduzeća čiji su vlasnici muškarci.

10 ZEMALJA KOJE PREDNJAČE U UTICAJU ŽENA

Slovenija, sa BIWI indeksom od 127,6 poena, prva je na tabeli od 10 evropskih država kada je reč o uticaju na privredu svoje zemlje. Srbija je na šestom mestu

Piše: Ljiljana Staletović

Striktna podela na muške i ženske poslove odavno ne postoji. Danas je sve više žena na rukovodećim pozicijama kako u politici, tako i u privredi. Istraživanje konsulting kompanije Bisnode, koja je u sastavu rejting agencije Dan&Bredstrit, pokazalo je da među Evropljankama Slovenke najviše utiču na domaću privredu. Osnovica Indeksa uticaja žena (BIWI indeks - Bisnode Index of Women Influence) je 100.

NEMICE sa indeksom od 106 poena u stopu prate svoje komšinice iz Austrije.

POLJAKINJE sa BIWI indeksom od 98,5 bodova imaju nešto manji uticaj na privredu svoje države, ali su daleko ispred većine Evropljanki. Poljska je, uz Austriju i Norvešku, država u kojoj preduzeća u vlasništvu žena imaju u proseku više zaposlenih nego ona čiji su vlasnici muškarci.

SRPKINJE vode drugi deo tabele. BIWI indeks u Srbiji iznosi 93,2 poena.

Sledeće na listi su **NORVEŽANKE** sa 85,9 bodova. Treba naglasiti da je u Norveškoj zaposlenost u preduzećima u vlasništvu žena 21 odsto iznad proseka privrede.

Daleko iza Srpskina su **HRVATICE**, sa indeksom od 89,9 poena.

Deseto mesto na listi uticajnih na domaću privredu zauzele su **ŠVAJCAR-
KINJE** sa nešto manjim brojem poena – 78,1.

SLOVAKINJE su se plasirale na deveto mesto. Njihov BIWI indeks iznosi 83,3 poena.

BILANS MESECA

VELIKI SAMIT I MALI MINISTAR

Partneri iz regiona prihvataju da prošire dogovore o smanjenju troškova rominga, dok EU radi na mapi puta za smanjenje tih troškova između Zapadnog Balkana i zemalja Evropske unije. Građani Srbije su bogatiji za novog člana Vlade koji će „voditi računa o svakom dinaru građana Srbije”

Piše: Nataša Draganjac

Poslednjeg vikenda aprila, neposredno pred prvo-majske praznike, dok su se građani Srbije pripremali za roštiljanje i seću drva po šumama, na snagu su stupile izmene i dopune Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji i Zakona o PDV-u (Porezu na dodatu vrednost). Promenjeni su i Zakon o akcizama i Zakon o igrama na sreću.

Porezi i medijska tišina

Mediji o izmenama zakona nisu pisali, dok je Poreska uprava izdala obaveštaja kojim „posebno skreće pažnju” poreskim obveznicima na meru kojom se može naložiti zabrana vršenja delatnosti u trajanju do godinu dana. Ova mera najviše će, kako se u Zakonu navodi, do-prineti smanjenju sive ekonomije, dok mnogi tvrde da ona zapravo predstavlja preveliku kaznu i „katanac za zauvek”.

Privredna komora Srbije je, za razli-

ku od medija koji su zakazali, zahvaljujući sporazumu o saradnji sa Poreskom uz pomoć „Dana otvorenih vrata” pružila građanima po gradovima u Srbiji upoznavanje sa ovim zakonima.

Ovog meseca u javnosti se raspravlja-o o Nacrtu zakona o robnim berzama,

čije se uvođenje očekuje krajem godine. Zanimljivo je da će on direktorima i zaposlenima u Srbiji, čija preduzeća trguju na robnim berzama, doneti zatvor od šest meseci do osam godina ukoliko šire dezinformacije u medijima, zloupotrebljavaju dominantnu poziciju na tržištu ili se dogovaraju o cenama.

PLAĆANJE QR KODOM BLIZU?

U cilju podsticanja veće upotrebe pametnih mobilnih telefona za svakodnevna plaćanja, Narodna banka Srbije je pripremila dokument kojim se standardizuju podaci potrebni za izvršenje plaćanja upotrebom dvodimenzionalnog bar koda, QR koda. Na taj način se smanjuju troškovi transakcija novca i sve postaje kako kažu jednostavnije, što podstiče korišćenje bezgotovinskog plaćanja, pa i smanjenje sive ekonomije.

Sastanci i rastanci

I u prethodnom, petom mesecu 2018. godine mnogo se pričalo o regionu. Maj je obeležio ekonomski forum na Jahorini, a njegova centralna tema bila je regionalna saradnja kao pokretač ekonomskog razvoja. Konkretnije se pričalo o tome kako promeniti činjenično stanje - zadržavanje robe na granicama po nekoliko dana „dok kamioni u Evropi nigde više ne staju čim se pređe hrvatska granica”.

Najznačajniji događaj za region odigrao se na Samitu u Sofiji, gde su se okupili čelnici Evropske unije i Zapadnog

Balkana. Predsednik Evropske komisije Žan Klod Junker tom prilikom najavio je novi paket mera koje treba da povećaju povezanost unutar Zapadnog Balkana i regionala sa EU. Deklaracijom iz Sofije potvrđena je nedvosmislena podrška evropskoj perspektivi našeg dela Balkana.

Vest sa samita koja je u najvećoj meri obradovala građane jeste da su partneri iz regionala prihvatali da prošire dogovore o smanjenju troškova rominga, dok će EU raditi na mapi puta za smanjenje tih troškova između Zapadnog Balkana i Evropske unije. Zanimljivost sa samita je i komentar predsednika Srbije na pitanje novinara Srpske ekonomije o tome kako reaguje Hašim Tači na podatak da se na Kosovu najviše uvozi proizvoda iz Srbije. „Mi to ne zovemo kako ste Vi to nazvali, ali valjda je to normalno, logično. Mi želimo slobodnu trgovinu. I Srbija sa svima u regionu ima suficit u razmeni”, rekao je Vučić.

Srbiju je ovog meseca zadesila promena, po školskim pravilima, centralne lič-

nosti ekonomije jedne zemlje. Ministar finansija Dušan Vujović podneo je ostavku. On je naveo da se povlači sa funkcije iz ličnih razloga i da smatra da su „četiri godine sasvim dovoljne da se čovek počaže na javnoj funkciji”.

Premijerka Ana Brnabić zahvalila mu je na rezultatima, ali je i ubrzo pokazala da se ne slaže sa njim da su četiri godine sasvim dovoljne da se neko počaže. Uprkos sumnjivim poslovima, stanovima u Bugarskoj, dvocifrenom broju bankovnih računa, novogodišnjoj

jelki, propalim privatizacijama, neprijavljenom bogatstvu i postupcima koji se protiv njega vode, Siniša Mali, bivši gradonačelnik Beograda, postao je novi ministar finansija. Premijerka je sve sumnje odbacila kao izmišljene afere, a za školskog druga izjavila da je „najbolji kandidat za ono što Vlada trenutno radi i ima u planu da radi”.

Novoizabrani ministar finansija izjavio je da će aktivno raditi na ubrzavanju privrednog rasta, ulaganju u infrastrukturu, nova radna mesta, ali i na „smanjenju zaposlenosti”. Ovaj lapsus nasmejavao je građane, ali i upozorio da pažljivije prate statistiku kretanja zaposlenosti i nezaposlenosti u Srbiji.

Ni ove godine u Srbiji se nije štrajkovalo prvog dana meseca koji je iza nas. Bilo je lepih vesti, novih sporazuma, ali čini se da dešavanja tek slede iako su godišnji odmori na pomolu. Funkcije se menjaju, broj dolazaka turista u Srbiji u odnosu na ovo vreme prošle godinu porastao je za 7%. Još malo pa smo na sredini!

FIJAT „500L“ OSTAJE U SRBIJI

Proizvodnja „fijata 500L“ ostaje u Srbiji, izjavio je generalni predsednik i direktor kompanije „Fijat–Krajsler“ Serđo Markione. Nakon prošlogodišnjeg štrajka i neizvesnosti radnih mesta, najavljen je hibridni motor kragujevačkog modela.

JELENA MATEJIĆ, DIREKTORKA ELEKTROMREŽA SRBIJE A. D.

PRIORITET TRANSBALKANSKI KORIDOR

Osim nove 400 KV interkonekcije između Srbije i Rumunije, predviđena je i nova 400 KV interkonekcija između Srbije, Crne Gore i BiH, kao i nove potencijalne 400 KV interkonekcije sa Mađarskom i Bugarskom

Piše: Mitko Arnaudov

Ove godine „Elektromreža Srbije“ obeležava šezdeset godina prenosa električne energije, odnosno šest decenija od osnivanja prve kompanije koja se bavila tom delatnošću u Srbiji. Danas EMS a. d. u svojoj nadležnosti ima više od 10.000 kilometara dalekovoda i oko 40 postrojenja, kojima upravlja na najbolji mogući način i uz primenu najnovijih tehnologija i savremenih softverskih rešenja. Ambicija je da u narednom periodu EMS postane ključno energetsko čvorište ovog dela Evrope. O tome za *Srpsku ekonomiju* govori Jelena Matejić, direktorka „Elektromreže Srbije“ a. d.

Posle toliko decenija i promena koje su se dogodile, o kakvoj je, zapravo, kompaniji reč kada danas pomenemo EMS a. d.?

Mogu slobodno da kažem da „Elektromreža Srbije“ ovaj značajan jubilej dočekuje kao moderna i uspešna kompanija, lider u elektroenergetskom sektoru u Srbiji, ali i u regionu. O tome svedoče rezultati, kapitalne investicije koje smo uspešno realizovali, trafostanice i dalekovodi koji niču širom zemlje, ali i status i reputacija koje smo izgradili tokom godina, i koje čuvamo i neprestano unapređujemo. Potvrda toga su, između ostalog i sertifikati za integrisane menadžment

sisteme koje nam je uručila vodeća svetska kompanija za kontrolu, verifikaciju, ispitivanje i sertifikaciju. EMS je sigurno najmodernija kompanija u našoj zemlji koja je u vlasništvu države. U našoj nadležnosti je više od 10.000 kilometara dalekovoda i oko četrdeset postrojenja, kojima upravljamo na najbolji mogući način i uz primenu najnovijih tehnologija i savremenih softverskih rešenja. Naravno, to gde smo sada nije nam palo s neba, već je produkt vrednog rada i zalaganja svih zaposlenih, ali i činjenice da se oslanjamamo na zaostavštinu velikana elektroenergetike koji su još pre šezdeset godina postavili temelje za današnje uspehe. Tada je prepoznato da se prenosu električne energije mora posvetiti posebna pažnja i osnovan je „Elektroistok“, čiji smo mi naslednici. Naravno, promene koje su se tokom godina događale su ogromne, poslovanje se modernizovalo, išlo se ukorak sa vremenom, a u nekim oblastima smo bili čak i pioniri. Ipak, ono što se nije menjalo su posvećenost poslu, i čak mogu da kažem – ljubav prema kompaniji. Takav odnos nam je i omogućio da stojimo rame uz rame sa evropskim operatorima prenosnog sistema. Uz sve to, važno je poimenuti i da smo kompanija koja posluje pozitivno, ostvaruje značajne finansijske uspehe i pritom najveći deo sredstava koje prihoduje redovno uplaćuje u republički budžet.

Možete li izdvojiti najveće prepreke i teškoće sa kojima se razvijao prenosni sistem suočavao u tom dugom periodu, i pojasniti nam kako su se izazovi i okolnosti menjali tokom godina?

Brojni su bili izazovi sa kojima su se naši zaposleni sretali svih ovih decenija. I mislim da upravo priča o tim izazovima i njihovom savladavanju predstavlja šutinu priče o našoj kompaniji. Od samog početka, kada je trebalo sagraditi mrežu, dospeti do svakog kutka naše zemlje, osmislići i primeniti najbolja rešenja, preko perioda kada je prenosni sistem rastao i granao se, pa do velikih teškoća, sankcija i bombardovanja, sve do aktuelnog perioda velikih ulaganja i razvoja, prioritet je bio i ostao – raditi što efikasnije u interesu Republike Srbije i njenih građana. Najteže je, svakako, bilo prilikom vanrednih situacija kao što su bombardovanje, ali i vremenske nepogode poput poplava i ledenihi talasa 1980. i 2014. godine. U takvim situacijama do izražaja dolaze stručnost, obučenost, ali i požrtvovanost i karakter

---

EMS je jedan od osnivača Elektroenergetskog koordinacionog centra, vodeće regionalne konsultantske kompanije u elektroenergetskom sektoru, kao i osnivač prvog regionalnog centra za koordinaciju sigurnosti u jugoistočnoj Evropi – SCC

zaposlenih. Građani bi trebalo da znaju da su u tim trenucima naši ljudi pokazivali veliku hrabrost i činili zaista herojska dela, u uslovima koji bi se ponekad mogli opisati jedino kao – nemogući.

Požrtvovanost i karakter su bitni i kada okolnosti nisu vanredne. Tada se oni mogu ogledati u beskompromisnom stavu kada je reč o intersima kompanije i države, ali i spremnosti da se radi na sebi i da se prihvataju promene, nove tehnologije i savremena rešenja.

Ono što je obeležilo prethodnih pet godina poslovanja kompanije je i veliki investicioni zamah i realizacija nekoli-

ko kapitalnih elektroenergetskih projekata. Koliko su oni značajni za elektroenergetski sistem Republike Srbije, ali i za njenu privredu i gradane?

To je nešto na šta sam najviše ponosna i zaista moram da istaknem prethodnih pet godina kao period u kojem su završeni, ali i započeti neki od najvažnijih projekata u istoriji preduzeća. Ne mogu da ne pomenem 400 KV trafostanicu Vranje 4 – kapitalni projekat, čijom smo izgradnjom, puštanjem u pogon i priključivanjem na interkonektivni dalekovod TS Niš 2 – TS Leskovac 2 – granica Makedonije, uspeli da obezbedimo dugoročno rešenje za sigurno i kvalitetno napajanje južne Srbije električnom energijom. Jedan od projekata, u kome je bilo najviše problema u realizaciji je trafostanica Beograd 20 sa pristupnim dalekovodima. Taj projekat je osmišljen još 1980. godine, ali je stepen realizacije u 2012. godini iznosio tek oko 20 procenata. Budući da je reč o objektu koji je apsolutno neophodan za dobro funkcionisanje Beograda kada je reč o snabdevanju električnom energijom, jednostavno rečeno – zainatili smo se, prevazišli sve prepreke koje su do tada kočile realizaciju i za nepune tri godine smo kompletno završili i pustili u pogon tu trafostanicu, najmoderniji elektroenergetski objekat u glavnom gradu, pravo remek-delo koje su naši ljudi stvorili. To nije jedini posao koji je dugo čekao na realizaciju, a koji je završen u tom periodu. Sanirani su i dalekovodi koji prelaze preko Dunava na šta se, zbog složenosti posla, čekalo duže od petnaest godina. Inače, reč je o najvećem dalekovodnom rečnom prelaznom rasponu u Evropi, dužine oko 1,2 kilometra. Koliki je obim EMS-ovog investicionog zamaha govor i podatak da je samo u 2015. godini pušteno u rad pet novih transformatora ukupne instalisane snage 1.600 megavolt ampera, čime je ukupna snaga u transformaciji električne energije bila povećana za čak 10 posto, što je uspeh bez preseданa i može se porebiti samo sa brojkama iz vremena bivše Jugoslavije. Uz sve to, ne samo da nismo zaboravili, već smo i intenzivirali održavanje postojeće infrastrukture, i iz godine u godinu se dešava da prevazilazimo planove u toj oblasti. A krajem prošle godine ostvarili smo još jedan veliki uspeh – pustili smo u rad novi, dvostruki 400 KV dalekovod od Pančeva do granice sa Rumunijom. Reč je o prvoj sekciji prve faze Transbalkanskog koridora za prenos električne energije, jednog

od većih projekata u istoriji kompanije – elektroenergetskom auto-putu, sistemu dalekovoda koji će spojiti proizvođače i potrošače iz različitih delova Europe i u kojem će Srbija zauzimati ključno mesto. Svi ovi projekti su od velikog značaja kako za elektroenergetski sistem Srbije i njegovu stabilnost, tako i za sve građane koji će imati i korist od toga što se njihovom realizacijom stvaraju uslovi za ubrzani ekonomski i privredni razvoj.

Da li će se nastaviti sa ulaganjima u infrastrukturu i koja su EMS-ova strateška opredeljenja za budućnost?

Da, nastavljamo u istom ritmu. Jedan od prioriteta ostaje Transbalkanski koridor koji je Evropska komisija označila kao projekat od posebnog panevropskog značaja, a Energetska zajednica ga je odabrala kao projekat od najvišeg regionalnog interesa. Narednih godina i decenija gradićemo Transbalkanski koridor što će nam omogućiti da u potpunosti iskoristimo svoje potencijale i povoljan geografski položaj. Naša ambicija je da postanemo ključno energetsko čvorište ovog dela Evrope. A da bi se to ostvarilo potrebno je mnogo rada. Osim nove 400 KV interkonekcije između Srbije i Rumunije, ovim

Vršac 4... Iz ove grupe infrastrukturnih projekata izdvojila bih BeoGrid2030 koji podrazumeva izgradnju kompletno nove TS 400/110 Beograd Zapad na sremskom konzumnom području grada Beograda, kao i dalekovod 400 KV iz pravca pančevačkog regiona do buduće TS Beograd Zapad. Izgradnjom TS Beograd Zapad omogućiće se nesmetani privredni razvoj sremske strane Beograda, dok dalekovod iz pravca pančevačkog regiona omogućava evakuaciju električne energije iz južnog Banata direktno u najveće konzumno područje zemlje i dalje prema zapadu. Ovim dalekovodom zatvorice se i 400 KV prsten oko Beograda, čime će se dodatno stvoriti uslovi za još sigurnije i pouzdano snabdevanje glavnog grada električnom energijom. Osim toga, vredno se radi na rekonstrukcijama i adaptacijama trafostanica širom zemlje, pa je i ovih dana veoma živo na objektima u Kruševcu, Smederevu, Obrenovcu, Pančevu, Srbobranu, ali i na brojnim dalekovodnim prvcima, kao na primer u Kraljevu, gde je EMS primenio savremene tehnologije uklapanja sistema visokonaponskih stubova u gradovima. Krenulo se i sa izgradnjom nove trafostanice Bistrice kod Nove Varoši. Uz to što radimo vredno, trudimo se da radimo i pametno. Efikasnost podižemo i inovacijama i modernizacijom poslovnih procesa. Kada je reč o našoj najvećoj organizacionoj celini – Prenosu, veliki korak napred učinjen je implementacijom Energy Asset Management sistema čime smo dobili jedinstvenu bazu tehničkih podataka i mogućnost da optimalno koristimo sve resurse i potencijale koje imamo na raspolaganju. Uveli smo daljinsko upravljanja u TS Jagodina 4, čime se povećava ekonomičnost i kvalitet prenosa električne energije, a to u narednom periodu planiramo da uradimo i u ostalim objektima. Kada je o upravljanju reč, uspostavili smo novi SCADA sistem, kao i rezervni Nacionalni dispečerski centar. I u svakodnevnom poslovanju se uvode promene, napredni softverski sistemi upravljanja dokumentacijom, ali i sistemi za efikasnije korišćenje službenih vozila, godišnjih odmora i tome slično. Mislim da smo napravili veliki pomak u pravcu digitalizacije poslovanja i da se i u tom smislu možemo porebiti sa modernim evropskim kompanijama.

Koliko je prenosni sistem Republike Srbije stabilan i koliko to utiče na privlačenje stranih investitora?

Prenosni sistem Republike Srbije je stabilan, pouzdan, dobro održavan, sa dobrom razvojnom perspektivom

projektom predviđena je i nova 400 KV interkonekcija između Srbije, Crne Gore i BiH, novi 400 KV dalekovod TS Kragujevac 2 – TS Kraljevo 3, sa podizanjem naponskog nivoa u TS Kraljevo 3 na 400 KV, kao i podizanje naponskog nivoa prenosne mreže zapadne Srbije na 400 KV naponski nivo. U razvojnoj, odnosno predinvesticionoj fazi ovog projekta nalaze se i nove potencijalne 400 KV interkonekcije sa Mađarskom i Bugarskom, BeoGrid 2030, podizanje naponskog nivoa prenosne mreže centralne Srbije na 400 KV izgradnjom novog 400 KV dalekovoda TS Kraljevo 3 – TS Bajina Bašta u prvoj fazi i 400 KV dalekovoda TS Kraljevo 3 – TS Niš 2 u drugoj fazi, novi 400 KV dalekovod TS Jagodina – TS Požarevac, nova 400/110 transformatorska stanica

Prenosni sistem Republike Srbije je stabilan, pouzdan, dobro održavan, sa dobrom razvojnom perspektivom. Svakako da je to značajan faktor za svakog velikog ulagača i sigurno je da smo svojim aktivnostima doprineli bržem privrednom razvoju zemlje. Kao što je dobra putna infrastruktura bitna za privlačenje investitora, tako je i elektroenergetska infrastruktura od izuzetnog značaja za njihov dolazak. Takođe, bitno je pomenuti da se realizacijom naših projekata, kao što je na primer izgradnja Transbalkanskog koridora, otvaraju i mogućnosti veće implementacije obnovljivih izvora energije, što je naša obaveza, ali i razvojna šansa.

Kako ocenjujete ulogu EMS-a kada je reč o regionalnoj i međunarodnoj saradnji?

U potpunosti smo posvećeni regionalnoj i međunarodnoj saradnji. EMS je, na neki način, već u Evropskoj uniji, jer smo uvaženi i aktivni član Evropske asocijacije operatora prenosnih sistema – ENTSO. Stručnjaci iz EMS-a su članovi brojnih međunarodnih tela i odbora i imaju značajnu ulogu u kreiranju i sprovođenju energetskih politika u Evropi i okruženju.

Sa susednim operatorima prenosnih sistema (TSO) imamo blisku saradnju, ne samo kada je reč o koordinisanom upravljanju prenosnim sistemima i zajedničkim tržišnim funkcijama, kao što su alokacije prekograničnih kapaciteta, već i u vezi sa zajedničkim interkonektivnim projektima. Redovno se sastajemo, razmenjujemo iskustva i zajedno tražimo rešenja za sve izazove, kao što je npr. implementacija mrežnih kodova, naravno u svakom trenutku vodeći računa o najboljim interesima svoje kompanije i svoje zemlje. Naš geografski položaj je specifičan, sa čak osam granica prema susednim prenosnim sistemima, i upućuje nas na saradnju, a cilj projekata koji sprovodimo je da taj geografski položaj na najbolji mogući način iskoristimo. EMS je jedan od osnivača Elektroenergetskog koordinacionog centra, vodeće regionalne konsultantske kompanije u elektroenergetskom sektoru, kao i osnivač prvog regionalnog centra za koordinaciju sigurnosti u jugoistočnoj Evropi – SCC.

Takođe, EMS je vlasnik i 10 odsto akcija Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD (CGES), čime je pozicija naše zemlje osnažena, kada je reč o tržištu električne

energije, ali i u vezi sa hitnom isporukom električne energije u kriznim situacijama.

Koje su aktivnosti „Elektromreže Srbije“ kada je reč o razvoju tržišta električne energije i integraciji u jedinstveno evropsko tržiste?

Imperativ energetske politike savremenog društva svakako predstavlja potpuno liberalizovano tržište električne energije zasnovano na čvrstim principima transparentnosti i nediskriminatorskosti. Tržište koje je organizovano na ovaj način omogućava siguran i efikasan rad elektroenergetskog sistema, odnosno pouzdano snabdevanje krajnjih kupaca električnom energijom. EMS je kao operator prenosnog sistema imao pionirsku ulogu u liberalizaciji tržišta u Srbiji. Od osnivanja do danas, u skladu sa evropskom regulativom i najboljom evropskom praksom, EMS je shodno svojim zakonskim obavezama, uspostavio gotovo sve tržišne procese, čime je stao rame uz rame sa najrazvijenim evropskim operatorima prenosnih sistema. Potrebno je istaći da je i sa aspekta transparentnosti tržišta električne energije, EMS u potpunosti ispunio zahteve

evropske regulative objavljivanjem svih zahtevanih ključnih tržišnih podataka na evropsku platformu EMFIP. Implementacija tržišnih procesa ne bi bila moguća bez konstantnog ulaganja u ljudske resurse i informacionu infrastrukturu. U ovom trenutku, EMS se može pohvaliti i implementacijom jednog od najsvremenijih informacionih sistema za upravljanje tržistem električne energije – Market Management System. U toku je izrada koncepcije razvoja tržista električne energije u sledećih deset godina. Ono što nas očekuje jeste intenzivan dalji razvoj sa ciljem zaokruživanja tržišnog modela u Srbiji i punе integracije srpskog u regionalno i panevropsko tržiste električne energije. U ovom trenutku, EMS kao član evropskih projektnih timova učestvuje u implementaciji jedinstvenog evropskog balansnog tržista električne energije.

Uz sve to, EMS je pre dve godine, zajedno sa Francuskom kompanijom EPEX Spot osnovao kompaniju SEEPEX. Ta kompanija, kao licencirani operator organizovanog tržista električne energije, upravlja organizovanim dan-unapred tržistem električne energije u Srbiji. SEEPEX posluje odlično i razvija se, i što je posebno važno, ima veliki potencijal za regionalno povezivanje. Potrebno je istaći da je potpisano memorandum o razumevanju sa partnerima iz EU i Madarske o osnivanju zajedničke kompanije koja bi sigurno imala značajnu ulogu na veleprodajnom tržisu jugoistočne i istočne

Evrope. Ovo predstavlja veliki korak u procesu integracije srpskog veleprodajnog tržista u regionalno, odnosno jedinstveno veleprodajno tržisu EU.

Koliki je značaj ljudskog faktora i ulaganja u znanje zaposlenih kada je reč o funkcionisanju jedne moderne i uspešne kompanije?

Taj značaj je nemjerljiv, a može da bude i presudan. Do sada sam nebrojeno puta isticala da su najvredniji resurs i najveće bogatstvo svake kompanije upravo njeni zaposleni. I zato neprestano razmišljamo njihovoj dobrobiti i profesionalnim potrebama. Takođe, uvođenje novih tehnologija ne znači mnogo ako ih ne prate odgovarajuće obuke, odnosno

ako zaposleni nisu na pravi način obučeni da ih koriste. Aktivnim učešćem u telima evropske asocijacije prenosnih sistema ENTSO-e, edukacijom i brojnim internim i eksternim obukama učimo u znanje i veštine zaposlenih, znajući da time učimo i u budućnost kompanije. Pažnju posvećujemo i razvoju takozvanih „mekih“ veština, čime se podstiču i razvijaju proaktivnost i kreativnost na radnom mestu. Takođe, u cilju efikasnijeg poslovanja bitno je stalno pratiti poslovne procese i mogućnosti za njihovo unapređenje. Tako je u EMS a. d. u prethodnom periodu usvojena kompletno nova unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mesta.

Brinemo o svojim kadrovima i imamo stroge kriterijume i procedure kada je reč o novozaposlenima. Ono što je posebno važno je da smo tu da pružimo šansu mladim stručnjacima. Već tri godine zaredom dajemo stipendije najboljim srednjoškolcima i studentima elektroenergetike. Oni dobijaju novčana sredstva, koja su im svakako korisna, ali što je još važnije – dobijaju priliku da se iz prve ruke uvere kako funkcioniše najbolja elektroenergetska kompanija u Srbiji. Najbolji među njima dobili su i mogućnost da se zaposle u EMS-u. Veoma sam ponosna na svoje mlade kolege i upravo su oni ti koji će stvarati nove pobjede i uspehe „Elektromreže Srbije“ u budućnosti i koje će neko za šezdeset godina pominjati kao velikane elektroenergetskog sektora.

EMS je pre dve godine, zajedno sa Francuskom kompanijom EPEX Spot osnovao kompaniju SEEPEX. Ta kompanija, kao licencirani operator organizovanog tržista električne energije, upravlja organizovanim dan-unapred tržistem električne energije, u Srbiji

TRIBINA

60 GODINA PRENOŠA ELEKTRIČNE ENERGIJE

REZULTATI I PERSPEKTIVE

SRPSKA
EKONOMIJA

MODERATOR
prof. dr Predrag Stefanov

UČESNICI

Jelena Matejić – direktorka Elektromreža Srbije

prof. dr **Milo Tomašević** - v.d. dekan Elektrotehničkog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Duško Tubić – direktor Centra za koordinaciju sigurnosti SCC Beograd

Branislav Đukić – korporativni direktor za međunarodne i regulatorne poslove u
Aкционарском društvu Elektromreža Srbije

prof. dr **Nikola Rajaković** - Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu

Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Beogradu
Amfiteatar „Lola“

ponedeljak 18.06.2018. 13 časova

UZ JUBILEJ – „ELEKTROMREŽA SRBIJE”

OD „ELEKTROISTOKA” DO „ELEKTROMREŽE SRBIJE” A. D. BEOGRAD

Efikasna organizaciona infrastruktura i snažan potencijal ljudskog faktora „Elektromreže Srbije” pozicionira ovu kompaniju kao jednu od uspešnijih, ne samo u Srbiji, već i u regionu jugoistočne Evrope

Piše: Ljiljana Staletović

ELEKTROMREŽA SRBIJE a. d. Beograd slavi jubilej vredan pažnje – šezdeset godina rada. Danas je to jedna od uspešnijih kompanija u jugoistočnoj Evropi.

Istorijski EMS a. d. Beograd počela je da se piše davne 1958. godine kada su vlasti Federativne Narodne Republike Jugoslavije donele odluku o osnivanju „Elektroistoka” na teritoriji tadašnje Narodne republike Srbije. Na početku bogate šezdesetogodišnje istorije prenosa električne energije, u prvoj dekadi postojanja, „Elektroprivreda Srbije” je izgradila jezgro – 220 KV mreže, odnosno devetnaest dalekovoda ukupne dužine 1.283 km i četiri transformatorske stanice 220/110 KV ukupne snage 950 megavata.

Cenjeni u zemlji i svetu

Nešto ranije, krajem 1945. godine, Srbija je imala 139 aktivnih električnih centrala ukupne instalisane snage 143 MW. Te godine na potezu Beograd – Kostolac izgrađen je prvi dalekovod od 110 KV u dužini od 68 kilometara. Putem organizovanog prenosnog sistema u formi preduzeća za prenos električne energije „Elektroistok Beograd”, obezbeđeno je optimalno uklapanje elektrana u elektroenergetski sistem, njihovo međusobno povezivanje i stvaranje tehničkih uslova sa stabilan i neprekidan prenos električne energije od elektrana do direktnih potrošača.

Kako je izgledalo u početku i s kojim su se izazovima suočavali u minulih šezdeset godina za Srpsku ekonomiju

govore radnici „Elektromreže Srbije”. Zoran Vučković radio je u „Elektroistoku” maltene od početka.

„Tada smo počeli sa izgradnjom naše 400-kilovoltne mreže „Nikola Tesla”. Monteri dalekovoda Zagreb dolazili su kod nas na obučavanje u izgradnji i održavanju 400-kilovotne mreže”, kaže Vučković.

Od 1969. godine do 1978. godine nastupile su velike promene u uslovima razvoja elektroprivrede i prenosne mreže u njenom sastavu.

RELEJI S FALINKOM

Gojko Dotlić se seća da su krajem sedamdesetih godina, kada je ceo svet prelazio na statičku tehnologiju relejne zaštite, otkrili da relej proizveden u Švedskoj ima sistemsku grešku, nakon čega su urađene modifikacije.

„Jugoslavija je kupila više stotina releja od švedske kompanije ASEA, koja je snabdevala ceo svet. Na dalekovodu od 400 kilovolti od Bora prema Đerdapu i dalje prema Beogradu, 18. februara 1979. godine došlo je da pada 156 tuba na jedina dva dalekovoda koja su hidroelektranu povezivala sa sistemom Srbije. Prionuli smo na posao i zaključili da relej ima jednu falinku. Ceo svet je saznao da su inženjeri u jednoj maloj Srbiji, tada smo radili u Jugoslaviji, otkrili sistematsku grešku tog releja, nakon čega su u Švedskoj usledile popravke i modifikacije”, priča Dotlić.

„Zaključno sa 1970. godinom Srbija je preuzeila svu odgovornost za snabdevanje svog područja električnom energijom, a tokom šezdeset godina su inženjeri koji se bave relejnom zaštitom, zovemo ih zaštitari, bili i ostali veoma cenjeni i kod nas i u svetu”, privaća Gojko Dotlić.

Tokom minulih decenija kompanija se suočavala sa problemima, posebno tokom hladnih zima, nepogoda, bombardovanja. Radnici „Elektromreže Srbije” i tada su pokazivali svoje veliko srce, spasavajući energetski sistem.

Krajem sedamdesetih godina cela Srbija bila je opskrbljena električnom energijom. Godine 1981. bilo je elektrificirano 97,1% naselja i 98,3% domaćinstava. Početkom devedesetih godina prošlog veka usledili su ratovi, sankcije, raspad elektroenergetskog sistema bivše Jugoslavije.

„Najgori period bio je 1993. godine. Tad su minirani dalekovodi koji idu od hidroelektrane Bajina Bašta do trafo-stanice”, seća se Svetislav Božić Mrsi.

Rad u nemogućim uslovima

Agresija zemalja NATO pakta od 24. marta do 10. juna 1999. godine razorio je i veliki deo našeg elektroenergetskog sistema. Radilo su u nemogućim uslovima, pod bombardovanjem, ali Srbija samo nakratko ostaje bez struje.

„Prvih nekoliko noći je bilo izazova, ali 2. maj je bio prelomni jer smo se tada suočili s providnim vlaknima koja

su baćena na nekoliko postrojenja i Srbija je prvi put posle devetnaest godina ostala bez napajanja strujom”, seća se Branko Šumonja.

Njegov kolega Ilija Cvijetić jedan je od mnogih radnika koji se te noći trudio da se što pre osposobi sistem.

„Iako sam se tek vratio iz smene, kada je nestala struja, išao sam deset kilometara peške do dispečerskog cen-

tra da se pridružim kolegama”, priča Branko Šumonja.

Rat je pokazao da su radnici „Elektroistoka” pravi heroji, koji su bili spremni da rade i po više sati kako Srbija ne bi bila u mraku.

Nakon dvoipomesečnog bombardovanja započeta je sveobuhvatna sanacija elektrosistema. Značajnu ulogu u obnavljanju prenosne mreže nakon

NATO bombarđovanja imale su donacije više međunarodnih agencija, institucija i banaka, kao što je Svetska banka, ali i pozajmice velikih energetskih transformatora od strane „Elektroprenosa Banja Luka”. Sistem je vrlo brzo vraćen u funkciju.

Nekoliko godina kasnije, 2005. godine, formiranjem savremene kompanije „Elektromreža Srbije”, elektropre-

nosni sistem ušao je u novo poglavlje praćeno procesima modernizacije i kontinuiteta u tehnološkom razvoju. „Elektromreža Srbije” krenula je rame uz rame sa elektroprenosnim operatorima iz zemalja Evropske unije i na osnovu iskustva tranzicije, kreirala je efikasnu i funkcionalnu elektroprivrednu delatnost usaglašenu sa naznakama evropske Povelje o energiji. Danas je „Elektromreža” kičma čitave privrede Srbije i naša sigurnost znači sigurnost za snadbevanje električnom energijom svih potrošača u Republici Srbiji. Međutim, razvoj i osavremenjivanje infrastrukture „Elektromreže Srbije” u drugoj dekadi 21. veka bilo je ponovo ispraćeno brojnim izazovima.

„Godina 2014. upamćena je po poplavama, olujnim vetrovima, ledenoj kiši. Sve to mreža je dočekala izuzetno spremno”, naglašava Radomir Ribić.

Tihomir Milovanović kao najveći izazov izdvaja premošćavanje 400-kilovoltnog dalekovoda na 110, da bi se poslala struja za Majdanpek, a Jovan Jović poplave u Obrenovcu, kada su šmrkovima, bukvalno iz cisterne, pažljivo prali postrojenje vodeći računa da mlaz vode slučajno ne krene prema

visokom naponu od 220 kilovolti.

„Više od osamdeset ljudi ostvarilo je 4.700 radnih sati do puštanja u pogon posebnih polja”, saznajemo od Jovana Jović.

Danas je za postrojenje „Obrenovac” postignuto pravo rešenje. Oprema je podignuta na višu kvotu, pa takvi povoljni talasi neće ometati rad.

Misija „Elektromreže Srbije” je sigurno i kvalitetno snadbevanje svih potrošača električne energije u Republici Srbiji, razvoja prenosnog sistema i

upravljanja u skladu sa evropskim tendencijama i povezanost sa svim susednim operatorima prenosnih sistema.

Kompanija „Elektromreža Srbije” danas je ušla u proces velikog investicionog zamaha. Okrenuta je strateškim projektima koji su je doveli do liderske pozicije u regionu i ovom delu Evrope. Nakon trideset godina rada u pogon je stavljen i projekat Beograd 20 koji je glavni grad čekao više od tri decenije. Danas elektroenergetski projekat Beograd 20 predstavlja najmodernije elektroenergetsko postrojenje u jugoistočnoj Evropi. Međutim, ovde se priča ne završava. Uz sve uspehe koje „Elektromreža Srbije” postiže ova kompanija ne zaboravlja ni one kojima je pomoći najpotrebniјa. Sredstva se izdvajaju za pomoći mladima i studentima u procesu njihovog stručnog usavršavanja, ali i socijalno ugroženim i ranjivim kategorijama.

Danas, kada obeležava šezdeset godina rada, može se reći da efikasna organizaciona infrastruktura i snažan potencijal ljudskog faktora „Elektromreže Srbije”, pozicioniraju ovu kompaniju kao jednu od uspešnijih, ne samo u Srbiji, već i u regionu jugoistočne Evrope.

FIRME ĆERKE

Veliki doprinos razvoju prenosnog sistema dale su EMS-ove ćerke firme. „Elektroistok” je izgrađen kao moderno koncipirano preduzeće, specijalizovano za sve vrste elektro i građevinskih radova u savremenim elektroenergetskim objektima. „Elektroistok” – Projektni biro” stekao je status renomiranog privrednog društva za projektovanje, konsulting i inženjeringu elektroenergetskih i telekomunikacionih objekata i sistema.

SAŠO VASILEVSKI, DIREKTOR ELEKTROPRENOSNOG OPERATORA MEPSO U MAKEDONIJI

JEDINSTVENO TRŽIŠTE IZAZOV I SAN

Značajan izazov za sve operatore elektroprenosnih sistema u regionu Balkana je jedinstveno tržište električnom energijom

Piše: Mitko Arnaudov

Direktor elektroprenosnog operatora MEPSO u Makedoniji Sašo Vasilevski u razgovoru za *Srpsku ekonomiju* rekao je da su u toku procedure za usvajanje Zakona o energetici i u njemu će biti utvrđeno formiranje tržišta na kojim će se trgovati sa električnom energijom po principu dan unapred, odnosno, popularna takozvana berza za električnu energiju

Nedavno ste sa Republikom Bugarskom potpisali Memorandum o trgovanju električnom energijom. Da li to predstavlja svojevrsno kreiranje jedinstvenog tržišta električne energije između Bugarske i Makedonije i gde vidite prednosti ovog memoranduma?

Predstavnici Regulatorne komisije za energetiku i predstavnici MEPSO-a sa makedonske strane i Elektroprenosni sistem operator ESO sa bugarske strane, njihova berza IBEX i njihova Regulatorna komisija za energetiku i vodu potpisali su memorandum o razumevanju kojim se postavlja osnov i okvir za buduću saradnju koja se odnosi na povezivanje tržišta električne energije u obe države. Ovaj korak predstavlja deo inicijative za energetsko povezivanje država na Zapadnom Balkanu, poznate kao Western Balkans 6, koja je pod pokroviteljstvom Energetske zajednice sa sedištem u Beču u Austriji.

Koji je krajnji cilj ovog projekta?

Krajnji cilj ovog projekta je da se kreira jedinstveno regionalno tržište električne energije na teritoriji zemalja jugoistočne Evrope. Reč je o povezivanju tržišta kod kojih se električna energija

trguje po principu struje da se kupuje dan ranije, dan pre dana isporuke. To su modeli tržišta poznatiji kao *day ahead market* ili trgovanje dan unapred. U Bugarskoj takvo tržište funkcioniše već dve godine. U Makedoniji su u toku procedure za usvajanje Zakona o energetici i u njemu će biti utvrđeno formiranje tržišta na kojim će se trgovati električnom energijom po principu *dan unapred*, odnosno, popularna takozvana berza za električnu energiju. U skladu sa memorandumom planirano je da se obe tržišta u obe države međusobno povežu u drugom kvartalu sledeće godine. Znači, nije reč o jedinstvenom tržištu, već o međusobnom povezivanju obe berze za električnu energiju koje predstavlja proces poznatiji kao *market coupling*, odnosno povezivanje tržišta u dve ili više država. Prednosti povezivanja berzi za električnu energiju pronalazimo u povećavanju mogućnosti izbora za potrošače i trgovce, kao i za snadbevače, gde bi mogli da kupe i prodaju električnu energiju. Veći izbor uvek može imati samo pozitivni uticaj na cenu električne energije.

Koji su najveći izazovi sa kojima se suočava MEPSO kada je u pitanju prenos električne energije velikim privrednim subjektima koji posluju u Makedoniji?

Kod nas u MEPSO-u vrhovni prioritet je bio i ostaje stabilno snadbevanje kvalitetnom električnom energijom na svim tačkama povezivanja elektroprenosnog sistema sa kapacitetima za proizvodnju, sa direktno povezanim potrošačima i sa sistemima distribucije. MEPSO je u periodu dok ja rukovodim kompanijom otvorio investicioni front u koga ulaže-

Prednosti povezivanja berzi za električnu energiju pronalazimo u povećavanju mogućnosti izbora za potrošače i trgovce, kao i za snadbevače, gde bi mogli da kupe i prodaju električnu energiju

mo više od 50 miliona evra u izgradnji novih dalekovoda i u revitalizaciji na postojeće transformatorske stanice za prenosnu mrežu. Raspisali smo tendere, za revitalizaciju i za modernizaciju transformatorskih stanica, za izgradnju nekoliko novih dalekovoda u prenosnoj mreži, na trasama, gde već postoji dalekovodi koji su u funkciji duže od 50 godina. Takođe, izabrali smo izvođače za izgradnju jednog novog dalekovoda i za revitalizaciju na (400 kroz 110 kilovoltne) trafostanice Dubrovo, koja je jedna od važnijih energetskih postrojenja u prenosnoj mreži. Naš izazov i prioritet je da konituiramo sa svim raspoloživim materijalnim i ljudskim resursima održavamo, modernizujemo i nadograđujemo prenosnu mrežu. Zato što je energetska stabilnost osnov za rast i razvoj svake države.

Sa kojim državama u regionu saradujete na polju prodaje i kupovine električne energije i da li ovde beležite dobitak?

MEPSO je operator elektroprenosnog sistema Republike Makedonije i on je odgovoran za stabilno funkcionisanje sistema i za blagovremeno snadbevanje kvalitetnom električnom energijom svih tačaka koja su u okviru povezivanja naših sistema. Ujedno, MEPSO je i operator na tržištu električne energije, što znači da on upravlja tržištem i vrši monitoring svih učesnika na tržištu. Naš posao nije trgovina električnom energijom, osim za potrebe sistema, odnosno za balansiranje i za tehnički gubitak, MEPSO u drugim slučajevima ne kupuje električnu energiju. To čine učesnici na tržištu, trgovci i snadbevači koji su registrovani za te poslovne akitnosti. Naš prioritetni zadatak je da obezbedi-

mo jednake uslove za sve njih, odnosno za sve učesnike na tržištu. Mi se u potpunosti posvećujemo tom cilju.

Koliko je Republika Makedonija energetski stabilna i održiva i kako električna mreža utiče na privlačenje stranih investitora?

Prenosni kapacitet naše nacionalne prenosne mreže je značajno uvećan zbog naših nacionalnih potreba i to je značajan pokazatelj naše strateške regionalne pozicije. Naš elektroprenosni sistem je povezan sa pet dalekovoda sa susednim zemljama, što govori o njezinoj stabilnosti. Ova dva pokazatela govore o velikom i značajnom regionalnom strateškom značenju makedonskog elektroprenosnog sistema. Velika količina električne energije, koja prolazi kroz naš elektroprenosni sistem za potrebe sistema u susednim državama, dovoljno govori o strateškom regionalnom značenju MEPSO-a. Ove činjenice poznaju i cene svi investitori koji ulaze u Republiku Makedoniju.

Da li postoje planovi i smernice u pravcu obnovljivih izvora energije koji će dodatno uticati na energetsku efikasnost Makedonije?

Novi zakon o energetici koji naša vlada predlaže ostavlja veliki prostor za razvoj novih obnovljivih izvora energije. Postoji segment u zakonu, za koji je posebno zaslužan vicepremijer Kočo Andušev, u kome se sa takozvanim premijom pristupom kreira konkurenca između novih investitora u fotovoltima (proizvodnja struje na bazi sunca), tako da oni koji nude najniže cene za prodaju električne energije, proizvedene na bazi sunca, dobije premijum-tarife. Ovaj pristup je novo rešenje koje stimuliše ulaganje u nove i efikasne tehnologije za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora i to je odličan pristup. Osim proizvodnje struje na bazi sunca, u našoj državi postoji veliki interes za proizvodnju električne energije na bazi veta, na bazi biomase, ali takođe i od hidrocentrala.

Koliko je cena električne energije u Makedoniji prilagođena životnom standardu makedonskih građana?

Cena električne energije za gradane i dalje predstavlja regulisanu kategoriju i cena koju danas plaćaju građani je među najnižim na celom evropskom konti-

Na našem tržištu aktivno funkcioniše deset snadbevača električne energije, aktivno rade dvostruko ili trostruko više od prethodnog broja trgovackih kompanija za električnu energiju, a za sada ima više od pedeset takvih kompanija

nentu. Novi zakon o energetici koji je trenutno u skupštinskoj proceduri predviđa da građani dobiju pravo na izbor. Tako da ako oni žele da kupe, to znači i da mogu da kupe struju od snadbevača po tržišnim cenama ili ako ne žele da promene ništa, njihov dobavljač električne energije će biti univerzalan. Sa novim zakonom se vodi računa o građanima kao potrošačima i kreatori zakona javljaju da neće doći do povećanja cena električne energije. Naš budući cilj, koji je predviđen i u evropskim direktivama, predstavlja celokupnu liberalizaciju tržišta električne energije i cena struje treba da postane tržišna kategorija umesto socijalne. Verujte da je to konkurenca na tržišnim segmentima za proizvodnju struje i snadbevanja, a takođe samo u konkurentnim uslovima postoje tehnološke inovacije, rast, razvoj i na kraju to donosi benefite za sve potrošače.

Da li postoji i kako ocenujete regionalnu saradnju na polju prenosa električne energije?

Proces kreiranja jedinstvenog regionalnog tržišta za električnu energiju predstavlja značajan izazov za sve operatore elektroprenosnih sistema u našem regionu. Mi težimo i radimo na tome da dostignemo evropski san, odnosno jedinstveno tržište za električnu energiju na celom kontinentu. To je prioritet svih nas. Imamo veliki podršku i pomoć Evropske asocijacije prenosnih sistema – operatora, ona se zove ENTSO i od energetske zajednice sa sedištem u Beču, kao i od Evropske komisije. U ovom kompleksnom procesu je mnogo izazova zato što je glavni preduslov bezbednost u upravljanju elektroprenosnim sistemima, kako bi se išlo ka sledećem

koraku odnosno regionalnom povezivanju tržišta električne energije. Koliko je velika naša posvećenost ka regionalnom povezivanju govori i to što smo od 10. do 12. maja organizovali forum prenosnih sistema operatora pod sloganom „Grанице da pretvorimo u mostove”, pritom aludirajući na prekogranične prenosne kapacitete sa kojima raspolaže i upravlja svaki nacionalni sistem – operator. Na forumu su učešće potvrdili najviši predstavnici i generalni direktori svih prenosnih sistema – operatora iz našeg regiona, uključujući Elektromrežu Srbiju. Razmenili smo dosadašnja iskustva regionalizacije i saradnje, otvoreno smo pričali o svim izazovima sa kojima se suočavamo i tražili zajednička održiva rešenja za poboljšanje buduće saradnje. Cilj nam je da kreiramo jedinstveno regionalno tržište električne energije i da tim da omogućimo pravo na veći izbor kod svih učesnika na tržištu. To će povećati konkurenčiju između onih koji proizvode i onih koji prodaju električnu energiju.

Koliko je makedonsko tržište električne energije konkurentno posmatrano iz regionalnog ugla?

Dopustite mi da navedem sledeće činjenice koje će pružiti jasniju sliku o konkurenčnosti makedonskog tržišta za električnu energiju: na našem tržištu aktivno funkcioniše deset snadbevača električne energije, aktivno rade dvostruko ili trostruko više od prethodnog broja trgovackih kompanija za električnu energiju, a za sada ima više od pedeset takvih kompanija. Najviše takvih kompanija jesu filijale ili podružnice renomiranih i priznatih regionalnih i evropskih kompanija koje se bave snabdevanjem ili trgovinom električnom energijom, na primer. I na kraju, na našem tržištu se kreira sa konkurentnim i tržišno kreiranim cenama polovina od ukupne električne energije koja se na godišnjem nivou troši u Republici Makedoniji. Mislim da sam vam dao dovoljno argumenata da sami procenite koliko su velike regionalne kompanije zainteresovane i prisutne na našem tržištu električne energije. I još jednom da potenciram – rad MEPSO-a je da obezbedi fer i jedanke uslove za sve učesnike na tržištu u domenu naših zakonskih ovlašćenja. Mi smo u potpunosti posvećeni i dosledno to činimo.

Cilj nam je da kreiramo jedinstveno regionalno tržište električne energije i samim tim da omogućimo pravo na veći izbor kod svih učesnika na tržištu. To će povećati konkurenčiju između onih koji proizvode i onih koji prodaju električnu energiju

SAMIT EVROPSKE UNIJE I ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

SKUP U SOFIJI IZNEVERIO OČEKIVANJA

Posle Samita jedno je postalo jasno: Evropska unija se neće širiti u doglednoj budućnosti bez obzira na političke i bezbednosne (ne) prilike u Zapadno balkanskom regionu

Piše: Mitko Arnaudov

O procesu pomirenja Beograda i Prištine skoro i da se nije govorilo. Poruke su bile poslate, međutim ništa nije bilo obavezajuće. Bar kako kažu lokalni „politički analitičari”

Dugo najavljuvani samit između Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana, takozvani „Samit u Solunu broj 2”, koji je održan u Sofiji 16. i 17. maja nije ni približno uspeo da zadovolji očekivanja političkih elita i građana iz zemalja okruženja. I dalje ostaje nedoumica da li su zaključci ovog samita bili dobro poznati i lokalnim političarima neposredno pre njegovog održavanja, ili su i oni jednako iznenadeni kao i građani zemalja Zapadnog Balkana.

Na ovom samitu jedno je postalo jasno: Evropska unija se neće širiti u doglednoj budućnosti bez obzira na političke i bezbednosne (ne)prilike u Zapadno Balkanskom regionu.

Novi diskurs

Zvaničnici Evropske unije precizno su pokazali da je usvojen potpuno novi diskurs kada je u pitanju proširenje Unije na Zapadnom Balkanu.

Pre svega, ono što je bilo obećano na davno održanom Samitu u Solunu sve više postaje svojevrsna magla u odnosima Evropske unije i Zapadno balkanskih zemalja. Ko je ušao, ušao je. I dalje se ne zna kada će biti, i da li će uošte biti naredna prilika za proširenje Evropske unije.

Solunska agenda iz 2003. godine verovatno je ostala na rubu vremena, negde tamo davno zaboravljena i izbledela. Danas su okolnosti potpuno nove. Jedno je sigurno. Evropska unija uči na svojim greškama, dok se zapadnobalkanske države i dalje nadaju čudima u kuloarima svojih istorijskih maštanja.

Ono što je sigurno i što je ostvareno na ovom samitu jeste da je premijer Bugarske, čuveni Bojko Borisov, uspeo da pokaže i dokaže svoju lidersku poziciju u regionu. Iako su mnogi smatrali da je nebitan i na rubu evropske porodice, Borisov je uspeo da u prestonici Bugarske okupi sve evropske lidere sa vodećim državnicima zemalja Zapadnog Balkana u svojoj prestonici Sofiji. Do sada to nikome nije pošlo za rukom, i pored dugih i prilično teških godina nakon Soluna.

Činjenice su jasne. Bugarska ekonomija i dalje je u ozbiljnim problemima, građani te zemlje su još gotovo najsiromašniji u okvirima Evropske unije.

Zajedno su stigli britanska premijerka Tereza Mej, nemačka kancelarka Angela Merkel i francuski obožavatelj dama Emanuel Makron. Veoma čudna kombinacija imajući u vidu činjenicu da je okončanje političkog i ekonomskog braka između Evropske unije i Velike Britanije sve vidljivije

on of Growth, Security and Connectivity on the Path

WB

Međutim, to premijeru Borisovu nije predstavljalo nikakvu smetnju u organizaciji najvećeg samita na regionalnom i evropskom nivou. Jedino što, nažalost, uprskos tolikom trudu, činjenica jeste da Samit nije doneo nikakve rezultate.

Tenzije

Neposredno pre početka održavanja Samita, pojavile su se određene političke tenzije. Prvo, sada već bivši španski premijer Marijano Rahoje odbio je da prisustvuje skupu u Sofiji zbog prisustva kosovske delegacije.

Sa druge strane, iako su postojale nedoumice kod srpskih funkcionera o prisustvu na ovom samitu zbog najavljenog dolaska iz Prištine Hašima Tačija i Ramuša Haradina, na kraju je bilo odlučeno da se učestvuje. Rukovodioći srpske političke scene su utvrdili da će njihov izostanak sa ovog samita samo dodatno pružiti legitimitet Tačiju i Haradinaju u pokušaju da dokažu da je Srbija zapravo „loše dete u kraju“.

Španski premijer nije odustao od svog stava. Rahoje prisustvovao samo

na neformalnoj večeri lidera Evropske unije koja je bila održana veče uoči početka Samita. Delegacija Srbije na čelu sa predsednikom Aleksandrom Vučićem bila je sve vreme prisutna i pored nelagodne atmosfere u krugu samoproglašenih kosovskog premijera i predsednika Haradinaja i Tačija.

Trojno jedinstvo

Samit je počeo u duhu trojnog jedinstva. Zajedno su stigli britanska premijerka Tereza Mej, nemačka kancelarka

Partnerstvo i povezivanje su bile ključne reči na ovom samitu. Povezivanje u okviru regionala, a partnerstvu na nivou Evropske unije i država Zapadnog Balkana. Ali, reči o prijemu novih članica nije bilo

Angela Merkel i francuski obožavatelj dama Emanuel Makron. Veoma čudna kombinacija, imajući u vidu činjenicu da je okončanje političkog i ekonomskog braka između Evropske unije i Velike Britanije sve vidljivije. Mnogo toga je bilo neobično na ovom samitu da bi bilo šta delovalo realno.

O procesu pomirenja Beograda i Prištine skoro i da se nije govorilo. Poruke su bile poslate, međutim ništa nije bilo obavezajuće. Bar kako kažu lokalni „politički analitičari“.

Merkelova je prilično jasna. Ne traži priznanje Kosova od strane Srbije, ali zahteva omogućavanje učlanjenja južne srpske pokrajine u međunarodne organizacije. To je u međuljudskim odnosima kao razvod braka bez sudske razrešnice, ali je suština da se živi odvojeno, i nijedna strana da ne koči drugu u traženju novog partnera.

Takođe, jedno od glavnih pitanja je bio makedonsko-grčki spor oko ustavnog imena Republike Makedonije. Nakon dugih razgovora na najvišem nivou između premijera Republike Makedonije Zorana Zaeva i njegovog grčkog kolege Aleksisa Ciprasa ponovo

je rezultat bio nula. Iako su stigli do takozvanog kreativnog rešenja o Ilinden-skoj Makedoniji, grčke vlasti su pod pritiskom opozicije ekspressno odbole ovaj predlog.

Zaev je u antičkom maniru i stilom balkanskih vojskovođa pozvao građane Makedonije da ga prate na putu rešenja. To je uradio, a njegova PR služba ga prethodno nije obavestila da su Grci uspeli i pre njegovog izlaganja da kažu jedno veliko „NE“. Ni na ovom polju samit u Sofiji nije uspeo da se proslavi. Bojko Borisov je govorio o saradnji i ujedinjenju, ali čini se kao da zapadni partneri iz Evropske unije nemaju sluh za to.

Partnerstvo i povezivanje

Partnerstvo i povezivanje su bile ključne reči na ovom samitu. Povezivanje u okviru regionala, a partnerstvo na nivou Evropske unije i država Zapadnog Balkana. Ali, reči o prijemu novih članica nije bilo. To je bila zabranjena reč na ovom samitu.

Postignuti su određeni memorandumi i sporazumi o saradnji i povezi-

vanju, ali bez ikakve značajne težine koje bi vodile do daljeg procesa ubrzane integracije.

Srbija je uspela da potpiše Memorandum o razumevanju sa Evropskom investicionom bankom, ali to je i dalje daleko od onoga što ova država zaista želi da ostvari na putu ka EU. Možda je važniji od toga bio sporazum između Srbije i Bugarske o gasnoj interkonekciji. Ako ništa drugo, makar energetski

Srbija je uspela da potpiše Memorandum o razumevanju sa Evropskom investicionom bankom, ali to je i dalje daleko od onoga što ova država zaista želi da ostvari na putu ka EU. Možda je važniji od toga bio sporazum između Srbije i Bugarske o gasnoj interkonekciji

da postanemo stabilniji i održiviji. Jer, od obećanog učlanjenja u Evropsku uniju i dalje smo daleko, kako god mi to posmatrali i razumeli.

I za kraj tačku na ovaj samit stavio je čuveni francuski predsednik Emanuel Makron. U svom izlaganju, dužem od jednog sata, stavio je do znanja svim slušaocima i predstavnicima medija da proširenja Evropske unije na Zapadni Balkan uskoro neće biti. Ne postoji interesovanje za to, niti kod političkih predstavnika Brisela, Londona i Berlina, niti kod građana Evropske unije. Za njih je taj proces i dalje daleka perspektiva.

Makron je jasno rekao da je domaći zadatak Evropske unije previše izazovan i to svakako ne vodi u smeru daljeg proširenja. Od toga jasnije ne može ni biti. Nije rekao da je evropska perspektiva Zapadnog Balkana zatvorena, ali je pojasnio oko termina i očekivanja ovađasnijih političara. Prvo osnaženje evropskog organizma, a nakon toga nova „apsorpcija“.

Sve u svemu Samit je završen. Za Zapadni Balkan čekaju se neka bolja vremena.

LILJANA PAVLOVA, MINISTARKA ZA BUGARSKO PREDSEDAVANJE EVROPSKOG SAVETA 2018.

SOFIJSKA AGENDA U SLUŽBI INTEGRACIJA

Za zemlje Balkana podjednako su važne kako povezanost u oblasti saobraćaja i energetike, tako i u sferi ekonomije

Piše: Mitko Arnaudov

Bugarskoj, kao zelji domaćinu, bilo je važno da se na prošlomesečnom samitu Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana održanom u tamošnjoj prestonici 17. aprila usvoji Sofijska deklaracija. O tome za *Srpsku ekonomiju* govori Liljana Pavlova, ministarka za bugarsko predsedavanje Evropskog saveta 2018.

„Za nas je veoma važno što je na sastanku vrha Evrope i Balkana usvojena politička deklaracija *Sofijska agenda* koja se bazira na tri glavne tačke – institucionalnoj reformi, zakonodavstvu i sigurnosti emigracije, i treće je povezanost”, kaže Pavlova.

Kada govori o povezanosti, Pavlova misli da su za zemlje Balkana podjednako važne kako povezanost u oblasti saobraćaja, energetike i digitalizaciji, tako i u sferi ekonomije.

„To ističem jer je povezanost regionalnih ekonomija bitna za razvoj svih balkanskih zemalja koje imaju dobar i jedinstven potencijal. Povezanost u regionu bitna je kako za razvoj ekonomskih interesa, tako i za punopravno članstvo u EU”, ističe naša sagovornica.

Ulazak Bugarske u EU nije bio nimalo lak, ali je zemlja uspela da prevaziđe sve prepreke i zamke na tom putu i na kraju zadovolji kriterijume koje su postavile članice. Danas su Srbija i još nekoliko zemalja regiona u sličnoj situaciji.

„Mi možemo sa njima da podelimo svoje gledište i iskustvo. Kada smo pre 11 godina ušli u EU, bili smo na putu reforme i izgradnje zakonodavstva, i u tom smislu možemo da pomognemo državama Balkana da izbegnu greške koje smo mi pravili. Možemo da im pomognemo da uspešnije i brže prodru kroz potrebne reforme, kako bi se što pre stvorili uslovi za otvaranje pregovora”, naglašava Pavlova.

„Kada smo pre 11 godina ušli u EU, bili smo na putu reforme i izgradnje zakonodavstva, i u tom smislu možemo da pomognemo državama Balkana da izbegnu greške koje smo mi pravili”

Poslednjih dana, pa i na samitu u Sofiji, kao datum ulaska Srbije i ostalih zemalja kandidata u EU pominje se 2025. godina. Da li će se to i ostvariti, zavisi, kako primećuje Liljana Pavlova, ne od zemalja članica Evropske unije, već od država kandidata i od toga da li će da ispune sve kriterijume. U tome je, kako ističe sagovornica *Srpske ekonomije*, bitna izgradnja institucija, a Bugarska je spremna da svojim susedima pomogne kroz projekte za tehničku pomoć koji su često dvostrani.

BALKANCI ŽELE JEFTINIJE TELEFONSKE RAZGOVORE

DA LI SU NA VIDIKU NIŽE CENE ROMINGA

Piše: Marko Petrešević

Deklaracija koju su, sredinom maja, potpisali predstavnici balkanske šestorke u Sofiji, donosi sa sobom implementiranje niže cene rominga u regionu i to ne samo među zemljama koje nisu članice EU, već i prema Evropskoj uniji

Otišli ste poslom ili na odmor u Bosnu ili Makedoniju ili ste rešili da obidete jadransku obalu Albanije ili Crne Gore, a onda vam se desi da zaboravite da ste izvan graniča Srbije i uključite razmenu podataka na telefonu! Ukoliko ne pazite, troškovi koje možete napraviti kada putujete po Zapadnom Balkanu, koristeći podatke, pozive i sms poruke, mogu biti visoki. Korisnici su često prinudeni da stalno traže slobodan pristup vajrlesu u kafićima, šoping centrima, u hotelu ili poslovnom prostoru. Ukoliko ste pravno lice i često putujete, ovi troškovi dodatno opterećuju vaš budžet, a u današnje vreme je nemoguće koristiti telefon a ne koristiti internet mrežu.

Ovo bi uskoro trebalo da postane ružna prošlost, ali samo uz snažnu političku podršku predstavnika vlasti u našem regionu.

Digitalna agenda

Deklaracija koju su, sredinom maja, potpisali predstavnici balkanske šestorke u Sofiji, donosi sa sobom implementiranje niže cene rominga u regionu i to ne samo među zemljama koje nisu članice EU, već i prema Evropskoj uniji. Digitalna agenda donosi približavanje zemalja zajedničkom digitalnom tržištu, koje podrazumeva i poboljšanje mreže, razvoje elektronskih usluga i implementaciju *acquis communautaire* kod nas

utaire kod nas. Potreba za ovakvom agendom nije nikakva novina, to ide uz tokove današnjice – skoro sva komunikacija, od privatnih razgovora do poslovnih konferencija i zakazivanja pregleda kod lekara odvija se uz korišćenje internets mreže, koja mora da bude bezbedna, stabilna i brza. Sve manje koristimo minute i poruke, a sve više koristimo aplikacije na pametnim telefonima i drugim uređajima.

U međuvremenu, Evropska unija je još pre godinu dana u svojoj direktivi zabranila naplaćivanje dodatnih troškova korisnicima, samo zato što putuju iz jedne zemlje u drugu u okviru EU, uz Lihtenštajn u Norvešku. Ovim je omogućeno neometano kretanje ljudi, što je jedna od osnovnih tekovina i postulata na kojim je sazdana unija, pored slobodnog kretanja robe i kapitala. Ovo znači da možete slobodno i po ceni koju nudi operater u vašoj zemlji da ko-

ristite telefon bilo gde, bez razmišljanja da će vam na kraju meseca stići visok račun ili će vam nestati kredit za manje od pola minuta. Ovo je značajno i za vlasnike malih preduzeća i startapova, koji su vezani za tržište unije i često putuju, jer bi time višestruko smanjuju troškove komunikacije. Naravno, još uvek je za prenos velikih količina podataka poželjno da koristite vajrles ili žičanu mrežu. Takođe, ukoliko rešite da ostanete u drugoj zemlji, trebali bi da razmislite o provajderu u toj zemlji i kupovini lokalne sim kartice.

Novi razgovori

Krajem meseca, 25. i 26. juna, predstavnici država Zapadnog Balkana trebalo bi opet da se nađu u Sofiji gde će potvrditi posvećenost lansiraju Digitalne agende širom regiona. Ovo bi trebalo da bude prvi korak ka sniženju cene rominga.

Nadajmo se da će smanjenje cene rominga u reginu i prema zemljama članicama voditi i potpunom ukidanju dodatnih troškova dok koristite mobilne telefone, jer je slobodan, brz i dostupan pristup podacima civilizacijska tekovina savremenog društva, kome i mi težimo.

Do tada ćemo da tražimo šifru za besplatan vajrles i da proveravamo po dva puta da li smo isključili razmenu podataka kada pređemo granicu ili sleđimo na aerodrom kod naših suseda.

ŠTA JE POKAZAO FORUM „FRANCUSKA – BALKAN”

REGIONALNA SARADNJA U FOKUSU PRIVREDNIKA

Sve je izraženja potreba za ekonomskim povezivanjem zemalja regiona i zajedničkim nastupom na veoma zahtevnom i probirljivom francuskom tržištu sa oko 67 miliona potrošača

Piše: Ljiljana Staletović

Interesovanje francuskih privrednika za region Zapadnog Balkana svakim danom je sve veće. Najbolji pokazatelj je prisustvo oko 360 privrednih subjekata, od kojih su u više od polovine većinski vlasnici kompanije i državljeni Republike Francuske. Pojačano interesovanje francuskih privrednik za saradnju sa kolegama iz Srbije i drugih zemalja regiona, kao i za ulaganje, potvrđeno je i na Trećem poslovnom forumu „Francuska – Balkan”, koji je krajem maja i početkom juna okupio u Beogradu oko 400 privrednika iz 20 zemalja. U fokusu Foruma bila je saradnja francuskih kompanija sa firmama iz regiona.

Tokom tri dana došla je do izražaja potreba za ekonomskim povezivanjem zemalja regiona i zajedničkim nastupom na veoma zahtevnom i probirljivom francuskom tržištu sa oko 67 miliona potrošača. Pritom, tu zemlju godišnje poseti i oko 85 milion stranih turista. Godišnji BDP Francuske je 2.826 milijardi dolara, a vodeći privredni sektori su poljoprivreda, auto-industrija, energetika, biotehnologija... U takvoj zemlji se za osvajanje tržišta treba izboriti, kao i za privlačenje investitora iz Francuske.

„Zemlje regiona moraju da se povežu i da rade zajedno kako bi privukle investicije i obezbedile bolji život za sve građane”, primetila je predsednica Vlade Republike Srbije Ana Brnabić.

Organizovan nastup

Ideja o povezivanju privrednika iz regiona i zajedničkom nastupu prema Francuskoj, koja je jedanaesta svetska ekonomija, stara je nekoliko godina.

„Francuske kompanije su veoma zainteresovane za ovaj region. Mi ćemo nastojati da organizovano nastupimo prema njima. Postoji regionalna inicijativa da Srbija, Albanija, Makedonija i Bosna i Hercegovina zajedno nastupe kao region i ponude svoje proizvode, pre svega hranu i piće, za šta su Francuzi posebno zainteresovani”, rekao je za *Srpsku ekonomiju* predsednik Francusko-srpske privredne komore Dragoljub Damljanović.

Srbija, koja saraduje sa oko 4.600 francuskih firmi, među vodećim je zemljama u regionu kada je reč o privrednoj saradnji s Francuskom. Robna razmena između ove dve zemlje sve je bolja, pokazuju podaci Republičkog zavoda za statistiku. Lane je ukupna robna razmena Srbije i Francuske iznosila 995,2 miliona evra, za 12 odsto više u odnosu na 2016. godinu. Srbija je prošle godine u Francusku izvezla robu vrednu 438,3 miliona evra, što je za 17 odsto više nego godinu dana ranije.

„Postoji regionalna inicijativa da Srbija, Albanija, Makedonija i Bosna i Hercegovina zajedno nastupe kao region i ponude svoje proizvode, pre svega hranu i piće, za šta su Francuzi posebno zainteresovani”

Dragoljub Damljanović

Među najveće izvoznike spadaju kompanije „Tigar tajers”, „Grundfos Srbija”, NIS, „Lohr”, „Strejt nova”... U stotinjak francuskih firmi širom Srbije radi oko 11.000 ljudi.

„Danas francuski privrednici, predstavnici malih i srednjih preduzeća, vide Srbiju kao sigurnu investicionu destinaciju. Od 2010. do 2017. godine ovde je došlo pet takvih preduzeća da otvorи svoju proizvodnju, a ove sedam. Francuske firme posebno su zainteresovane za saradnju i investiranje u oblasti energetike i infrastrukture”, saznajemo od Sanje Ivanić, generalne direktorce Francusko-srpske privredne komore.

U Srbiju je za sedam godina, počev od 2010., ušlo oko 751 milion evra iz Francuske.

Slično interesovanje francuskih investitora postoji i za druge zemlje u regionu. To za *Srpsku ekonomiju* potvrđuje i Julija Borcolas iz Francusko-rumunske komore.

„Naše iskustvo s francuskim kompanijama dugo je oko dvadeset godina. Danas u našoj zemlji posluje oko 3.000 kompanija iz Francuske, među kojima su „Reno” i „Mišelin”. Sve te firme dobro posluju”, kaže Julija Borcolas.

Hilda Aleksandrofan iz Grčke, govoreci za *Srpsku ekonomiju* o isksutvu svoje zemlje, naglašava da je za sve firme u regionu neophodna saradnja.

O potrebi saradnje i zajedničkim investicijama za *Srpsku ekonomiju* govorio je i Aleksandar Zarkov iz Makedonije.

„U Makedoniji je vrlo malo francuskih investitora. Mi se trudimo da ih zainteresujemo da uđu u našu zemlju. Uskoro će naša velika delegacija da ode u Francusku kako bi im predstavila ma-

kedonsko tržište, ali i da im ponudimo dobre uslove za i investiranje i poslovanje. Makedonija im, smatramo, nudi najbolje uslove. Takođe, mišljenja smo da je bitan zajednički nastup Zapadnog Balkana na francuskom tržištu”, naglasio je Zarkov.

Osnove za investiranje

Dobra poslovna klima uslov je za privlačenje investitora. Senator Alen Rišar, specijalni izaslanik ministra spoljnih poslova Francuske, smatra da je politička i ekonomска situacija u Srbiji ohrabrujuća i postoje osnove za investiranje u velike infrastrukturne projekte. Za njega, ali i za srpske zvaničnike, veoma je važan Ugovor o koncesiji beogradskog aerodroma „Nikola Tesla” sa francuskim „Vansijem” na 25 godina. Ta investicija je vredna oko 1,5 milijardi evra. Jedna od velikih investicija je i javno-privatno partnerstvo za sređivanje deponije u Vinči kod Beo-

Lane je ukupna robna razmena Srbije i Francuske iznosila 995,2 miliona evra, za 12 odsto više u odnosu na 2016. godinu. Srbija je prošle godine u Francusku izvezla robu vrednu 438,3 miliona evra, što je za 17 odsto više nego godinu dana ranije

grada sa francusko-japanskom kompanijom „Suez-Itoču”. Francuska investicija „Šnajder elektrika DMS” u razvojni centar u Novom Sadu ima veliki značaj za Srbiju.

Poslovni forum „Francuska – Balkan” nije izneverio očekivanja učesnika koji su tokom tri dana uspostavili kontakte i razgovarali o mogućoj saradnji. Pred-

stavnici četrdeset francuskih kompanija najveće interesovanje pokazali su za saradnju u oblasti poljoprivrede i autoindustrije. Kada je o poljoprivredi reč, najviše ih zanima uvoz smrznute maline iz Srbije. Lane su Francuzi uvezli maline iz Srbije u vrednosti od 44 miliona evra. Francuze interesuju i kupovina spoljnih guma za putničke automobile, delovi prikolica i drugo.

Sve u svemu, Forum „Francuska – Balkan” pokazao je da ceo region mogao da ostvari mnogo veću saradnju sa Francuskom u mnogim populacijama, naročito putem javno-privatnih partnerstava. Korist bi bila obostrana. Sada, kada su razbijene mnoge predrasude o Balkanu, njenim zemljama i narodima, i region postao privlačan za francuske investitore, privrednicima iz ovo dela Evrope pruža se šansa ne samo da se predstave i osvoje tamošnje tržište, nego i da se preko te zemlje i poslovnih partnera probiju do novih, severnoafričkih tržišta.

FREDERIK MONDOLONI, AMBASADOR FRANCUSKE U SRBIJI

FRANCUSKA POSVEĆENA RADU U SRBIJI

Najveće francuske investicije u Srbiji tokom poslednjih meseci su Vinča – projekat upravljanja otpadom u Beogradu i koncesija Aerodroma „Nikola Tesla”

Piše: Mitko Arnaudov

Francuske kompanije su tradicionalno prisutne u Srbiji, posebno one u oblasti infrastrukture, ali ih sve više interesuje i ulaganje u trgovinu. O tome, kao i o očekivanjima po završetku Trećeg Poslovnog foruma „Balkan – Francuska”, održanog od 30. maja do 1. juna u Beogradu, za Srpsku ekonomiju govori Frederik Mondoloni, ambasador Francuske u Srbiji.

Kakva su očekivanja od ovog foruma?

Mislim da je ovo jako značajan događaj jer je u ovom momentu nekoliko francuskih delegacija u Beogradu. Takođe, veliki broj delegacija iz Srbije dolazi u Francusku. U ovom periodu je bilo veoma značajno da pokažemo da smo posvećeni radu i investiranju u Srbiji i regionu. Najveće francuske investicije u Srbiji tokom poslednjih meseci, rekao bih, su Vinča – projekat upravljanja otpadom u Beogradu, i, naravno, koncesija Aerodroma „Nikola Tesla”. Sada želimo da se pomerimo od veze zasnovane na bilateranim ugovorima, koji su veoma važni i mi smo zahvalni Vladu Srbije na izboru francuskih kompanija. Sada želimo da pomognemo malim i srednjim preduzećima. Mislim da je ovaj događaj veoma bitan za to. Ovde je šezdeset francuskih kompanija i mnogo je „business to business” sastanaka organizovanih na marginama foruma, što je, takođe, od značaja.

Koje oblasti su interesantne francuskim kompanijama?

Tradicionalno smo veoma prisutni u infrastrukturni. Već sam pomenuo projekat upravljanja otpadom sa „Suezom”, ali su kompanije iz francuske aktivne i u drugim oblastima, na aerodromu, u

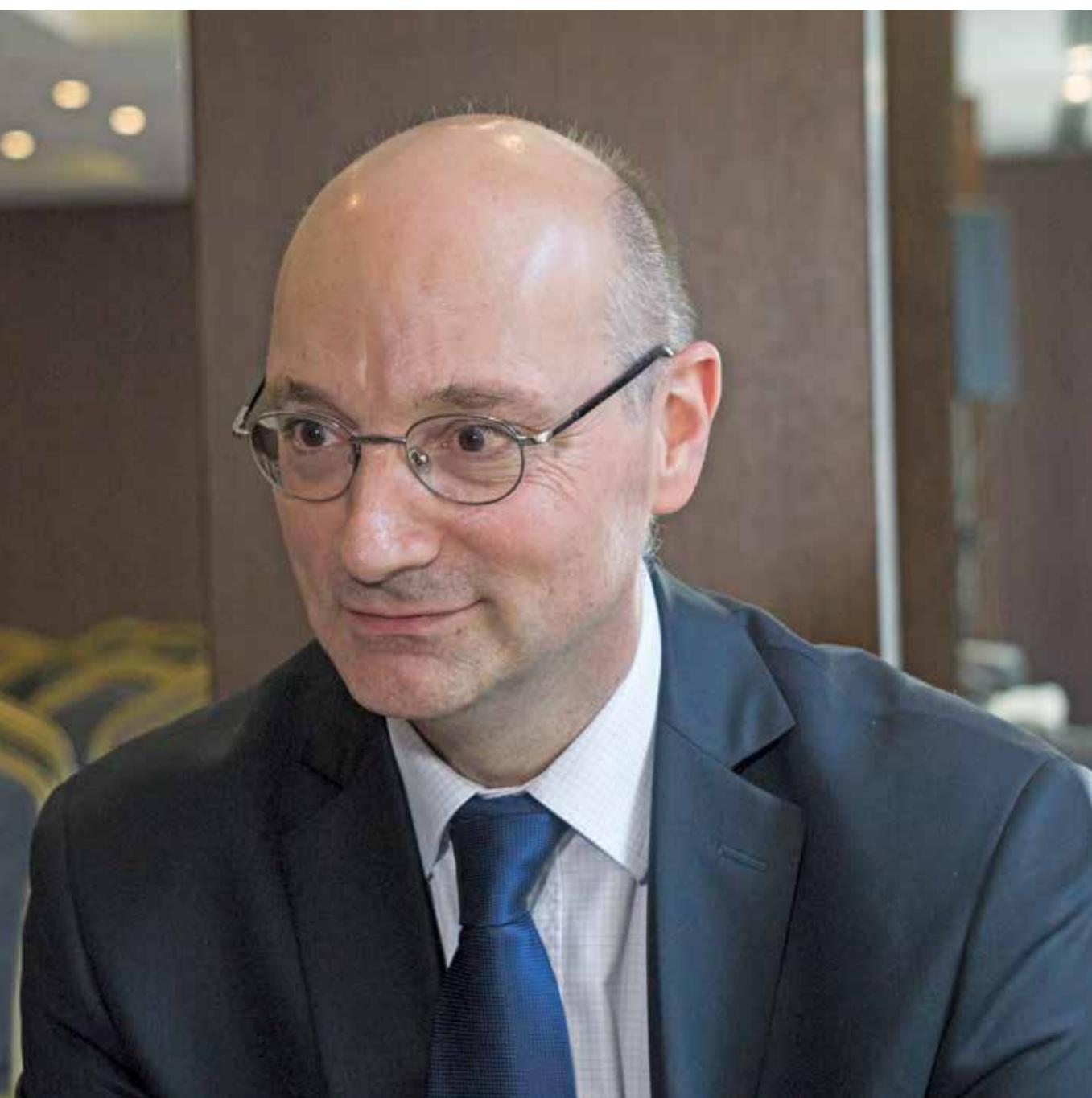
rekonstrukciji železnice. Želimo da investiramo i u druge oblasti, kao što je trgovina. Poznato mi je da nekoliko srednjih i malih firmi želi da investira u Srbiji u turizmu. U poslednje vreme otvaraju se novi hotelski lanci u Beogradu. Odnedavno je jako važna poljoprivreda i želimo da kreiramo veze i kontakte i na tom polju, ali i da sarađujemo sa kompanijama koje se bave modom, proizvodnjom vina, parfema, želimo da pokažemo najbolje od Francuske u Srbiji.

Kada kao predstavnik Francuske u Srbiji dajete savet kompanijama da dodu ovde šta ima kažete, zasto treba da dodu? Da li je to zbog visokokvalifikovane radne snage i dobrih uslova ili zbog niskih troškova i niskoplaćene radne snage?

Prvo im gorovimo da dodu, jer treba da otkriju Srbiju koja se ekonomski razvija veoma ubrzano. Imate mnoge prednosti. Kao prvo, u centru ste regiona. Vaša radna snaga je veoma istrenirana, dobro obrazovana, vredna. Kao što znate, imamo velika postrojenja u Pirotu – Mišelinova fabrika guma „Tigar”. Rečeno mi je da je jedna od prednosti fabrike da su ljudi veoma kompetitivni, vredno rade i posvećeni su uspehu.

Da li su srpske kompanije prisutne na francuskom tržištu i da li proizvodi iz Srbije ispunjavaju kriterijume francuskih potrošača?

Nadam se. Mnogo guma se proizvodi u „Tigru” i one se izvoze svuda, uključujući i Francusku. Ovo je jedan aspekt. Drugi su hrana, poljoprivreda i gastronomija. Mnogi srpski proizvodi su atestirani i odobreni od strane francuskih restorana u Parizu, uključujući i one najbolje. Ulje, vina, razne kobasice, to sve može da se izvozi u Francu-

sku. Takođe, voće iz Srbije je veoma cenjeno u Francuskoj. Napredujete i u digitalnoj ekonomiji. Pomenuću i „Šnajder centar“ iz Novog Sada koji je istraživački digitalni centar za ostatak Evrope.

Da li turisti iz Francuske posećuju Srbiju?

Sve više i više turista posećuje Beograd. Dva francuska hotela su otvorena u centru Beograda prošle godine. Mislim da turizam doživljava preporod u Srbiji i to je važno.

Recita nam da li integracija regionala odgovara Evropi, više brzina ili predstavlja ubrzani proces učlanjenja u EU?

Mi smo diskutovali o tome i potpisali smo više sporazuma sa predsednikom i premijerkom, sa ministarkom Jadrankom Joksimović i drugim ministrima. Podržavamo Srbiju na njenom evropskom putu i nova poglavља treba da se otvore verovatno sledećeg juna. U to sam ubeden i mislim da je to bitno za Srbiju, region i Evropu, jer ćemo biti snažniji sa vama.

PRIVREDNI RAST CENTRALNE I JUGOISTOČNE EVROPE

ZAPADNI BALKAN U UZLAZNOM TRENDU

Bečki ekonomski institut za region predviđa rast od 3,1 odsto. Evropska banka za obnovu i razvoj procenjuje da će ekonomski rast Srbije u ovoj godini iznositi 2,9 odsto, a 3,5 u 2019. Međunarodni monetarni fond očekuje rast BDP-a Srbije za ovu godinu 3,5 odsto

Piše: Ljiljana Staletović

Zahvaljujući značajnom poboljšanju u Makedoniji i Srbiji, i nastavku robusne ekspanzije u preostalim zemljama u regionu Zapadnog Balkana očekuje se ubrzanje privrednog rasta u ovoj godini.

Ovo se, između ostalog, navodi u izveštaju Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) koja predviđa da će ekonomski rast Srbije u ovoj godini iznositi 2,9 odsto, a 3,5 u 2019.

Prognoze

Najnovije ekonomske prognoze EBRD-a pokazuju da će ubrzanje privrednog rasta Srbije u odnosu na prošlu godinu biti rezultat niže uporedne baze, kao i jačanja potrošnje i investicionih aktivnosti, uz neutralisanje efekata povećanja uvoza. Glavni rizik za projektovani rast BDP-a jeste potencijalno usporavanje ili pauziranje u sproveđenju fiskalnih i strukturalnih reformi.

Prošle godine je, kako podsećaju iz EBRD-a, privredni rast Srbije usporio na 1,9 odsto posle rasta od 2,8 odsto godinu ranije. Razlog tome su štete koje je pretrpeo poljoprivredni sektor zbog letnje suše, problemi u sektoru rudarstva i energetike i brži rast uvoza od izvoza.

U izveštaju se, takođe, navodi da su fiskalne performanse nastavile da beleže bolje rezultate od predviđanih. Podseća se da je budžetski deficit od 6,6

odsto BDP-a iz 2014. godine pretvoren u suficit od 1,2 odsto BDP-a u 2017. Javni dug je pao ispod 65 odsto BDP-a do kraja prošle godine.

Ove prognoze donekle se poklapaju sa onima koje je izneo Bečki ekonomski institut (WIIW). Prema prognozama eksperata ovog instituta, rast BDP-a u Srbiji u ovoj godini iznosiće između 2,5 i 2,6 odsto. To je nešto manje od prognoza Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) koji je zadržao projekciju rasta bruto domaćeg proizvoda Srbije za 2018. godinu na 3,5 odsto. Toliku stopu predviđa i za narednu godinu.

„Privredni rast Srbije u aktuelnim okolnostima ni 2018. godine neće biti veći od 2,6 odsto”, uveren je ekspert WIIW-a Vladimir Gligorov.

PROJEKCIJE MMF-A ZA SRBIJU

Međunarodni monetarni fond je u revidiranom izveštaju „Perspektive svetske ekonomije” procenio da će inflacija u Srbiji u ovoj godini iznositi 2,7 odsto, a u 2019. tri procenta. Deficit bilansa tekućih plaćanja biće smanjen sa prošlogodišnjih 4,6 odsto BDP-a na 4,5 procenata, a iduće godine će dodatno opasti na 4,1 odsto BDP-a. Stopa nezaposlenosti ove godine biće 14,3 odsto, a iduće 14 procenata.

U razgovoru za *Srpsku ekonomiju*, tokom naše posete austrijskoj prestonici u organizaciji Bećkog valcera, Gligorov je podsetio da je do septembra prošle godine privredni rast u Srbiji bio na oko 1,3 odsto.

Kako je naveo, ove godine biće komplikovano postići prognozirani rast i zato što postoji mogućnost da najavljeni povećanje plata i penzija poveća uvoz.

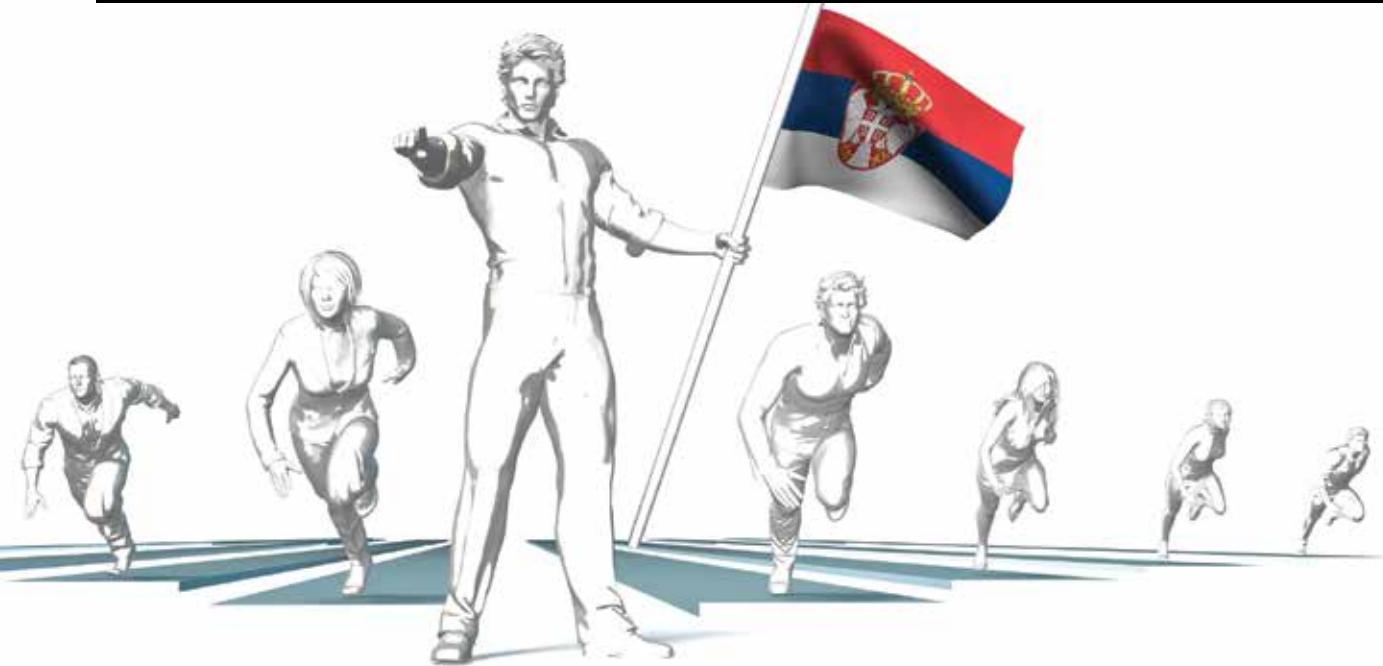
„Ako javni izdaci vode ka povećanju uvoza za 50 ili 60 odsto onda se neće postići očekivani rast”, zaključio je Gligorov.

Na putu ka EU

Region nastoji da krupnim koracima ide ka Evropskoj uniji, a poželjno je da zemlje članice prate tempo. Bez privrednog rasta, između ostalog, teško da će uspeti u tome.

Prema predviđanjima EBRD-a, privredni rast Hrvatske iznosiće 2,7 odsto u ovoj godini, a iduće će da uspori na 2,5 procenata. Prognoze za Bosnu i Hercegovinu govore da će ta zemlja ove godine da beleži rast od 3,3 a naredne 3,5 odsto. Projektovani rast za Makedoniju je 2,5 odsto u ovoj i 3,0 procenata u idućoj godini.

Očekuje se, kako se navodi u Izveštaju EVRD-a, da će BDP Crne Gore porasti po stopi od 3,3 odsto u 2018. Za narednu godinu očekuje se da rast uspori i padne na 2,7 odsto. Ako se prognoze

ostvare, BDP Rumunije u ovoj godini porašće na 4,6 odsto, a u idućoj 4,2. Sloveniju očekuje rast od 4,0 procenta u ovoj i od 3,3 odsto u narednoj godini.

I WIIW predviđa da Zapadni Balkan, u poređenju sa prethodnim godinama, očekuje ubrzani privredni rast. Za region se pronoziра rast od 3,1 odsto. Centralna i istočna Evropa, mišljenje je eksperata WIIW-a, nalaze se u značajnom ekonomskom uzlaznom trendu i da je bankarski sektor „na snažnim nogama”.

Snažniji ekonomski rast svakako je i korak bliže ka porodici evropskih naroda.

„U ekonomskoj oblasti je važno još tešnje povezivanje Zapadnog Balkana i Evropske unije”, rekao je predsednik WIIW Hanes Svoboda, bivši predsednik socijaldemokratske frakcije u Evropskom parlamentu.

Svoboda je prilikom naše posete Bečkom ekonomskom institutu izrazio nadu da će se se nastaviti dalje u pravcu evropske integracije.

„Srbija bi trebalo između 2020. i 2025. da bude spremna za punopravno članstvo u EU”, rekao je Svoboda koji smatra da je evropska vizija najbolja za budućnost svih u regionu Zapadnog Balkana.

Međutim, Svoboda upozorava da EU nije raj i da se pristupanjem neće rešiti svi problemi.

„Bilo bi korisno da se uspostavi bezbednosna zajednica EU i Zapadnog Balkana, jer mnogo ljudi u EU stropi da se

Najnovije ekonomske prognoze EBRD-a pokazuju da će ubrzanje privrednog rasta Srbije u odnosu na prošlu godinu biti rezultat niže uporedne baze, kao i jačanja potrošnje i investicionih aktivnosti, uz neutralisanje efekata povećanja uvoza

prijemom novih članica uvozi i stvara više nesigurnosti, nego što se izvozi. Odlučujuće je da pristupni proces ostane u pokretu, nastavi da živi. Mnogi u regionu imaju osećaj da su odsećeni i izolovani od ostatka, zbog zastoja”, rekao je Svoboda.

Objasnilo je da postoji i nekovencionalnije razmišljanje koje podrazumeva brz prijem u EU, ali bez „punih” obaveza i prava. To znači da bi zemlje učestvovale u zajedničkoj politici u mnogim oblastima, ali ne i stvarima kao što su prava na slobodu kretanja radne snage, ili finansijskoj oblasti, jer bi punopravno članstvo stekle tek nakon što bi sprovele sve reforme.

Put do Evropske unije je dug i trnovit, a jedan od koraka je i privredni razvoj. Eksperti WIIW-a očekuju u naredne dve godine snažan rast za zemlje

centralne i istočne Evrope članice EU, kao i Tursku. Prema njihovim procenama, rast u 11 novih članica EU iznosiće 3,9 odsto, a u Turskoj čak 4,5 procenata.

Na drugoj strani kontinenta, prema prognozama WIIW-a, u Rusiji i Ukrajini, biće zabeležen značajnije manji rast. Kako prognoziraju, ove godine u Rusiji će biti realizovan rast od svega 1,8 odsto, a u Ukrajini 1,9 procenata.

Prognoze za balkanske, ali i zemlje centralne Evrope su ohrabrujuće. Tim pre kada se ima u vidu činjenica da su ekonomije ta dva regiona prošle godine prvi put u poslednjih deset godina bile u ekspanziji. Pritom, zemlje centralne i istočne Evrope mogu da profitiraju i od očekivanog globalnog trenda privrednog rasta. Na globalni rast računaju i EBRD i WIIW, ali i MMF.

Projekcije MMF-a pokazuju da će rast globalne ekonomije za ovu i narednu godinu biti na nivou od 3,9 odsto. To će biti najbrži rast svetske ekonomije od 2011. godine. Takođe se prognozira i rast globalne trgovine za 5,1 odsto, što će biti najbrži tempo rasta u poslednjih sedam godina. Projekcija privrednog rasta evrozone za ovu godinu u MMF-u je revidirana na više na 2,4 odsto. Samo tri meseca ranije ta projekcija bila je 2,2 odsto.

Ali, ne treba se odustititi. Rizici uvek postoje. Treba računati na mogući trgovinski rat i globalno odustajanje od „labavije” monetarne politike.

ILIR BOČKA, AMBASADOR REPUBLIKE ALBANIJE U SRBIJI

NEISKORIŠĆENE MOGUĆNOSTI ZA ZAJEDNIČKI RAD

Trgovinska razmena između Srbije i Albanije ima klasičan oblik robne razmene. U retkim slučajevima ulagači s obe strane nađu smelost da „bace oko” na drugu stranu granice i vide mogućnost za ulaganje u oblastima u kojima imaju interes

Piše: Mitko Arnaudov

Budući auto-put od Niša do Drača preko Prištine dopriće razvoju ekonomske saradnje zemalja regionala, a Srbija i Albanija imaju od toga korist jer će se skratiti vreme putovanja, poboljšati kvalitet transporta, smanjiti troškovi... To će omogućiti bolju trgovinsku razmenu dve zemlje, a povećaće se i broj turista koji iz Srbije idu u Albaniju i obrnuto. O ovim pitanjima i daljem razvoju odnosa dve zemlje za Srpsku ekonomiju govori ambasador Republike Albanije u Srbiji Ilir Bočka.

Koje korake su preduzeli zvaničnici u Beogradu i Tirani u procesu osnaživanja ekonomskih veza između ovih dveju zemalja?

Najbolji put za osnaživanje ekonomskih veza i saradnje između Republike Albanije i Republike Srbije je poboljšanje klime u političkim odnosima na svim područjima gde postoji zajednički interes. Upravo taj praktični stav, zauzeo je svoje mesto u međudržavnom odnosima između dve zemlje. U ovom

novom trenutku za saradnju između Albanije i Srbije, nesumnjivo je da ličnu zaslugu imaju premijer Edi Rama i tadašnji premijer Srbije Aleksandar Vučić, koji su napravili preokret uzajamnim posetama, u jesen 2014. godine u Beogradu, i u Tirani u maju 2015. Te posete i susreti doneli su veliku promenu. Sada je vidljivo povećanje razmena robe i ljudi, povećani bilansi pokazuju ovaj trend, iako još ima prostora za razvoj.

Da li su albanski investitori zainteresovani za investiranje u Srbiji i koje ekonomski oblasti su im interesantne?

Trgovinska razmena između dve zemlje ima onaj klasičan oblik robne razmene. U retkim slučajevima ulagači s obe strane nadu smelost da „bace oko” na drugu stranu granice i vide mogućnost za ulaganje u oblastima u kojima imaju interes. Trenutno, najaktivnije se predstavljaju investitorji iz Srbije, koji su vidljivo izrazili želju da investiraju u albansku ekonomiju. Takođe, ima i potencijalnih investitora iz Albanije koji su zainteresovani za mogućnosti investiranja u Srbiji. Ali, oni su tek napravili prve korake koje treba podržavati i sponsorizati.

Koliko srpskih kompanija saraduje sa kolegama iz Albanije i na kojim poljima imaju najviše zajedničkih interesa?

Nisu u velikom broju, ali želim da spomenem neke od njih. Na primer, farmaceutska kompanija „Hemofarm” već petnaest godina proširuje svoj biznis na farmaceutskom albanskom tržištem. Takođe, poznate kompanije poput „Lilly drogerie” ili „Mlekara”, poredstvom Privredne komore razgovarale su sa albanskim firmama „Agna Groupa”, „Ferra&CO”, „PM Office” i „BALFIN Group”. Kompanija „Milanović inžinjering” potpisala je sporazum sa albanskim firmom „Delia grup”, sa kojom se uređuje partnerstvo i zajedničko učeće na projektima za izgradnju sistema za vodosнabdevanje, za instaliranje uređaja za preradu i čišćenje pijave vode i bele vode u Albaniji. Ima i nekih konkretnih projekata srpskog biznisa u vezi sa investiranjem u oblasti turizma na albanskom primorju. Ovo su neke od glavnih inicijativa koje možemo da iznesemo u ovom trenutku.

Najbolji put za osnaživanje ekonomskih veza i saradnje između Republike Albanije i Republike Srbije je poboljšanje klime u političkim odnosima na svim područjama gde postoji zajednički interes

Privredne komore u Beogradu i u Tirani igraju važnu ulogu u daljem podsticanju saradnje u oblasti privrede dve zemlje.

Da li turizam, kao ekonomski sektor, može da postane generator razvoja ekonomске saradnje između Albanije i Srbije?

Ima dosta pozitivnih pokazatelja koji mogu biti važni generatori u ekonomskoj saradnji dve zemlje. Prema raspoloživim informacijama, srpski turisti su sada prisutni i u Albaniji, u svim našim gradovima i kulturno-istorijskim mestima, na plažama duž našeg primorja koje se prostire na površini od 400 kilometara. Za sada možemo reći da su oni nekako sudržani, pažljivi i ne žele previše da se eksponiraju. Ali utisci su odlični, zadovoljni su domaćinskim ambijentom, kulturnim bogatstvom, a i ekonomski je isplativo. Isto je i kada je reč o albanskim posetiocima koji dolaze prvi put u Beograd, Novi Sad, ili su samo u prolazu na putu ka zemljama centralne Evrope. Ova iskustva su vidljiv doprinos poboljšanju klime i stvaranju boljih odnos među ljudima na relnim osnovama. Naš zadatak je da podstičemo ovu kulturnu razmenu, olakšavanjem procedura za kretanje ljudi, ostvarivanjem sigurnijeg ambijenta i rada na demilitarizaciji raznih aspekata suživota naroda koji žive na ovom skućenom prostoru kao što je Balkan. Vek koji je iza nas imao je „albansku golgotu” kao jedini motiv koji je vezavao Albance i Srbe sa njihovim patnjama. Trebalо bi da to bude dovoljno i da krenemo dalje.

Kako trenutna neslaganja između Beograda i Prištine mogu da utiču na saradnju između Srbije i Albanije kako na ekonomskom, tako i na političkom nivou?

Nije tajna da je tema Kosova, u ovom trenutku, jedina oko koje naše dve strane nisu saglasne. Takođe je dobro poznata činjenica da su dve strane poslednjih godina, iako problem normalizacije odnosa između Kosova i Srbije postoji, našle mogućnost da se ide napred u razvoju konkrete saradnje, ne opterećujući taj proces stavovima ili ocenama koje svako od nas ima po pitanju aktuelne teme. Ovo nam ne smeta da izrazimo stavove pred novom realnošću koja postoji u srcu Balkana. Ustinu, realnost koja postoji je da (ne) saradnja Srbije i Kosova često utiče i na perspektivu ekonomskog razvoja između Albanije i Srbije. Dovoljno je spomenuti prepreke sa kojima se suočavaju prozvođači i izvoznici, kada je reč o transportu njihove robe preko teritorije Kosova i Srbije i na graničnim punktovima za carinsku kontrolu, koje je često teško prevazići.

Pre nekoliko godina, evropski zvaničnici su identifikovali predsednika Republike Srbije Aleksandra Vučića i albanskog premijera Edija Ramu kao stubove regionalne saradnje. Da li su ovi stavovi još uvek od velike važnosti ili su interesi Evropske unije u vezi sa srpsko-albanskim odnosima stavljeni u drugi plan?

Istina je da su evropski službenici političku delatnost Edija Rame i Aleksandra Vučića videli kao posebnu i značajnu. Obojica imaju jasnу viziju o budućnosti balkanske regije i volju da prihvate ove izazove, što ih čini interesantnim i od poverenja. Mišljenja su da je u realnom vremenu važna saradnja na unapređivanju odnosa i ostvarivanju zajedničkog cilja, a to je pristupanje Evropskoj uniji svih zemalja Zapadnog Balkana, ujedinjujući tako volju i napor dve zemlje, koje su u datom trenutku imale komplikovane međusobne odnose. Njih dvojica su ostali i dalje važni činioci stabilnosti, svaki za svoju zemlju i svaki na svoj način.

Kako ocenjujete regionalnu saradnju na Zapadnom Balkanu i šta građani Zapadnog Balkana mogu da očekuju nakon samita u Sofiji?

Regionalna saradnja i WB6 (Western Balkan 6) svaki dan napreduje savladajući prepreke koje često ne zavise od naših želja i akcija. Postoji pozitivna sinergija koja je proširena i pojačana

Istina je da su evropski službenici poltičku delatnost Edija Rame i Aleksandra Vučića videli kao posebnu i značajnu. Obojica imaju jasnu viziju o budućnosti balkanske regije i volju da prihvate ove izazove

Privredne komore u i Beogradu i u Tirani igraju važnu ulogu u daljem podsticanju saradnje u oblasti privrede dve zemlje

u okviru Berlinskog procesa. Taj proces je, prošavši sve faze poslednjih pet godina, stvorio nove mogućnosti za saradnju i zajedničko delovanje na svakom koraku na našem putu ka zajedničkom cilju –pridruživanju EU. Summit u Sofiji bio je uspešan, bez obzira na izazove pred kojima je i sama EU. Ključna tema samita je i dalje proširenje sa zamljama Zapadnog Balkana. U Sofiji su iznete ocene da je u svakoj zemlji zabeležen naredak.

Kako će budući auto-put od Niša do Drača preko Prištine doprineti razvoju ekonomske saradnje zemalja regiona?

Nema sumnje da je to projekat koji će vidljivo da skrati vreme putovanja i poboljša kvalitet transporta, smanjiće troškove, stvoriti druge mogućnosti i olakšice. Ovaj auto-put, koji je najkraći put od Beograda do Jadranskog primorja, olakšaće i razmenu robe dve zemlje. To bi, takođe, bio i najkraći put za transport robe iz Srbije prema luci Drač, koja je jedna od važnih luka Mediterana. Realizacija ovog projekta stvorice nove premise i u oblasti putovanja turista i robe na obe strane.

Da li ekonomija može da postane most izgradnje odnosa između Beograda i Prištine?

Apsolutno. Činjenice, ili tačnije cifre trgovačke razmene između Beograda i Prištine, koje se često drže nekako u tajnosti zbog političkih komplikacija, pokazuju da privredna saradnja i razmena robe između Kosova i Srbije prelazi cifru od miljardu evra. To je pokazatelj da privreda ide brže u poređenju sa politikom. Potrebno je da dve zemlje ubrzno nađu put ka normalizaciji odnosa u korist mira i stabilnosti našeg regiona.

MAKEDONSKA VLADA POSVEĆENA REGIONALNOJ SARADNJI

OBAVEZE PROIZAŠLE IZ BERLINSKOG PROCESA

Organizovanje zajedničkih carinskih terminala, podrška preduzećima koja sarađuju sa onima iz okolnih zemalja, prilagođavanje evropskim standardima neki su od poteza koji se povlače u Skoplju

Piše: Marko Petrešević

Ekonomска saradnja država regiona Zapadnog Balkana veoma je bitna i za Vlada Republike Makedonije. Krešnik Bekteši, ministar ekonomije Republike Makedonije, govoreći o toj problematici za *Srpsku ekonomiju* naglašava da je Vlada, čiji je član, potpuno fokusirana da ispunи sve obaveze proistekle iz zajedničke izjave šefova džava u okviru Berlinskog procesa. Makedonska vlada je, prema njegovim rečima, već započela sa aktivnostima na tom planu.

„Naše države sarađuju, i to ne samo građani, već i privredni sektor. Jedna od inicijativa jeste organizovanje zajedničkih carinskih terminala, kako se proizvodi ne bi dugo zadržavali na granici. To bi sprecilo da kamion koji kreće iz Makedonije ka EU, više vremena gubi na granicama balkanskih država, nego što bi izgubio od Hrvatske do Nemačke ili od Mađarske do Nemačke”, kaže Bekteši.

Makedonska vlada pokrenula je konkretnе poteze kako bi svim biznismenima iz regiona olakšali saradnju. Među tim merama su i one u vezi sa podrškom preduzećima koje sarađuju, ili tek treba da ostvare saradnju sa kompanijama iz zemalja Zapadnog Balkana. Kompanije koje ostvaruju takvu saradnju dobijeće dopunsку podršku.

Saradnja podrazumeva i zajednički izlazak na evropsko tržište, što znači da

moraju da posluju u skladu sa standardima Evropske unije. Kako se Makedonija zalaže za članstvo u EU, legislative zemlje je uglavnom usaglašna sa regulativama zajednice evropskih naroda. U tom kontekstu, prema Bektešijevim rečima, Republika Makedonija sve zakonske odredbe usaglašava sa EU.

Saradnja sa susedima ostvaruje se i u okviru CEFTA sporazuma.

„I u okviru tog sporazuma očekujemo potpisivanje novih protokola koji će doprineti uvećanju ekonomske razmene između naših država, odnosno zemalja zapadnog Balkana, a da se u isto vreme integrišemo kako bismo zajedno imali bolju i konkurentniju ekonomiju u trenutku kada budemo postali deo EU. Preduslov za to je da uvećamo saradnju između naših zemalja, a da se istovremeno prilagodimo evropskoj ekonomiji”, ističe Bekteši.

Makedonske vlasti uveliko rade na realizaciji Connectivity agende Evropske komisije koja je usredsredena na poboljšanje saobraćaja i energetsku povezanost Zapadnog Balkana

Mnogo rada zahteva prilagođavanje evropskim standardima, a mnogo toga, između ostalog, treba preduzeti u oblasti energetskog sektora. Bekteši posebno ističe plan za prelazak sa konvencionalne na proizvodnju energije zahvaljujući obnovljivim izvorima.

„Nameravamo da za domaće i strane investitore pustimo dodatnih 200 megavata solarne energije. Makedonija, nažalost, koristi samo 20 megavata sunčane energije”, kaže Bekteši.

Ekonomske zone privlačne su kako za domaće, tako i strane kompanije. U Skoplju očekuju pojačano interesovanje stranih, pre svega, proizvodnih kompanija. Ali, za makedonsku Vlada, saznajemo od našeg sagovornika, najvažnije je da strane kompanije sarađuju sa domaćim, što bi indirektno pomoglo i njima da rastu i da pojačaju svoje kompetitivnosti.

Posebno važno u svemu tome je infrastrukturno i energetsko povezivanje celog regiona. Imajući to u vidu, Vlada Makedonije predložila je novi zakon o energetici koji je u potpunosti usaglašen sa zahtevima energetske zajednice, koja podrazumeva i saradnju u okviru regiona. To je, podseća Bekteši, suština sofijske agende Connectivity. Zato makedonske vlasti uveliko rade na agendi Connectivity koja se odnosi na energetski sektor i dalekovode Niš–Štip i Bitolj–Elbasan, koji bi trebalo da budu realizovani u što kraćem roku.

KOČO ANĐUŠEV, VICEPREMIJER REPUBLIKE MAKEDONIJE ZADUŽEN ZA EKONOMSKA PITANJA

SUDBINA MALIH DRŽAVA JE DA SARAĐUJU

Regionalna ekonomija treba da bude prva koja će da otkloni administrativne i druge barijere

Piše: Mitko Arnaudov

Praksa pokazuje da države koje su postale članice NATO-a imaju značajan i ubrzan razvoj ekonomije, zato što je jedna od osnovnih stvari pored državne stimulacije i da kreira dobru biznis klimu

Vlada Republike Makedonije nastoji da stvori uslove za povećanje plata, a nova zaduženja usmerena su ka kapitalnim investicijama. Pritom, radi se na jačanju makedonske ekonomije koja treba da bude izvozno orientisana i spremna da se bori sa svetom, za šta je potreban kadar, te se uveliko priprema reorganizacija obravornog sistema u skladu sa zahtevima industrije, a po ugledu na razvijene zemlje, pre svega Nemačku i Austriju. O tome za *Srpsku ekonomiju* govori Kočo Andušev, vicepremijer Republike Makedonije zadužen za ekonomsku pitanja.

Koliko je razvoj makedonske ekonomije determinisan njenim ulaskom u NATO?

Razvoj ekonomije nije determinisan samo ulaskom u NATO. Međutim, praksa pokazuje da države koje su postale članice NATO-a imaju značajan i ubrzani razvoj ekonomije, zato što je jedna od osnovnih stvari pored državne stimulacije i da kreira dobru biznis klimu. Kompanije koje dolaze u države ili investiraju u države, bez obzira da li se radi o domaćim ili stranim, traže sigurnost. NATO definitivno pruža sigurnost i kreira percepciju da je država sigurnija destinacija za ulaganje kapitala. Iz tog ugla praksa prokazuje da su i u Bugarskoj i u Hrvatskoj, pa sad i u Albaniji, posle nijihovog ulaska u NATO uvećane investicije i ubrzana ekonomска aktivnost. Ne možemo reći da je razvoj makedonske ekonomije determinisan isključivo ulaskom u NATO. Međutim, svakako da bi ulazak u NATO značajno doprineo uvećanju ekonomskih aktivnosti u državi.

Nedavno ste promovisali program za razvoj malih i srednjih preduzeća. Koliko vladina podrška od 10,5 miliona evra može zaista da doprinese pospešivanju rada ovih kompanija?

Za mala i srednja preduzeća nije izdvojeno samo 10,5 miliona evra, to je deo koji ide preko Fonda za inovativnost. Preduzeća bi trebala da se pojave na takmičenju, odnosno da na određeni poziv apliciraju i da dobiju sredstva.

Međutim, mala i srednja preduzeća, pored ovog mogu da koriste i program vlade koji je pretvorila u zakon. On se odnosi na rast celokupne makedonske ekonomije u koju ulaze i mala i srednja preduzeća. Ona su u povlašćenom položaju jer čine čak 98% preduzeća u Makedoniji. Zato smo pored osnovnog zakonskog rešenja koje važi za sve kompanije u državi predviđeli i posebne mere u Fondu za inovativnosti za mala i srednja preduzeća. Cilj je da, pre svega, nagradimo, odnosno da pomognemo kompanijama koje imaju ubrzani rast, tzv. gazele, i onima koje imaju inovativne komponente. Pritom, kada govorimo o inovativnosti, ne smatramo da će oni otkriti nešto što se prvi put pojavljuje u svetu, već su sredstva namenjena za razvoj novih i poboljšanje već postojećih proizvoda, i tako dalje. Kompanije koje budu opredeljene u tom smeru biće podržane preko Fonda za inovativnost. One kompanije koje investiraju biće podržane preko zakona. Podrška malim i srednjim preuzećima je značajna, mnogo veća od ovih 10,5 miliona. Ono što hoću da navedem kao primer iz zemalja koje sam pomenuo, jeste da su sa ulaskom u EU i NATO države iz regiona i jugoistočne Evrope, praktično najveći dobitnici bila mala i srednja preduzeća. Brže su se razvijala i ostvarila saradnju sa svetskom ekonomijom.

Kako Vlada Makedonije uspeva da isplati velike dugove, koje je, prema rečima aktuelnih predstavnika vlasti, nasledila od prethodne Vlade?

Vlada Republike Makedonije ne može da isplati te dugove, jer su veliki. Ali mi moramo voditi računa da ne uvećamo te dugove sa neproduktivnim projektima. Svaka država se zadužuje,

Zadovoljni smo što smo u poslednjih nekoliko meseci potpisali deset ugovora sa velikim inostranim investitorima i kompanijama

ali je jako bitno kako se i gde zadužujete. Ukoliko je zaduživanje u produktivnim projektima, nemam ništa protiv. Razvijene države su zadužene 89 i 90 odsto od svog BDP-a. Ako ste zaduženi u projektima koji vam vraćaju investicije, onda nema problema. Znači, vi ste sigurni da ćete imate izvor za vraćanje tih investicija. Međutim, ako uzmete novac kao u jednoj porodici, da biste kupili umetničke slike, a pri tom niste rešili elementarna životna pitanja, u tom slučaju ta investicija nije dobra. Smatramo da je Makedonija potrošila previše novca i za stvari koje su neproduktivne i to je zapravo problem. Naš zadatak je sada da ne pravimo nefunkcionalne projekte. Država treba da briše o zaduživanju, da rešava probleme u oblasti infrastrukture, da pravi puteve, železnice, gasovode, dalekovode i da kreira uslove da bi ekonomija mogla da raste. Država ne sme sebi da dozvoli luksuz da se igra novcem građana i potreskih obveznika.

Da li su nova zaduživanja makedonskih vlasti usmerena ka pokrivanju deficitu u budžetu ili je reč o strateškim ekonomskim pozajmicama?

Ako imate u vidu da je u kapitalnim investicijama koje su predviđene budžetom determinisano više od 400.000.000 evra, a dinamika zaduženja je ispod toga odgovor je jasan – da je novac kojim se dodatno zadužujemo usmeren ka kapitalnim investicijama. Ukoliko posmatrate zaduženje u apsolutnom smislu, radi se o zaduženju koje je praktično, koje predstavlja zaduživanje za razduživanje prethodnih kredita ili takozvanih reprogramiranja postojećih dugovanja. Vrlo je važno što se reprogramiranje dugovanja sada sprovodi sa nižim kamatnim stopama. Ova vlada je izdala evro-obveznicu koja, u odnosu na prethodne, ima znatno nižu kamatu. Prosек evro-obveznica koje su do sada uzimane je od 4-5 %, pa sve do 10%, ali se radi o procentu koji premašuje 5%. Sadašnja evro-obveznica je sa znatno nižim procentom. Kada uzmete period dinamike vraćanja te obveznice, zaključićemo da je uštedu više od 100 miliona evra.

Na početku mandata Vaše vlade bilo je reči o dostizanju prosečne plate u Makedoniji od 500 evra. Šta makedonska Vlada čini na tom polju i koliko su ta predviđanja realna?

Predviđanja su realna. Mi imamo još dve do tri godine da postignemo taj cilj. Već činimo prve korake u tom smeru. Donet je Zakon o minimalnom dohotku, ali ne samo to. Novi zakon neće rešiti problem. Da bi se rešio problem sa višom prosečnom platom, trebalo bi da se dinamizuje ekonomija. U tom smeru, ja kao zamenik predsednika vlade zadužen za ekonomski pitanja i svi ministri iz ekonomskih resora radimo intezivno da bi obezbedili bolje uslove za sve ekonomski subjekte u Republici Makedoniji. Činjenica je, platu ne povećava država, ona samo kreira uslove za ekonomski rast i razvoj. Plate i njihovo povećanje kreiraju preduzeća, njihovi vlasnici. Mi kao država samo treba da obezbedimo dobre uslove za njihov rast, za kreiranje biznisa u Makedoniji, jer ako to obezbedimo, biće uslova i za povećanje plata. To ne može da učini vlada nijednim zakonom.

Aktuelno stanje pokazuje da je

makedonska prosečna plata jedna od nižih u regionu Zapadnog Balkana, zajedno sa Bosnom i Hercegovinom. Gde vidite prostor za poboljšanje ove relativno negativne slike?

Prostor gde može da se poboljša negativna slika o kojoj vi govorite je upravo ona koju sam izneo. Mi moramo da investiramo, odnosno da obezbeđujemo klimu u državi, ne u radno-intezivne industrije i proizvodnju, gde imamo niske plate i gde one ne mogu da se uvećaju, već treba da stimulišemo proizvodnju gotovih proizvoda, odnosno onih koji imaju dodatnu vrednost, kojima je posvećen važeći intelektualni rad. Ja dolazim iz privatnog sektora, bio sam potpredsednik Privredne komore Republike Makedonije, i imam potpunu sliku ekonomskog života u državi. Znate li gde su već dostignute prosečne plate od 500 evra na nivou preduzeća? U preduzećima koja proizvode finalne proizvode, one sa viso-

kim tehnološkim nivoom, koji imaju uvećane intelektualne vrednosti. To je smer kojim država treba da se kreće, to su investitori koji treba da se stimulišu. Da bi se to desilo, trebalo bi da isprovokirati kompanije da investiraju. Kompanije treba da investiraju u tehnologiju i kreiranje novih proizvoda. Upravo to je metod ili mera koja je obuhvaćen i zakonom koji smo usvojili i deo su Fonda za inovativnost.

Koliko su strani investitori zainteresovani za makedonsko tržište i u kojim privrednim oblastima vide najveći interes?

Strani investitori intezivno dolaze u Makedoniju. Zadovoljni smo što smo u poslednjih nekoliko meseci potpisali deset ugovora sa velikim međunarodnim investitorima i kompanijama i taj se interes nastavlja, pogotovo nakon usvajanja zakona. Očekujem da u nadrednom periodu potpišemo dvadeset takvih ugovora. Oni su jednim delom u automobilskoj industriji, što je jako dobro. Srećan sam što je jedan deo i u tehničkoj oblasti, gde se proizvode finalni proizvodi i mislim da se ide u dobrom pravcu. Biću zadovoljniji kada

Snažna makedonska ekonomija treba da bude izvozno orijentisana

budemo uspeli da privučemo kapacite te koji su pripremljeni za prerađivanje prehrambenih proizvoda, odnosno takozvano procesuiranje prehrambenih proizvoda. Makedonija ima dobru sirovinsku bazu, odnosno kvalitetne prehrambene proizvode, koji se sada izvoze kao sirovi za konzumaciju. Oni mogu da postanu deo lanca prerađivačke industrije.

Nedavno ste zajedno sa premijerom govorili o dugoročnim investicijama koje će voditi u smeru dugoročne održivosti makedonske ekonomije. Šta planirate da uradite na tom polju i da li postoji nacionalna strategija za kreiranje snažne domaće ekonomije?

Snažna makedonska ekonomija treba da bude izvozno orijentisana. Svaka mala država mora da razvije industriju koja je izvozno orijentisana. Da bi bila okrenuta ka izvozu ona treba da bude spremna da se bori sa svetom, a to nije lako kada krenete iz Makedonije. Pre nego što sam postao potpredsednik vlade Makedonije, dvadeset godina

menadžere, mlade preduzetnike koji će imati hrabrost to da učine. Možete da imate i najsavremeniju tehnologiju, ali ako niste spremni sa aspekta preduzetničkog duha i hrabrosti, da krenete i da se borite sa svetom, to vam ne pomaže mnogo. Obe komponente moraju da budu sinhronizovane kao jedno. To znači da bi trebalo da se urade izmene u strukturi inistrije, da se stimulišu one o kojima sam govorio, odnosno da budu tehnološki razvijene i izvozno orijantisane. Trebalo bi da se reorganizuje i obrazovni sistem, koriguje, kako bi proizvodio preduzetnički sposobne mlade ljude.

Koliko je makedonsko tržište radne snage pripremljeno za nove visoko-tehnološke investicije i kakve mere sprovodi Vlada u smeru privlačenja novih investitora upravo na osnovama kvalitetne i kvalifikovane radne snage?

Kada pričamo o tržištu rada, mi zapravo indirektno govorimo o tržišnom sistemu. Obrazovni sistem u Makedoniji je, nažalost, devastiran. Ako imate

u vidu da 95% mlađih pohađa fakultete i svi završavaju nešto što kasnije nikom nije potrebno, to znači da ih sve stavljate na most koji se naziva radom, a pri tom im ne kažete da na kraju tog mosta postoji provalija. Zadatak vlaste je da kreira obrazovni sistem. Ona treba da preveze mlade ljude preko tog mosta na drugu stranu obale i da im pokaže da za njih postoji nada. To može da se uradi jedino uz reorganizaciju obrzovnog sistema. Mi treba da kopiramo uspešne obrazovne sisteme ukoliko želimo da razvijemo industriju. Moramo da kopiramo sisteme industrijski razvijenih zemalja. Smatram da je rešenje za Makedoniju tzv. dualni sistem obrazovanja austrijske države ili tzv. *realschule* iz nemačke industrije. Mi u tom smeru radimo zajedno sa nemačkom i austrijskom Privrednom komorom, ministarstvom obrazovanja Republike Makedonije, sa svim donatorima u našoj zemlji, EU, USAID, ambasatom Švicarske, kako bismo napravili inkluzivno obrazovanje, gde ćemo promeniti strukturu, pre svega, u srednjem obrazovanju i da pripremamo ljude da mogu da se takmiče sa industrijskim izazovima u svetu.

Bivši predsednik Makedonije je govorio o konceptu ekvidistance. Koliko taj metod Kira Gligorova sprovodi danas Makedonija sa državama u okruženju u ekonomskom smislu?

Makedonija je danas otvorena država. Danas Makedonija želi da bude u dobrom odnosima sa svim svojim susedima i smatram da smo to i pokazali. Bio sam pre nekoliko nedelja u poseti Vladi Republike Srbije. Ja se i u Beogradu i u Solunu i u Sofiji i u Tiranu osećam kao kod kuće i to je velika prednost. Sve te države doživljavam kao prijatelje. Sve su to mi male države i naša sudsbita je da sarađujemo. Balkanski narodi treba da shvate da moraju da sarađuju, kako bi što pre postali deo EU. Dakle, ukoliko ne sarađujemo međusobno, bićemo teški za EU, a i ona će nama biti teška. Zato smatram da je politika koju je vodio Kiro Gligorov, politika ekvidistance u političkom smislu. Ja bih je predefinisao i rekao da regionalna ekonomija treba da bude prva koja će da otkloni administrativne i druge barijere. Cilj je bliža i brža saradnja.

Smatram da je rešenje za Makedoniju tzv. dualni sistem obrazovanja austrijske države ili tzv. *realschule* iz nemačke industrije

sam se bavio, pored moje profesorske aktivnosti na Mašinskom fakultetu, i privredom i znam kako je teško osvojiti tražište. Moje kompanije su radile u dvadeset jednoj državi. I to je jako teško. Ćavolski teško! Zato što je sada ceo svet konkurenčija. Da bi se razvila ekonomija u Makedoniji treba da se stimulišu kompanije koje će biti potencntne da izvoze. Mi treba da kreiramo

KAKVI VETROVI DUVAJU S EGEJSKE OBALE

MAKEDONIJA IZMEĐU POLITIKE I EKONOMIJE

Dok predstavnici opozicije smatraju da aktuelna Vlada ruši makedonsku državu i makedonski identitet kroz promenu ustavnog imena, predstavnici vlasti smatraju da je rešenje spora oko imena Makedonija ključan preduslov na putu njene održivosti, ekonomskog prosperiteta i evroatlantske integracije

Piše: **Mitko Arnaudov**

Republika Makedonija ponovo ulazi u novu fazu nestabilnosti. Ili se bar tako čini. Iako nije ništa učinjeno, niti postignuto na samitu u Sofiji, čini se da su makedonski i grčki premijer sve bliže konačnom rešenju spora koji beleži četvrt veka svog postojanja.

Novi lider VMRO-DPMNE Hristijan Mickovski pokazao je da njegova stranka i nije tako slaba kako se činilo posle prošlogodišnjih lokalnih izbora. I to nije slučajno u Makedoniji.

Gradići brže uviđaju probleme

Posle dvadeset pet godina nezavisnosti makedonske države veoma lako može da se zaključi da građani sve više i brže uviđaju probleme koji nastaju za vreme vladanja Socijaldemokratskog saveza, nego što su bili u periodu vladanja VMRO-DPMNE. To nikako ne treba da znači da VMRO-DPMNE bolje i efikasnije rešava probleme makedonskih građana, ali čini se kao da su građani slobodniji da se suprotstave vlastima i funkcionerima iz redova Socijaldemokratskog saveza, nego ovim drugima, takozvanim patriotama iz redova VMRO-DPMNE. Jedno je sigurno, Makedonija je ponovo u ozbiljnim problemima.

Ni tokom čuvenog duela uzmeđu makedonskog premijera Zorana Zaeva i lidera VMRO-DPMNE nije moglo da se čuje nešto novo, nešto što bi bilo u interesu makedonskih građana.

Glavna tema u ovoj državi i dalje predstavlja spor oko ustavnog imena

sa Republikom Grčkom. Dok predstavnici opozicije smatraju da aktuelna Vlada ruši makedonsku državu i makedonski identitet kroz promenu ustavnog imena, predstavnici vlasti smatraju da je rešenje spora oko imena Makedonija, ključan preduslov na putu njene održivosti, ekonomskog prosperiteta i evroatlantske integracije.

Lider VMRO-DPMNE optužio je makedonsku vladu kako nije uspela ništa da uradi nakon godinu dana svog vladanja. Prosečne plate i penzije su ostale na istom nivou, odliv mozgova je nastavljen, cena električne energije beleži porast, dok su cene goriva u značajnom procentu povišene u odnosu na isti period prošle godine.

Prozivke se čuju i povodom obećanih 500 evra prosečne plate. Dok makedonski vicepremijer Kočo Andušev smatra da je metod dostizanja ovog procesa kroz generisanje razvoja privrednog sektora i proizvodnje, njegov kolega sa fakulteta u svojstvu lidera Vmro Dpmne misli da je takva prosečna plata za makedonske građane klasična obmana politike koju vodi Zaev.

Ekonomski pokazatelji

Ipak, već u jutarnjim satima nakon „velikog“ skupa opozicije u Skoplju oglasila se aktuelna makedonska vlast iznevši podatke da je u prvom kvartalu 2018. godine zabeležan najveći rast ekonomija u poslednjih dvanaest godina. Ponosni vicepremijer Kočo Andušev izjavio je da su u prvom kvartalu 2018. godine u Makedoniju ušle investicije u vrednosti od 235 miliona evra. Čak je pomenuo da je ovaj kvartal

uspešniji od cele 2017. godine.

Prema podacima aktuelne makedonske vlade, trenutno se vode pregovori sa više od dvesta stranih kompanija o investicionim potencijalima u Makedoniji, od kojih je trideset u završnoj fazi. Sve to deluje obećavajuće, međutim građani i dalje nisu osetili boljxitak. Mada, morali bismo da budemo realni, bar kako kažu predstavnici aktuelne vlasti, nakon jedanaest godina „iskrivenog“ vladanja na čelu sa VMRO-DPMNE, teško je učiniti čuda posle samo 365 dana.

I sve tako u krug. Iako aktuelna vlast govori o ekonomskom boljxitku i reformama činjenično stanje je da se i ova makedonska vlast, kao i prethodna, pre svega bavi političkim pitanjima. Međutim, dok su prethodnici to pravdali očuvanjem makedonskog identiteta, jezika i kulture, ovi aktuelni na čelo sa Socijaldemokratskim savezom to pravduju ekonomskim prosperitetom. U smislu da politika radi u interesu ekonomije, samo to još nije vidljivo na terenu. Odnosno, građani i dalje iz dana u dana kubure sa ekonomskim izazovima, dok ih neko drugi priprema za referendum o imenu „upakovani“ po modelu biti ili ne biti.

Trenutno se vode pregovori sa više od dvesta stranih kompanija o investicionim potencijalima u Makedoniji, od kojih je trideset u završnoj fazi

NAJPROFITABILNIJE FIRME JUGOISTOČNE EVROPE

TELEKOM SRBIJA AD I EPS MEĐU DESET NAJBOLJIH

Firma koja je ostvarila najveći profit u našem regionu je rumunska „Dačija” – u okviru „Reno grupe”, čiji je ukupan prihod u 2016. premašio 4.6 milijarde evra

Piše: Marko Petrešević

Kompanije iz gasnog i naftnog sektora drže dominantne pozicije među deset najboljih firmi Jugistočne Evrope na listi SEE TOP 100 (SeeNews), iako trpe značajne gubitke. Razlog za kontinuirane gubitke su loši ekonomski uslovi na svetskom tržištu, za razliku od maloprodaje i veleprodaje, koja je kvantitativno nadmašila broj firmi iz naftnog i gasnog sektora. Glavni razlog za to je rastuća privatna potrošnja u regionu.

Značajnu poziciju zauzimaju kompanije u većinskom državnom ili javnom vlasništvu, kao što je JP „Elektroprivreda Srbije”, koja se nalazi na sedmom mestu ove regionalne rang-liste i rumunska „Hidroelektrika”, koja je na prvoj poziciji, kao najprofitabilnija firma u 2016. Iako je dva puta bila pred stičajem, 2012. i 2014., nakon radikalnog procesa restrukturiranja, danas ova firma u državnom vlasništvu ostvaruje odličan profit.

Među pet najprofitabilnijih firmi u ovoj listi u 2016. bio je i „Telekom Srbija” AD. Ne možemo da ne spomenemo, ravnoteže radi, da su najveći gubitaši, sudeći po listi, u 2016. ubedljivo bili

slovenački „Merkator”, „Daewoo-Mangalia” iz Rumunije i bugarska „Natsionalna Elektricheska Kompania”.

Bum automobilskog sektora

Blago se ubrzao rast auto-sekora u regionu, jednim delom i zbog povećanog prisustva direktnih stranih investicija, naročito u Srbiji, a drugim delom zbog pristupa EU fondovima u Bugarskoj. Aktivnosti spajanja i akvizicije su ispratila ovaj rast, gde su Bugarska i Rumunija bile najaktivnije. Ipak, Rumunija je zamajac ekonomskog rasta u regionu Jugistočne Evrope. Ekonomski rast u ovoj zemlji premašuje 4,5%. Zato ne čudi da broj rumunskih firmi koje su ostvarile najveći profit iz godine u godinu raste. Firma koja je ostvarila najveći profit u našem regionu je upravo rumunska „Dačija” – u okviru „Reno grupe”. Ukupan prihod ove firme u 2016. premašio je 4.6 milijarde evra! Rumunija je proizvela u 2016. više od 350.000 vozila.

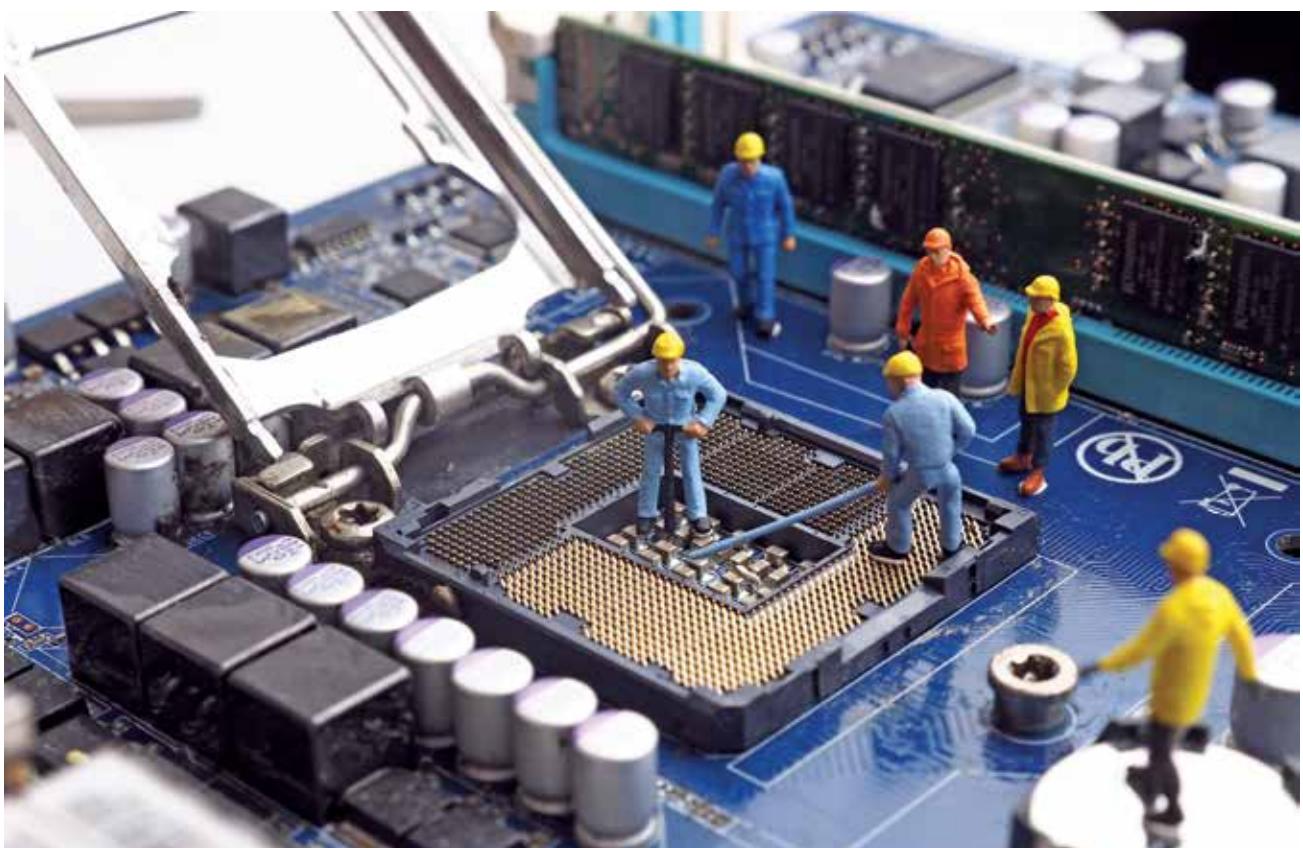
Auto-sektor u regionu Jugistočne Evrope doživeo je bum što zbog niskih proizvodnih troškova, što zbog prijateljske klime za ove poslove. Srbija,

Rumunija je zamajac ekonomskog rasta u regionu Jugistočne Evrope. Ekonomski rast u ovoj zemlji premašuje 4,5%

Rumunija i Slovenija su predvodnice u ovom sektoru. Podsetićemo samo da je broj proizvedenih automobila u Srbiji davne 2006. bio 11.182, a u 2016. taj broj nadmašuje 80.000 automobila. Bitno je istaći da se uz proizvodnju automobila razvija i industrija dodatne opreme, materijala i da ceo sektor otvara nova radna mesta i potencijalna je šansa za dobro plaćene poslove širom naše zemlje.

Sa druge strane, Bugarska u 2016. nije proizvela nijedan automobil, jer je kineski proizvođač „Great Wall” obustavio svoju proizvodnju automobila u toj zemlji. Plate u automobilskoj industriji u Srbiji nisu veće u odnosu na Rumuniju i Bugarsku, koje su na začelju EU po visini prihoda, ali su plate značajno više u ovom sektoru, u odnosu na druge. Slovenija je, po istraživanju Eurostata na 15. mestu po visini plate, a Hrvatska na 21.

Iako proizvodnja „dačije logan” i „fijata 500L” raste i pokazuje odlične performanse, kada je u pitanju percepcija brendova automobila koje najčešće možete videti na ulicama regiona, kupci se često opredeljuju i za one koji se ne proizvode u njihovoj zemlji. U Bu-

garskoj, Rumuniji i Sloveniji, percepcija „škode oktavije“ je pozitivna i prisutna po mnogima kategorijama, a u Hrvatskoj „reno klio“ nadjačava „golf“ u skoro svim segmentima.

Iako „fijata 500L“ u Srbiji još uvek vodi ispred „škode oktavije“, „Opel astra“ je model za koji bi se građani pre opredelili, naročito kada je u pitanju izdržljivost i istrajnost. „Fiat 500L“ vodi, pre svega, iz patriotskih razloga, nostalгије, ali i cene i udobnosti, što nikako ne treba izgubiti iz vida.

Informacione tehnologije

Izuzetnu otvorenost prema svetskom tržištu, aktivnost u regionu i otvorenost prema transakcijama pokazuje IT sektor. Očekuje se da će IT sektor značajno da raste u narednom periodu. Upravo je IT sektor u Srbiji uspeo da napreduje i da se izbori za svoje msto, uprkos posledicama svetske ekonomske krize. Ovaj sektor je orijentisan na izvoz, a otvaraju se i mnogi razvojni centri i velike strane kompanije preuzimaju domaće. Činjenica je da IT tržište u regionu raste, najviše u Rumuniji.

M&A (spajanja i akvizicije) – na tržištu Jugoistočne Evrope, a naročito u Bugarskoj i Rumuniji pokazuje povećan dinamiku i procenjuje se da je vredno oko šest milijardi dolara. Iako su privrede u regionu dosta zavisne od evropskih partnera, postoje pozitivne korelacije u regionalnoj privrednoj saradnji. Mnogi investitori traže nova tržišta i doprinose razvoju regionu, kao što su „Acibadem“ u zdravstvenom sektoru u Bugarskoj i „United Groupa“ u Srbiji, ali postoji i dosta uspešnih lokalnih poslovnih priča.

Rumunske firme zauzimaju značaj-

no mesto na listi. Iako je od nemerljivog značaja to što je Rumunija članica EU i da pored ekskluzivnog pristupa određenim fondovima ima i slobodan prilaz tržištu rada ove velike nadnacionalne organizacije, ali i raznim obrazovnim platformama, poslednjih godina je borba protiv korupcije u u toj zemlji izrazito jaka i ovaj pozitivan trend daje odlične rezultate. Razvojni projekti, rast turizma, veliki priliv doznaka, strateška pozicija luke Konstanca su takođe uticali na najjači rast u regionu. Takođe, Rumunija u većoj meri ne uvozi naftu, već izvozi obrađene derivate.

Za Srbiju, sasvim sigurno, ima mesta u regionalnoj ekonomskoj saradnji, jer naše firme zauzimaju značajno mesto. Srbija je i zemlja kandidat EU. Da bi Srbija ozbiljnije i značajnije nastupila u regionalnom i evropskom kontekstu, potreban je i nastavak borbe protiv korupcije, transformacija u razvijenu ekonomiju sa dobro plaćenim visokostručnim poslovima. Ali ovo neće biti moguće ostvariti bez jake regionalne povezanosti i krune te povezanosti – snažne podrške EU Srbiji i ostalim zemljama kandidatima.

Auto-sektor u regionu

Jugoistočne Evrope je doživeo bum što zbog niskih proizvodnih troškova, što zbog prijateljske klime za ove poslove. Srbija, Rumunija i Slovenija su predvodnice u ovom sektoru

MILA CAROVSKA, MINISTARKA ZA RAD I SOCIJALNU POLITIKU U VLADI REPUBLIKE MAKEDONIJE

MALA I SREDNJA PREDUZEĆA U CENTRU PAŽNJE

Makedonska vlada ne zapostavlja domaća mala i srednja preduzeća, koja nose palicu razvoja domaće ekonomije

Piše: Mitko Arnaudov

„Uspešna je ona vlast koja može da napravi balans između onog što traže poslodavci i onoga što traže radnici“. Ovo u intervjuu za *Srpsku ekonomiju* naglašava Mila Carovska, ministarka za rad i socijalnu politiku u Vladi Republike Makedonije, i dodaje da sve to može da se kreira putem socijalnog dijaloga.

Koliko i na koji način su prava radnika u Makedoniji zaštićena, posmatrano iz ugla odnosa radnika i vlasnika privatnih kompanija gde privatni privrednici često ne prijavljuju nove radnike, ili ih otpuštaju prisilnim sporazumnim ugovorima?

U Makedoniji, u regionu, pa i u svetu, postojala je tendencija koja je podrazumevala nazadovanje prava radnika i postojano unapređivanje prava poslodavaca. Mi smo promenili kurs i radimo na unapređivanju prava radnika zajedno sa sindikatima. Važno je pomenući da su sindikati u Makedoniji postojali samo na papiru i da su se slagali sa svim što je radila prethodna vlast. Suprotno tome, mi težimo da uključimo sve pokrete koji se bave pravima radnika i reprezentativne sindikate. Cilj nam je da kreiramo kritičnu masu koja će diskutovati o pravima radnika. Uspesna je ona vlast koja može da

napravi balans između onog što traže poslodavci i onog što traže radnici. Sve to može da se kreira putem socijalnog dijaloga. Upravo to mi činimo. Inače, u odnosu na neformalnu ekonomiju, tu je reč o svetskom trendu. Prema podacima ILO, 36% ugovora problematično je svuda u svetu, čak i u razvijenim zemljama. Ili se radi o neformalnoj ekonomiji gde je uključena visoka stopa stanovništva. To je tendencija i kod nas, a zasigurno i u regionu. Mi smo usvojili strategiju za formalizaciju neformalne ekonomije i činimo napore u tom pravcu. Međutim, imajući u vidu da je to globalno pitanje, mislim da pružanjem malih koraka možemo da pokažemo da, ukoliko se formalizuje određeni ugovor ili ako se napravi ugovor za radno mesto, da smo mnogo bezbedniji. Još uvek ima mladih ljudi koji žele da rade neformalno.

Zašto?

U Njujorku smo se dogovorili da saradujemo na tome koliko model „care economy“ i razvoj ekonomije briga uvećava naše proizvode

Naš cilj i ono što je sadržano u planu za ekonomski rast, je da preuzimanje zaposlenih iz javnog sektora u privatni ima određene povoljnosti. Treba razvijati privatni biznis i otvarati nove kompanije. Prošle godine je kreirano novih 127 startapova

Da ne bi plaćali doprinose. To je zato što ne veruju sistemu penzionog i zdravstvenog osiguranja. Smatruju da mogu privatno da plate. To je nešto što treba da se uredi i promoviše i mi se trudimo da to uradimo. Inače, prema Državnom inspektoratu rada, nisu najveći problem prisilni ugovori. Problem je nepoštovanje odredaba postojećih ugovora, nekorишćenje godišnjih odmora, izostanak plaćanja prekovremenog rada i neređovno isplaćivanje plata. To je najveći izazov sa kojim se suočavamo.

Često se u Makedoniji govori o zapošljavanju na osnovu Ohridskog okvirnog sporazuma. Da li takva zapošljavanja zapravo predstavljaju otvorenu diskriminaciju i kršenje načela merit sistema na kome bi trebalo da se zasniva tržišna ekonomija?

Makedonija ima svoje kulturne, socijalne, ekonomске načine na kojima deluje i ne smatram da je Ohridski sporazum nešto što se kosi sa merit sistemom. Premitećete da nedovoljna uključenost manjinskih grupa u državne strukture i administraciju utiče na ovo što se danas dešava. Treba da napravimo balans da bismo izabrali najkvalitetnijeg čoveka, ali i da uključimo sve etničke grupe koje žive u Makedoniji i plaćaju porez. To za mene ne predstavlja diskriminaciju, već nado-

punjavanje jednog sa drugim, poštujući lokalni, kulturni, ekonomski i socijalni kontekst u kom se Makedonija razvija, živi, postoji, te zato ne smatram da je to minus.

Kako ocenujete značaj ženskog preduzetništva i da li Vaše ministarstvo pruža određenu podršku ženama koje nameravaju pokretanje samostalnog biznisa?

Učešće žena na tržištu rada je izuzetno malo. Veliki procenat, gotovo polovina radno aktivnih žena nije prisutno na tržištu rada. To ne znači da one ne doprinose, ali domaći posao nije plaćen, a Makedonija je slaba u razvoju usluga koje se nude u smeru podrške zajednicama. To je briga o deci, stariim osobama, kao i onim sa invaliditetom. Upravo zbog troga je naš fokus u kreiranju atmosfere „care“ ekonomije i razvoju ekonomije preko kreiranja usluga za brigu. To su dva proizvoda koja naše ministarstvo teži da kreira, na osnovu britanskog modela. U Njujorku smo se dogovorili da saradujemo na tome koliko model „care economy“ i razvoj ekonomije brige uvećava naše

proizvode. To treba da budu glavne investicije koje će doprineti zapošljavanju žena, ali i kreiranju posebnog smera u ekonomiji Makedonije.

Kako pospešujete razvoj malih preduzeća sa brojem zaposlenih najviše do pet, imajući u vidu da priliv stranog kapitala u državama poput Makedonije uglavnom vodi do masovnog gašenja takvih preduzeća i na osnovu toga kreiranja novog talasa povećanja broja nezaposlenih?

Kad država traži da investira, a sa tim i da se razvija, ona treba da pruži jednakе uslove i domaćim preduzećima. Upravo se to postiže sa zakonom i

Visokoobrazovani kadrovi ne mogu da iskoriste te diplome i upravo zbog toga imamo 8.000 nezaposlenih pravnika, ali nemamo građevinske inženjere, IT tehničare, mašinbravare...

celim programom za ekonomski razvoj i rast i sve što rade vicepremijer i premijer Republike Makedonije ide u tom smeru. Radi se na tome da se pruži podrška domaćim malim i srednjim preduzećima u Makedoniji, zato što ona daju vrednost, zapošljavaju kadar koji je kreirala država i koji će doprinositi i ostavljati novac u zemlji. Naš fokus su domaća mala i srednja preduzeća, ali i strani investitori koji su bitan faktor. Ta preduzeća rade, nijedna firma nije ugašena otkad smo mi došli na vlast. Nedavno smo otvorili drugi pogon stranog investitora u Kočanima, za proizvodnju cveća. Smatram da se te dve stvari kreću paralelno. Ali nikako ne smemo da zaboravimo i zapostavimo makedonska domaća mala i srednja preduzeća, koja nose najveću vrednost, ne samo kod nas. Istraživanja u razvijenim zemljama su pokazala da su ona ta koja nose palicu razvoja domaće ekonomije.

Na koji način nameravate da rešite postojeći jaz između primanja u državnom i privatnom sektoru, a samim tim i da predložite građanima

da zapošljavanje u privatnom sektoru nudi slične uslove i garancije održivosti kao što je slučaj u državnim institucijama?

Naš cilj i ono što je sadržano u planu za ekonomski rast, je da preuzimanje zaposlenih iz javnog sektora u privatni ima određene povoljnosti. Treba razvijati privatni biznis i otvarati nove kompanije. Prošle godine je kreirano novih 127 startapova. Prethodna administracija je zapošljavala u javnom sektoru po partijskoj liniji. Ja sam protiv toga. U javnoj administraciji treba da rade najbolji i oni koji su zainteresovani za javnu politiku i zakone. Oni koji su kreativni treba da idu u privatni sektor. Upravo zbog toga ulaze u mala i srednja preduzeća, startapove i inovacije. Tu treba da se otvore nova radna mesta. Naši prethodnici davali su kredite mladima da započnu biznis, ali niko nije birnuo o njima kasnije. Mi sada dajemo grantove, a ne kredite, pa oni otvaraju startapove. Kasnije pratimo njihov rad. Svi oni koji su inovativni uključuju se i u programe Fonda za inovacije i razvoje. Na osnovu toga kreiramo održiva radna mesta i biznise koji bi opstali na tržištu. Nama nije bilo populistički da govorimo o dvesta novih kompanija, već o tome koliko njih je održivo nakon pet godina. To je prava vrednost.

Da li i u kojim oblastima saradujete sa državama u okruženju na putu kreiranja visokih standarda u oblasti prava radnika po modelu država Evropske unije?

Slovenija ima dobro radno zakonodavstvo koje daje taj željeni balans između prava poslodavaca i prava radnika, i obrnuto – njihovih obaveza. Takođe, Slovenija ima odličan model omladinske garancije koji u mnogim zemljama nije uspeo. Upravo zbog toga crpimo u delu prava radnika njihova iskustva. Pokušavamo da uspostavimo saradnju sa Hrvatskom u vezi sa vaučer sistemima. Sa tim državama u regionu uspostavljamo blisku saradnju i njihove modele možemo da iskoristimo, zato što smo i kulturno blizu, dolazimo iz jednog bivšeg zajedničkog sistema, mentalitet nam je blizak.

Ako posmatramo iz ugla usklađenosti obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, da li su radnici u

Pokrenuli smo takozvanu omladinsku garanciju u Gostivaru, Skoplju i Strumici. Za samo dva meseca u razne aktivnosti za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju uključilo se 700 mlađih ljudi, a već je zaključilo 123 ugovora o zapošljavanju

Makedoniji kvalifikovani da izadu u susret potrebama stranih investitora i poslovnim modelima koji su nastali na osnovu tehnološke revolucije 4.0?

U operativnom planu za zapošljavanje postavljeno je da poslodavci mogu da otvore trening centre u svojim fabrikama i kompanijama i da pripremaju kadar ne samo za sebe, već i za ceo region. Ovo činimo zato što su u Makedoniji usvojeni zakoni za obrazovanje koji obezbeđuju visokoobrazovane kadrove. Ali, nažalost ti visokoobrazovani kadrovi ne mogu da iskoriste te diplome i upravo zbog toga imamo 8.000 nezaposlenih pravnika, ali nemamo građevinske inženjere, IT tehničare, mašinibravare... Nemamo mnoge struke koje su zaista potrebne. U tom kontekstu imam dva rešenja. Jedno interventno – akutno, i drugo je hronično. Razvoj strategije za obrazovanje koji je Makedonija usvojila je postojeća i ona treba da nam da smernice kako da planiramo tržište rada koje treba da bude usaglašeno sa potrebama tržišta. Akutni problem koji rešavamo operativnim planom jeste da sada brzo prekvalifikujemo i dokvalifikujemo kadrove koje zahteva tržište rada i te dve stvari idu paralelno.

Na koji način Vaše ministarstvo doprinosi procesu smanjenja odliva mozgova i mlađih u Makedoniji, što je i te kako izraženo u poslednjih nekoliko godina?

To je sveobuhvatni problem koji nije povezan sa zapošljavanjem. Najveći deo mlađih koji napuštaju državu su oni koji su ovde imali šansu da se zaposle. Zbog nezadovoljstva obrazovanjem, zdravstvenim sistemom, socijalnom zaštitom, životnom sredinom,

zaključili su da ovde nemaju perspektivu. Smatramo da ćemo sa svim reformama koje radimo u ova tri glavna resora, koja su noseći stubovi za život građana, unaprediti celokupni život i mlađi će osetiti da i ovde postoji prilika da se investira i gradi. Sa druge strane, za one mlade koji tek sada završavaju školovanje pokrenuli smo takozvanu omladinsku garanciju u Gostivaru, Skoplju i Strumici. Za samo dva meseca u razne aktivnosti za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju uključilo se 700 mlađih ljudi, a već je zaključeno 123 ugovora o zapošljavanju. Zbog toga očekujemo kvalitetne rezultate. Znači, ukoliko sistem vodi računa o mlađima nakon završetka srednjeg ili visokog obrazovanja, kod mlađih kreira saznanje da i sistem zaista brine o njima. Tako oni osećaju da su deo sistema i da mogu dalje dati svoj doprinos. Donedavno je bilo jako čudno. Mlađi su završavali školu i pitali su se gde će ići van granica države.

Zašto je to bilo tako?

Zato što ih niko nije pitao, niko ih nije kontaktirao. Jednostavno su osećali da ne pripadaju ovom sistemu. Upravo to pokušavamo da promenimo u ove tri opštine i smatram da će to zaista dati jednu drugu dimenziju usluga koje država pruža mlađima, kako bismo ih zadržali ovde. Nama je teško da iz Skoplja pravimo programe za Vinicu ili Strumicu. Gradonačelnici sa socijalnim partnerima treba da naprave pakete za zadržavanje mlađih. Oni, a ne centralna vlast, znaju šta mlađi i poslodavci traže u tim mestima. Mi možemo da serviramo, odnosno da podstičemo procese da odozdo krenu ka gore.

Koliko je prema Vama regionalna saradnja u oblasti prilagodavanja obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada značajna na putu kreiranja jedinstvenog ekonomskog prostora i održivih ekonomija?

U potpunosti su ključni usaglašavanje kako sa obrazovnim sistemima, tako i sa politikama za zapošljavanje, bitni su ugovorni odnosi i zaštita radnika, kako bi se zemlje regiona razvijale s jednakim potencijalom. Mi treba da se predstavimo kao snažan region koji daje dodatnu vrednost Evropi, kako bi prestali da nas posmatraju kao problem.

EKONOMSKA SARADNJA SRBIJE I KINE

SRPSKO TRŽIŠTE JE MALO ALI ZANIMLJIVO ZA KINEZE

Privrednici iz najveće kineske provincije Džedang očekuju da Beograd i Srbija postanu regionalni centar, odnosno ekonomsko čvorište za kineske investicije i kompanije u ovom delu Evrope

Piše: Ljiljana Staletović

Strateški sporazum Srbije i Kine iz 2016. godine uspešno se realizuje, a saradnja se proširuje i na privredu i na kompanije. Narodna Republika Kina je, prema podacima Privredne komore Srbije, duži niz godina najvažniji spoljnotrgovinski i finansijski partner Republike Srbije na Azijском kontinentu. Poslednjih godina napravljen je značajan pomak. Ekonomска saradnja koja je bila isključivo u oblasti robne razmene, unapređena je na viši nivo u velikim investicionim, energetskim i drugim projektima. Pritom se čine ogromni napor da se poveća saradnja u oblasti investicija, odnosno da se privuče kineski kapital u Srbiju.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u periodu od januara do decembra 2017. godine ukupna spoljnotrgovinska razmena u robi sa Kinom iznosila je 1.837,8 miliona dolara. Ukupan izvoz u robi iznosio je 62,2 miliona dolara. To je povećanje od 146,04 odsto u odnosu na isti period prethodne godine. Iz Kine je u Srbiju uvezeno 1.775,6 milion dolara robe, što

je za 16,65 procenata više u odnosu na isti period 2016. godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 3,5 odsto.

Očekuje se da se posle Sajma kineskih proizvoda, koji je u Beogradu održan od 24. do 26. maja, pojača saradnja između srpskih i privrednika iz najveće kineske provincije Džedang.

Trgovinski partneri

Sajam je u srpsku prestonicu doveo pedeset kineskih privrednika iz oblasti građevinskog i dekorativnog materija-

la, elektronike i elektrotehnike, rasvete, mašina, alata i prateće opreme. Bila je to prilika da izlagači iz Džedanga predstave svoje proizvode i uspostave kontakte sa kolegama iz Srbije.

Srbija je, rekao je Dai Velong, direktor predstavnštva provincije Džedang za Evropu, od 2006. godine trgovinski partner Kine.

Organizacija ovog sajma bila je veliki izazov za Belmax – centar za trgovinu i logistiku u Zemunu, koji je bio tehnička podrška.

„Teško je organizovati sajmove kineskih proizvoda u Srbiji, jer proizvođači smatraju da je srpsko tržište malo. Zato ih treba ohrabrvati“, smatra direktor i osnivač Belmax centra Regon Džo.

Međutim, kako je uoči Sajma rekao zamenik direktora Belmax centra Vladimir Mrvić, kineski proizvođači iz provincije Džedang prvi put su u 2017. godini predstavili svoj potencijal zemljama Balkana i to upravo u Beogradu. Pošto je prezentacija proizvoda uspešno protekla, organizatori su odlučili da Srbiju uvrste u kalendar svojih sajmova i ponove događaj i ove godine.

Ukupni obim kineskog izvoza u region iznosi 3,2% BDP-a regionala, dok izvoz zemalja Centralne i Istočne Evrope iznosi 1,1% BDP-a. Uglavnom se iz ovih zemalja izvoze električne mašine i mehanički uređaji

Regon Džo

Od januara do decembra 2017. godine ukupna spoljnotrgovinska razmena u robi sa Kinom iznosila je 1.837,8 miliona dolara. Ukupan izvoz u robi u Kinu iznosio je 62,2 miliona dolara. To je povećanje od 146,04 odsto u odnosu na isti period prethodne godine. Iz Kine je u Srbiju uvezeno 1.775,6 milion dolara robe, što je za 16,65 procenata više u odnosu na isti period 2016. godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 3,5 odsto

Ponovnim dolaskom u Beograd privrednici iz Džedanga potvrdili su svoju namjeru da Beograd i Srbija postanu ekonomsko čvorište za kineske investicije i kompanije u ovom delu Evrope. Inače, prošle godine iz Džedanga, u kome posluje više od 500 najuspešnijih kompanija u svetu je otisla roba vredna više od 336 milijadi dolara, a uvezeno oko 90 milijardi dolara. Robna razmena sa Srbijom iznosila je 124 miliona dolara. Glavni grad, Handžo, sedište je predstavnštava velikog broja svetskih kompanija.

Interesovanje za region

Kinesko interesovanje za region Centralne i Istočne Evrope pojačano je

u proteklih pet godina. Nastojanja da se poveća trgovinsko prisustvo i ojačaju investicione veze su svakim danom sve veća, pokazalo je istraživanje koje je sredinom maja uradila Erste grupa.

Istraživanje je pokazalo da je pre pridruživanja zemalja Centralne i Istočne Evrope Evropskoj uniji, zabeležen postepen rast izvoza iz Kine u region, uz ubrzanje 2007. godine. Prošle godine najveći uvoznik kineske robe u zemlje Centralne i Istočne Evrope bila je Poljska sa obimom uvoza od 13,6 milijardi evra (7,8% poljskog uvoza, 3,2% njenog BDP-a), pokazalo je istraživanje Erste grupe. Najveći uvoznik u Kinu je Mađarska, sa obimom izvoza od 3,1 milijardu evra.

Inače, ukupni obim kineskog izvoza

u region iznosi 3,2% BDP-a regiona, dok izvoz zemalja Centralne i Istočne Evrope iznosi 1,1% BDP-a. Uglavnom se iz ovih zemalja izvoze električne mašine i mehanički uređaji.

Kina je, pokazalo je istraživanje, u poslednje vreme u potrazi za investicionim mogućnostima u regionu. O tome svedoči porast vrednosti kineskih transakcija. Vrednost građevinskih projekata sufinansiranih sa Kinom u poslednjih deset godina iznosila je 8,2 milijarde evra. To je 0,7% BDP-a regiona u prošloj godini. Od ukupnog broja kineskih projekata u regionu, uglavnom u oblasti transporta, energetike i tehnologije, čak 90 odsto realizuje se u Srbiji, Mađarskoj i Rumuniji.

PISMO IZ BERLINA

KAPA ZA PREDSEDNIKA

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je jednom prilikom rekao da želi da poseti sve nemačke pokrajine, a dolazak u Severnu Rajnu-Vestfaliju, pokazao je da je srpski predsednik cenjen političar, a srpska privreda interesantna nemačkim firmama koje tu nalaze stručnjake sa dobrim radnim navikama i profit za sebe

Iz Berlina za Srpsku ekonomiju piše: Radmila Lalić

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić boravio je prošlog meseca u poseti Severnoj Rajni-Vestfaliji (Nordrhein-Westfalen – NRW), gde su ga dočekali prijateljski raspoložen šef pokrajinske vlade Armin Lašet, ugledni privrednici, suncano vreme, crveni tepih, pitoma Rajna i – politička podrška.

Sam Vučić je jednom prilikom rekao da želi da poseti sve nemačke pokrajine, a dolazak u NRW, ekonomski moćnu i najmnogoljudniju nemačku pokrajinu sa više od 18 miliona stanovnika, pokazao je, sudeći prema izjavama i političara i privrednika, da je srpski predsednik cenjeni političar, a srpska privreda interesantna nemačkim firmama koje tu nalaze stručnjake sa dobrim radnim navikama i profit za sebe.

Velike mogućnosti za povećanje saradnje

Lašet je podržao Srbiju na njenom evropskom putu, uz ocenu da kancelarka Nemačke Angela Merkel izuzetno ceni sve reforme koje se u Srbiji sprovode i doda da je NRW iza Bavarske, što se tiče investicija. Šef vlade NRW je, takođe, naglasio da oni ohrabruju fir-

me da napreduju u tom pogledu i dalje investiraju u Srbiju.

Ukazujući da je poznato da Merkelovu ceni reforme koje Srbija u ovom trenutku sprovodi, Lašet je doda da postoje velike mogućnosti za povećanje ekonomske saradnje konkretnim projektima, investicijama, novim poslovima...

On je, takođe, rekao da je tema razgovora sa Vučićem bila i saradnja na drugim poljima, da ima više gradova – pobratima, da hiljade Srba živi u toj pokrajini i deo su zajednice i podvukao kako je poseta predsednika Srbije dobra prilika za rad na još boljoj saradnji u budućnosti.

Pokrajinski ministar privrede Andreas Pinkwart je predsedniku Vučiću poručio da je postupio kao preduzetnik, jer je došao da traži šansu i sklopi kontakte sa kompanijama koje će eventualno investirati u Srbiji

Trgovinska razmena Srbije i NRW je lane bila oko 620 miliona evra, a Lašet smatra da bi ona mogla da se poveća i na više od 835 miliona, kolika je razmena Srbije i Bavarske.

Lašet je rekao da je sa srpskim predsednikom Vučićem imao veoma otvoren i dobar razgovor i da su teme bile ekonomska i politička situacija u Srbiji, kao i pristupanje Srbije Evropskoj uniji, koje, kako je naglasio, svi želimo.

Poslovni savet

Tokom ovog jednodnevnog boravka Vučića u Diseldorfu održan je Poslovni savet Srbija–NRW, gde je Predsednik Privredne komore Srbije (PKS) Marko Čadež pozvao privrednike ne samo da uđu u Srbiju već u njoj nalaze i partnera i dobavljače, a predsednik Industrijske i trgovinske komore NRW Thomas Mejer rekao da je Srbija ne samo bitna lokacija za investicije, već i važno tržište za dobavljače.

Čadež je u obraćanju na forumu, kome je prisustvovao predsednik Vučić, rekao da Srbija danas ima duplo više nemačkih preduzeća i angažovanih radnika nego pre četiri godine, da napreduje stalno na Svetskoj duing biznis listi, beleži sve veći izvoz.

„Pozvaćemo vas da u Srbiji ne samo investirate već i da ujedno tražite sebi partnera i dobavljače”, rekao je Čadež.

Ukazao je da je Srbija jedina zemlja u Jugoistočnoj Evropi koja je donela zakon o dualnom obrazovanju. U tom pilot-projektu je, prema njegovim rečima, učestvovalo 200 preduzeća, a sada je ta brojka oko 420 preduzeća.

„Treba pitati *Henkel*, *Boš*, *Simens* kako posluju u Srbiji...”, rekao je Čadež i naveo da oni ne dolaze u Srbiji samo zbog lepota zemlje, već zato što u Srbiji zarađuju novac.

Mejer je pohvalio dualni sistem obrazovanja koji je u Srbiji ponovo uveden.

„Bitno je da su srpska preduzeća počela da posluju u skladu sa dualnim sistemom. Važno je da osim inženjera imamo i radnike sa srednjim stručnim obrazovanjem”,, poručio je predsednik Industrijske i trgovinske komore NRW.

Kako je rekao, to je vrlo bitno i za nemačka preduzeća koja investiraju u Srbiji.

„Mi imamo jednu grešku koju činimo, a to je da iz najbolje namere svi šaljemo decu na univerzitete. Ali, mnogi zaboravljaju da u privredi, i uopšte zanatima, ima više od 160 profesija i da ljudi koji se obrazuju u njima imaju manji rizik da postanu nezapo-

sleni, a često i zarađuju više od onih koji su fakultetski obrazovani”, objasnio je Mejer i poručio preduzećima, a i svim ljudima u Srbiji, da „ne prave istu grešku”.

Pokrajinski ministar privrede Andreas Pinkwart je predsedniku Vučiću poručio da je postupio kao preuzetnik, jer je došao da traži šansu i sklopi kontakte sa kompanijama koje će eventualno investirati u Srbiji.

Upravo iz tog razloga, nemački ministar kaže da su pojedini preuzetnici već doneli odluku da posluju u Srbiji, pa poručio srpskom predsedniku da je to najbolje što može da „odnese” u Srbiju.

Pokazatelji promena

Boravak Vučića u Diseldorfu pokazao je da postoje velike promene u Srbiji. Od diplomatskih, gde su, umesto uštogljenih činovnika, izabranih po partiskoj i rodbinskoj pripadnosti za udobna mesta u srpskim ambasadama i konzultatima širom sveta, predsednika pratile mlade, školovane diplome, sa znanjem jezika zemlje-domaćina, preko PKS čiji je rad na nivou evropskih komora, do opštег utiska posete koja je tekla kao voda – bez nesuglasica,

trzavica, kašnjenja, nepoštovanja protokola, traženja nadležnih, gubljenja vremena, ali i fascikli.

Vučić je u Diseldorfu, u okviru foruma, sa Bodom Hombahom, kao moderatorom, govorio o Srbiji, Kosovu, težnji ka članstvu u Evropskoj uniji, privredi, Srbima i njihovoj gostoljubovosti.

A, Hombah, nekadašnji specijalni koordinator Pakta stabilnosti, bivši šef kancelarske službe u vreme kancelara Gerharda Šreder-a, jedan od veoma uticajnih ljudi NRW i veoma dobar poznavač srpskih i prilika i neprilika, doneo je kapu za srpskog predsednika i ispričao anegdotu, koju je rado pričao pokojni nemački predsednik Johannes Rau.

„Jedan dečko se davio u nabujaloj Rajni i, dok je njegova majka izgubljeno vikala i tražila pomoć, slučajni prolaznik, dobrog srca, bacio se u opasnu reku i, rizikujući sopstveni život, spašao dete. Kada je poslednjim snagama, boreći se sa rekom, uspeo da izvuče dete i preda ga majci, ona je besno upitala: „A, kapa, gde ste zaturili detetovu kapu” – ispričao je Hombah anegdotu i time, čini se, poslao jasnu političku poruku i Vučiću, ali i kritičarima reformske politike Srbije.

NOVA TURISTIČKA SEZONA NA POMOLU

DA LI JE SRBIJA SPREMNA ZA TURISTE?

Turizam u Srbiji je uprkos ozbiljnim problemima sa infrastrukturom, za turiste postao stvar doživljaja, a ne samo smeštaja i ishrane

Piše: Nataša Draganjac

Koliko puta ste čuli ili na društvenim mrežama pročitali frazu „da su putovanja besplatna, nikad me više ne biste videli“. Ljudi oduvek vole da putuju. Turizam je značajna grana privrede u svim razvijenim zemljama. Svetska turistička organizacija je turistu definisala kao osobu koja putuje najmanje osamdeset kilometara od mesta stalnog boravka u cilju rekreacije. Sama činjenica da je 2017. godina završena sa deviznim prilivom od milijardu i sto osamdeset miliona evra ostvarenog upravo od turizma, govori o tome koliko je to značajna privredna grana i u Srbiji.

O tome šta Srbija nudi stranim ali i domaćim turistima tokom letnje sezone, o problemima koji postoje tokom čitave godine, ali i o saradnji sa regionalnom razgovarali smo sa Aleksandrom Seničićem, direktorom Jute (Nacionalne asocijације turističkih agencija), Marijom Labović, direktorkom Turističke organizacije Srbije (TOS) i Olgicom Miljković, kordinatorkom za tržište Srbije (TOS).

„Do pre pet godina domaći gosti nisu imali naviku da putuju Srbijom, već su svoj godišnji odmor provodili na drugim destinacijama, međutim uz veliki trud, kampanje i sajmove domaći turisti putu-

LOKALNE ORGANIZACIJE

U regionalnim turističkim organizacijama svoju najveću šansu vide u potencijalima kojima njihova područja raspolažu. Neke tek treba razviti, a neke samo poboljšati i tako u potpunosti odgovoriti sve zahtevnijim domaćim ali i inostranim turistima. Turističkim radnicima najveći izazov su potencijali koje tek treba razviti.

je sve više i rezultati su sve bolji“, objašnjava Olgica Miljković.

Sa povećanim unutrašnjim turističkim prometom pomaže se destinacijama da se dobro razviju, ali kako Aleksandar Seničić navodi „učenjem ljudi da putuju po Srbiji podiže se celokupna usluga na nivo koji traže zahtevni strani gosti, koji dolaze u sve većem broju“. Na taj način razvojem domaćeg turizma „faktički razvijamo i ozbiljnu ponudu receptivnog turizma za dovođenje stranih gostiju“.

Najveći značaj u procesu razvijanja imaju lokalne turističke organizacije zato što one najbolje poznaju destinaciju koju predstavljaju. Marija Labović ističe da je „značaj Turističkih foruma, po-

put ovogodišnjeg na Paliću, u okupljanju svih predstavnika turističke privrede na jednom mesto radi dodatne edukacije za razvoj turističkog proizvoda i za način njihovog promovisanja“.

Otežavajuće okolnosti

Najveći izazov kada je turizam u pitanju je upravo konstantna nadogradnja i napredak. Destinacije moraju stalno da se unapređuju, da postaju sadržajnije kako bi turisti bili zadovoljniji.

„Turista želi da je svaki minut na destinaciji ispunjen. Pošto imamo ograničena sredstva za ulaganje i zbog toga ne možemo da očekujemo da preko noći imamo svaku destinaciju razvijenu onoliko koliko bismo želeli, za nas je to veliki zadatak“, kaže Marija Labović.

„Upravo zato je važno da se na tome radi u kontinuitetu jer samo tako možemo da rastemo na leštici turističkih destinacija. Jedino tako turista ostaje dan duže i jedino tako odlazi sa željom da se ponovo vrati.“

Seničić kao najveći problem ističe putnu mrežu u Srbiji. „Nemamo dobru turističku infrastrukturu, još nismo obeležili sve atraktivnosti koje imamo,

a sa druge strane, putna infrastruktura nas umnogome ograničava.”

Dostupnost jedne destinacije je, kako kaže, preduslov da bi se destinacija razvila. Iako postoje aerodromi, putna infrastruktura tih gradova predstavlja problem.

„Teško je da goste iz Beograda odvedemo u zapadnu Srbiju, ako ostaju u Srbiji samo dva ili tri dana. To je naporan. Očekujemo da nova infrastruktura

bude povezana sa poprečnim putnim pravcima, što će omogućiti laku dostupnost destinacija koje želimo da razvijemo”, zaključuje Seničić.

Potencijal je i u edukaciji ljudi zapošljenih u turizmu da razviju male turističke proizvode na lokalnu. Ti proizvodi mogu biti višesatni izleti ili višednevni boravak na određenoj destinaciji. Korinatorka za tržište Srbije Olgica Miljković kaže da je ključ pružiti ponešto svakoj ciljnoj grupi. Da budu zadovoljni i ljubitelji prirode, i gastronomi, i oni koje interesuju istorijske znamenitosti, jer Srbija ima sve.

Region i kongresni turizam

Statistika pokazuje da je iz godine u godinu povećan broj domaćih i inostranih skupova održanih u Srbiji. Postajemo sve poznatiji u oblasti kongresnog turizma. U Evropi i na prekoceanskim tržištima Srbija ne nastupa sama, već sa regionom jer ti turisti nastoje da kada dođu u našu zemlju, obidu ceo Balkan. Zbog toga saradnja u regionu igra presudnu ulogu u razvoju turizma.

„Srbija ima jako dobru saradnju sa Crnom Gorom, gde već više godina nastupamo zajedno na tržištu Kine, ali i sa

Bosnom i Hercegovinom, Republikom Srpskom. Takođe, postoje zajednički regionalni proizvodi sa Makedonijom koji su u ponudi za daleka tržišta. Kada doveđe turista sa tako daleke destinacije, on želi da se provede kvalitetno u više zemalja”, kaže Labović.

Turistička kretanja u poslednje dve godine pokazuju da najviše turista dolazi upravo zahvaljujući regionalnim turističkim proizvodima. Direktor Jute ističe da se Južna Amerika pojavljuje kao nova destinacija, ali i da postoji njihovo interesovanje za dolazak u ovaj deo Evrope.

„Ti programi se obično kreću od sedam do četrnaest dana, uključuju obilazak što više destinacija. Dakle, regionalni turistički proizvodi proistekli su iz tražnje sa tih tržišta, što je neophodno za dalji razvoj”, zaključuje Seničić.

Rezultati iz godine u godinu bivaju sve bolji. Broj turista u prvom kvartalu ove godine porastao je za 7% u odnosu na isti period prethodne godine. Upredo sa rastom broja turista rastu i očekivanja. Svi mi volimo da putujemo, ali se vraćamo samo na mesta gde smo se osećali dobrodošlo. Pritom, čini se da slike Srbije na društvenim mrežama nikad nisu bile lepše.

TURISTIČKI FORUM SRBIJE NA PALIĆU

Turistička organizacija Srbije (TOS) je u saradnji sa Turističkom organizacijom Subotice organizovala deveti Turistički forum na Palicu od 9. do 12. maja. Cilj ovog foruma je da kroz edukativne sesije i radionice upozna predstavnike lokalnih turističkih organizacija sa savremenim trendovima u predstavljanju i promociji turističkih potencijala. Ove godine edukativne sesije i radionice bile su posvećene kreiranju, razvoju i promociji turističkog proizvoda, kao i medijskoj promociji turističke destinacije.

GLAVNI GRAD SRBIJE – PRIVLAČNA TURISTIČKA DESTINACIJA

GRČKI TURISTI POHODE **BEOGRAD**

Srpska prestonica atraktivna je vikend-destinacija za desetine hiljada Grka, posebno iz severnog dela te zemlje

Piše: Ljiljana Staletović

Bogata kulturna i turistička ponuda Beograda iz godine u godinu privlači sve veći broj gostiju uz Grčke. Srpska prestonica jedna je od atraktivnijih vikend-destinacija za desetine hiljada Grka, posebno iz severnog dela te zemlje. Na listi inostranih gostiju koji posećuju naš glavni grad, Grci se nalaze među prvih pet.

Miodrag Popović, direktor Turističke organizacije Beograda, u razgovoru za *Srpsku ekonomiju*, naglasio je da su Grci među najbrojnijim turistima u Beogradu. Izrazio je i očekivanje da će ove godine broj grčkih turista u Beogradu premašiti sto hiljada.

Solunjani najbrojniji gosti

Promocija turističke ponude Beograda u Grčkoj prvi put je održana pre četiri godine, u Solunu. Rezultat se video već slijedeće godine, kada je srpsku prestonicu posetilo oko 22.000 Grka. Od tada ih ih je svake godine sve više.

„Više od sto hiljada gostiju iz Grčke tokom prošle godine dokaz je da Beograd ima šta da im ponudi. Beograd je uključen u dačke ekskurzije, goste iz Grčke privlače brojni događaji koji se ovde održavaju tokom cele godine, čak oko 600 na otvorenom. Ne treba posebno naglašavati da su Grci i Srbijci dva bliska naroda koja imaju mnogo toga zajedničkog”, kaže Popović.

„Više od sto hiljada gostiju iz Grčke tokom prošle godine dokaz je da Beograd ima šta da ponudi. Uključen je u dačke ekskurzije, a goste iz Grčke privlače i brojni događaji koji se ovde održavaju tokom cele godine”

Miodrag Popović

Najviše gostiju dolazi iz solunske regije, koja je od Beograda udaljena oko sedam sati vožnje kolima, ili sat vremena avionom, pa je glavni grad Srbije idealan da se za vikend „pobegne“ iz Grčke. Naročito nakon završetka deonice auto-puta kroz Makedoniju i u našoj zemlji na Koridoru 10, jer dobra putna infrastruktura umnogome utiče na odluku o tome kuda otići za vikend.

Solunjani su „otkrili“ Beograd zahvaljujući Turističkoj organizaciji srpske prestonice koja je odlučila da iz tog grada počne promociju u inostranstvu.

„Promocija Beograda po regionu i uopšte u inostranstvu počela je iz Soluna, gde je održan prvi *Beogradski vikend*. I ove godine, u septembru, Beograd će da predstavi svoju turističku ponudu u Solunu, a planiramo da tu manifestaciju organizujemo i u drugim gradovima u Grčkoj. Trudimo se da Grke zainteresujemo kako za Srbiju, tako i za Republiku Srpsku i druge delove regona“, ističe Popović i dodaje da je razmena u turizmu, kao i razmena

u kulturi između Srbije i Grčke veoma živa.

Događaji poput *Beogradskog vikenda* u Solunu i *Grčkog vikenda* u Beogradu doprinose proširivanju saradnje između dve države.

Jačanje veza

Beograd je ovog maja po treći put bio domaćin manifestacije kulturno-zabavnog sadržaja *Grčki vikend*. Tokom dva dana Beograđanima i gostima srpske prestonice približeni su umetničko, kulturno i istorijsko nasleđe Grčke. Grad Beograd, Turistička organizacija Beograda i udruženje „Internacionalno prijateljstvo”, koje je organizator *Grčkog vikenda*, uveliko rade na uspostavljanju što čvršćih veza između dva naroda. Kako kulturnih, tako i ekonomskih.

„Ova manifestacija, kao i *Beogradski vikend* u Solunu, služi i čvršćem povezivanju Srba i Grka. Njen je cilj i da se bolje predstavi turistička ponude Grčke, koja je nezaobilazna destinacija za većinu Be-

ograđana”, naglašava Popović.

Srpski turisti su među najbrojnijima u solunskoj regiji, odmah iza Kiprana, Turske, Amerikanaca i Nemaca.

„Gosti iz Srbije uglavnom borave na severu naše zemlje, ali mi imamo i druge oblasti sa izuzetnom tradicijom, kulturom i bogatom hranom. Za turiste su atraktivne i regije Centralne Makedonije, Istočne Makedonije i Trakije, kao i grad Larisa”, rekla je Sofia Lazaridi, direktorka kancelarije Grčke

Turizam je jedna od važnijih privrednih grana Grčke, koja pomaže razvoju zemlje. Lane je turizam, koji čini 20 odsto BDP-a Grčke, doprineo rastu privrede za 6,9 procenata i povećao zaposlenost za 6,3 odsto

nacionalne turističke organizacije.

Prošle godine je ovu zemlju posetilo oko trideset miliona stranih gostiju, od kojih je četiri odsto došlo iz Srbije.

Turizam je jedna od važnijih privrednih grana Grčke, koja pomaže razvoju zemlje. Lane je turizam, koji čini 20 odsto BDP-a Grčke, doprineo rastu privrede za 6,9 procenata i povećao zaposlenost za 6,3 odsto. Prema podacima Grčke državne turističke organizacije u oblasti turizma u toj zemlji zaposleno je oko milion ljudi. Odnosno, jedno od pet radnih mesta u toj zemlji vezano je za sektor turizma. Koliko je ta privredna grana važna za Grčku možda najbolje ilustruje podatak da svakih 30 ili više turista koji posete tu zemlju, stvaraju jedno novo radno mesto.

Grci s puno optimizma očekuju ovogodišnju turističku sezonu. Privode se kraju pripreme za dolazak većeg broja stranih gostiju nego lane, posebno iz Sjedinjenih Američkih Država, s obzirom na podatak da je prošle godine Grčku posetilo oko milion Amerikanaca.

PREPLITANJE FILMSKE I TURISTIČKE INDUSTRije

SRPSKI PEJZAŽI PRIVLAČE FILMADŽIJE

Zahvaljujući povećanim subvencijama, naša zemlja bi ove godine mogla da inkasira oko šezdeset tri miliona evra od snimanja filmova. Filmovi i serije su odlični promotori zemlje iz koje potiču, a mesta na kojima su snimani privlače turiste

Piše: Suzana Radinović

Kada je pre dvadeset godina reditelj Peter Džekson započeo snimanje filma *Gospodar prstenova* na Novom Zelandu, malo ko je mogao pretpostaviti da će to ostrom postati top turistička destinacija sa rastom broja turista od oko deset odsto godišnje, upravo zahvaljujući uspehu ove kultne trilogije koju je pogledao svaki peti stanovnik sveta.

Gospodar prstenova nije usamljen slučaj. Film *Hari Poter* proslavio je Veliku Britaniju, gde su i danas najomiljenija mesta filmskih turista železnička stanica Kings kros u Londonu, gde je i sniman ovaj film, kao i Nortamberland, takođe mesto jednog od Poterovih filmova. Ipak, na filmski turizam nepričuvan uticaj imala je serija *Poroci Majamija* u čijem je periodu prikazivanja Majami duplirao broj nemačkih turista.

Lepša slika zemlje ide u svet

Jugoslavija nije ulagala u filmsku industriju iz prevelike ljubavi prema filmovima, već zato što je bila svesna da filmovi donose novac i doprinos ugledu zemlje u svetu. Srbija uči tu lekciju.

Filmski turizam u Srbiji daleko je od procvata, ali je činjenica da naša zemlja poslednjih godina i iz ovog ugla počinje da podseća na svet. Najnoviji film koji šalje lepu sliku Srbije u svet jeste *Montevideo Bog te video*. Film je emitovan u Crnoj Gori, Makedoniji, Slove-

niji, BiH, dok je u Hrvatskoj bila najgledanija serija od svih formata u trenutku emitovanja.

U poslednjih dvadeset godina u Srbiji su snimani brojni poznati svetski filmovi i serije. Neki od igranih filmova sa kadrovima naše zemlje su indijski film *Vivegam*, zatim film *Intrigo* koji je sniman u Beogradu prošle godine a koji potpisuje reditelj famoznih filmova o Lisbet Salander. Na listi stranih filmova snimljenih u našoj zemlji svakako su i *Ibica*, kao i filmski serijal *MC Mafia*... Nikako ne treba izostaviti ni bolivudski blokbaster *Opiri*, rimejk francuskog filma *Nedodirljivi*, koji je 2015. godine sniman na ulicama Beograda, prikazivan je u više od 1.000 bioskopa u Indiji i za tri nedelje videlo ga je više od 3,5 miliona gledalaca. Snimanje u Beogradu je trajalo dvadeset dana, a velika

filmska ekipa (samo iz Indije bilo je više od 80 članova) privlačila je pažnju Beograđana, koji su pratili vratolomije kaskadera po ulicama glavnog grada.

Profit ima primat

Prema podacima iz Srpske filmske asocijacije, Srbija je od stranih filmova i TV produkcija u 2007. prihodvala tri miliona evra, 2008. godine šest miliona, 2009. deset miliona evra, 2010. čak 21 milion evra. Narednih godina prihodi su rapidno rasli. Zahvaljujući povećanim subvencijama, Srbija bi ove godine mogla da inkasira oko 63 miliona evra od snimanja filmova. Kao podsticaj filmadžijama u budžetu je za tu delatnost opredeljeno 800 miliona dinara, što je dvostruko veća suma nego prošle godine. Naime, nova uredba o podsticajima stupila je na snagu u februaru ove godine, a povraćaj od 25 odsto za ostvarene troškove u našoj zemlji je stranim producentima više nego primamljiv.

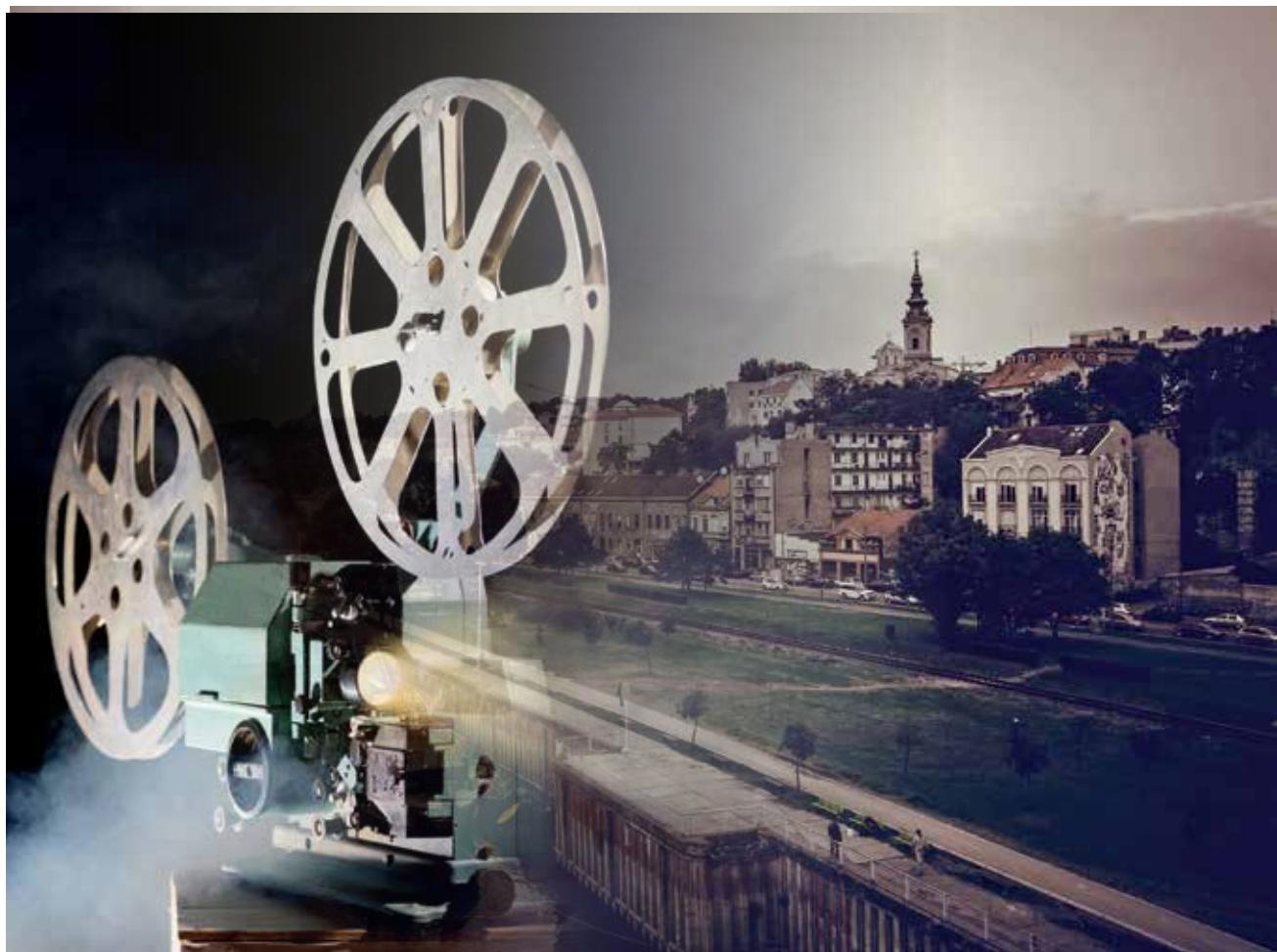
Kako kažu u Filmskom centru Srbije, naša zemlja je zbog toga postala hit destinacija za snimanje. Sagovornik Srpske ekonomije Ivana Panić iz „Red produkcije”, koja u Srbiji usko sarađuje sa stranim producentima otkriva da je naša zemlja strancima iz filmske industrije najviše atraktivna zbog zarade.

Kako kaže to je prvi razlog njihovog dolaska u našu Srbiju, posebno kako su subvencije povećane sa 20 na 25 odsto, ali nikako ne i jedini.

„Ekipa u Srbiji sa kojom sarađuju je

PRIMERI SUSEDА

Godišnje se u Bugarskoj snimi između trideset i četrdeset velikih filmova. Češka od stranih filmskih produkcija godišnje inkasira i do 270 miliona evra. Samo Prag zarađuje oko 50 miliona evra godišnje. Budimpešta od stranih produkcija godišnje zaradi čak 90 miliona. Što se tiče Hrvatske, ona poslednjih godina doživljava pravu renesansu kad je u pitanju filmski turizam. U Dubrovniku je već tri puta snimana svetski poznata serija *Game of Thrones*, ali i istorijska serija *The Borgias i Dig*.

obrazovana, svi govorimo engleski, vrlo smo prilagodljivi i raspoloženi za saradnju”, kaže naš sagovornik koji je sa svojom produkcijom u Srbiji radio tri igrana filma za američko tržište namenjena bioskopskoj publici. U jednom od njih pod nazivom *Inkaming*, snimljenom prošle godine, glumio je nepričuvani Skot Etkins. Film je snimljen u Krnjači u magacinu koji je za potrebe filma pretvoren u svemirski brod.

Panić naglašava da profit koji stranci ostvaruju u Srbiji ipak ima primat i da zbog većih troškova koje bi imali u svetskim prestonicama Beograd vrlo lako postaje Pariz, London ili Rim. S druge strane, naša sagovornica napominje da od snimanja stranih filmova Srbija ima značajne benefite.

„Samo snimanje jednog filma upošljava nekoliko desetina ljudi u Srbiji u periodu od dva do šest meseci. Snimanje podrazumeva i troškove hotela, kateringa, rentakara... Za snimanja na javnom prostoru potrebna je dozvo-

Kao podsticaj filmadžijama u budžetu je za tu delatnost opredeljeno 800 miliona dinara, što je dvostruko veća suma nego prošle godine

la grada a troškovi koje ona nosi grad uplaćuje u humanitarne svrhe”, objašnjava Panić.

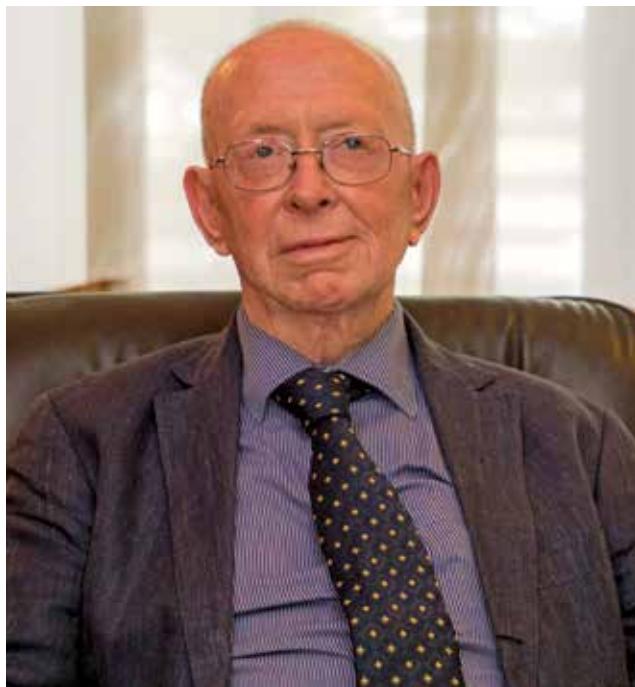
Stručnjaci koji se bave ovom oblašću tvrde da je naša zemlja idealna za snimanje filmova.

„Beograd se vidi kao nova destinacija za međunarodne, kratke, dokumentarne i komercijalne filmove. Srbija nudi niz pejzaža koji mogu da posluže za različite potrebe (sela, reke, planine i šume). Takođe Srbija nudi niske troškove produkcije, dramatične lokacije i solidnu infrastrukturu”, kaže naučnik i

saradnik na Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu Tatjana Pivac.

Naša sagovornica podseća i da je filmska industrija u našoj zemlji starija od jednog veka te da je vrhunac doživelja osamdesetih godina dvadesetog veka. Tada je Jugoslavija bila druga vođeca destinacija za međunarodne producente posle Velike Britanije.

Činjenica je dakle da je filmski turizam odličan za Srbiju i dodatni vetr u leđa kao destinaciju. Osim reka, planina i dobrih mesta za zabavu sada turistima možemo ponuditi i obilazak čuvenih mesta sa snimanja, te doživljaj sa snimanja visokobudžetnih spektakala. Filmovi i serije su odlični promoteri zemlje iz koje potiču. Posle latino serija, španski jezik doživeo je ekspanziju. Turske sapunice otvorile su vrata turistima – broj turista koji dolaze iz dvadeset država u kojima se emituju turske serije porastao je za četvrtinu.

GERRY MACDONAGH, IZVRŠNI DIREKTOR
PRIVREDNE KOMORE LONDON SOUTHSIDE

PREPOZNAT POTENCIJAL ZA TURIZAM

U Ujedinjenom kraljevstvu je poznato da su Srbiji potrebni novi hoteli, da treba razvijati turizam i infrastrukturu

Piše: Mitko Arnaudov

Londonska privredna komora prisutna je i u Beogradu, a o saradnji sa srpskim kompanijama za Srpsku ekonomiju govorи Džeri Makdona (Gerry MacDonagh), izvršni direktor Privredne komore London Sautsajd (London Southside).

Kako ocenjujete ekonomsku saradnju Beograda i Londona?

Veoma pozitivno. Poslednjih osamnaest godina, počev od 2000, upravljamo trgovinskim misijama širom sveta. Ovde imamo 27 ljudi, što je najveća grupa do sad. Mislim da je razlog tome što ljudi osećaju da je nakon odluke da Velika Britanija izđe iz Evropske unije vreme da se radi ozbiljno, da se prave novi kontakti, razvijaju veze sa novim zemljama, i mislim da postoji veliki interes. Ja predstavljam Londonsku privrednu komoru. Mi smo mala, ali veoma aktivna komora i pokrivamo razne sektore, tako da i kada ne možemo da odgovorimo na neko konkretno pitanje, možemo da vas spojimo sa ljudima koji to mogu da urade u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Da li su britanski investitori zainteresovani za investiranje u Srbiju i Zapadni Balkan?

Srbija je najveća od zemalja balkanske šestorkе. To je rastući i mlađi sektor i mislim da ima potencijala i interesa za investiranje kako ovde, tako i u UK. Interesovanje većih britanskih kompanija da investiraju u nove zemlje, koje ranije nisu uzimale u obzir je u porastu. Tako da mislim da postoji potencijal za investicije i mi ohrabrujemo to.

Koje ekonomске grane su najzanimljivije investitorima iz Ujedinjenog Kraljevstva?

Imamo sektor bezbednosti, IT. Mnogi naši članovi su u

vezi sa IT sektorom i sajbertehnologijom, hotelijerstvom i turizmom. Postoji potencijal u Srbiji za nove hotele, za razvoj turizma i infrastrukture.

Uzimajući u obzir da se Srbija i druge zemlje regionalnog zapadnog Balkana pripremaju da budu članice EU u dogledno vreme, možete li nam reći, sa ekonomski tačke gledišta, da li će lokalne ekonomije biti spremne za evropsko tržište i konkurenčiju do 2025. godine?

To će biti veoma interesantan proces. Sa voljom i entuzijazmom, to će se dogoditi. Možemo da pomognemo u kontaktu sa drugim komorama i ljudi mogu dobiti savete od njih, a i od nas.

Da li su britanski investitori više zainteresovani da investiraju u naš region nakon BREXIT-a?

Više su zainteresovani nego ranije, sasvim sigurno. Imamo poprilično velik broj ljudi ovde i to predstavlja odraz rastućeg interesovanja za investiranje. Imamo veće kompanije koje bi bile zainteresovane za razvoj. Mislim da postoji veliki potencijal, naročito od početka BREXIT.

Koje ekonomске grane u Srbiji mogu biti generator ekonomskog rasta i održivosti?

Mislim da su to IT i turizam, koji je rastući sektor. Kada smo bili na aerodromu iznenadili smo se koliko je bio pun.

Za sam kraj, da li biste mogli da date našim vlastima o načinu razvoja privrede?

Da se povezuju sa britanskim institucijama, da ohrabruju poslovanje. Mislim da smo jedna od nekoliko komora koja je prisutna ovde i povezivanje sa britanskim komorama, ne samo sa Londonskom, već širom UK je veoma bitno.

Tehnološki napredan, lični finansijski savetnik koji u svakom trenutku usklađuje vaš budžet s obavezama.

Banka smanjuje troškove, reaguje pravom uslugom u pravo vreme i time opravdava poverenje svojih klijenata.

SAGA
new frontier group

www.saga.rs

VREDNOSTI DIGITALNE EKONOMIJE

OPERA, DRŽAVA, TAKSI – DIGITALNO

Pre nekoliko godina njujorška Metropoliten opera je krenula u digitalnu transformaciju. Pronašli su način da imaju više gledalaca i slušalaca nego sedišta – 3.800, postavili su digitalne kamere i počeli da prenose predstave u bioskopima širom sveta

Piše: Branislav Vujović, predsednik New Frontier Group

Svaki korisnik može putem interneta da gleda i sluša operu kada njemu odgovora, opet uz pristupačnu pretplatu ili pojedinačnu cenu

NEW FRONTIER GROUP – najbolja regionalna konsalting kompanija za digitalnu transformaciju

Kompaniji New Frontier Group i njenoj članici Sagi d.o.o. dodeljena je nagrada za najbolju regionalnu konsalting kompaniju za digitalnu transformaciju.

Jadranski savez nagradio je kompaniju ovom prestižnom nagradom, koja je u Ljubljani uručena predsedniku Branislavu Vujoviću.

Kao poznati lider za digitalnu transformaciju i partner više od 300 kompanija iz top 500 kompanija u Centralnoj i Istočnoj Evropi, New Frontier Group pomaže svojim klijentima da promene poslovni model i pređu iz industrijskog u digitalni.

Širi portfolio ove kompanije kreće se od konsultantskih usluga, integracije sveobuhvatnih IT rešenja i usluga do sopstvenih proizvoda i IT usluga.

Digitalno iskustvo New Frontier Group ogleda se u transformaciji kompanija iz raznih industrija (banke, osiguranja, telekomunikacione kompanije, maloprodaja, javni sektor).

Predivno veče u Njujorku. Metropoliten opera sija punim sjajem i radujemo se da večeras možemo da gledamo i slušamo operu *Nabuko*, posebno zato što Željko Lučić, srpski bariton, peva naslovnu ulogu. Predivna je scenografija i koreografija. Sala ima 3.800 sedišta i sva su ispunjena. Pred nama je mali ekran na kome možemo da izaberemo jedan od četiri jezika i da pratimo tekst i lakše pratimo operu. To je inovacija koja dolazi iz Metropolitena i primenjuje se u Bečkoj i drugim operama u svetu.

Bez obzira na predivnu i veliku salu i mnoge donacije Metropolitene ne može da pokrije sve svoje troškove a da održi visok nivo i kvalitet predstava. Kako povećati prihod ako ste ograničeni sa 3.800 sedišta i toliko karata koje možete da prodate za jednu predstavu.

Promena poslovnog modela

Zato su pre nekoliko godina krenuli u digitalnu transformaciju i pored sistema za prodaju i praćenje ulaznica i dodatnih programa koji pomažu u upravljanju operom, koje su ponudili kao proizvod i drugim kućama, pronašli su način da ipak imaju više gledalaca i slušalaca nego stolica. Nai-me, postavili su digitalne kamere i počeli da prenose predstave u lancu bioskopa u celom svetu.

U Beogradu je moguće u Cineplex bioskopima gledati direktni prenos iz Njujorka, a cena ulaznice je vrlo povoljna. Tako su dramatično povećali broj ulaznica i prihod, a samim tim demokratizovali i povećavali popularnost opere.

Sledeći korak je bio opera na zahtev, gde svaki korisnik putem interneta može da gleda i sluša

operu kada njemu odgovora, opet uz pristupačnu preplatu ili pojedinačnu cenu.

Otkriveni su potpuno novi afiniteti klijenata, putem novih kanale promoviše se opera u celom svetu, a Metropoliten opera pokušava da, koristeći digitalnu ekonomiju, poveća svoje prihode i ostane jedna od najboljih opera u svetu.

Problem Estonije

Estonija ima sličan problem. Imaju oko 1.300.000 stanovnika i kao relativno mala zamlja ograničene mogućnosti rasta. Deo njihove digitalne transformacije je uvodenje e-uprave i do

Bilo koja osoba iz celog sveta može da se prijavi i da postane digitalni rezident Estonije. Time stiče pravo da osnuje i prijavi kompaniju u Estoniji i bez boravka u ovoj zemlji da digitalno vodi kompaniju i da radi ravnopravno sa svim kompanijama koje su registrovane u Evropskoj zajednici

danас su digitalizovalи i automatizovalи oko 3.000 procesa. Od identifikације и пријављивања грађана, промене адресе, пријаве и plaćања poreza па до оснивања фирм и обављања свих административних процеса у вези са фирмом. На основу digitalне сertifikacije oko 20% грађана Estonije glasa путем interneta системом e-glasanje.

Na taj način су сmanjili troškove, а povećali brzinu svih upravnih процеса и omogućili novi tip digitalnog грађанства који се назива e-rezident. Bilo која осoba из целог света може да се пријави и да постане digitalni rezident Estonije. Time стиче право да оснује и пријави kompaniju u Estoniji i bez boravka u овој земљи да digitalno vodi kompaniju i да radi ravnopravno sa svim kompanijama које су registrovane u Evropskoj zajednici. Ima право да konkuriše за sve fondove и privilegije као и остale kompanije из Evropske unije. Do sada se prijavilo 17.000 ljudi из целог света и осnovalo više od 1.000 novih kompanija. Plan је да do 2025. godine bude osnovano do deset miliona e-rezidenata i veliki broj kompanija које ће они да osnuju. Dok god se ne plaćaju dividende iz kompanije u Estoniji nema ni korporativnog poreza, a i ako se isplaćuje povoljan је u односу на друге земље u Evropskoj zajednici.

Drugi eksperiment, који су покренули још 2013. јесте да javni prevoz u главном gradu Talu-nu буде besplatan за све грађане. Tvrde да су

efekti pozitivni i od 1. jula uvode novinu – sav tranzitni saobraćaj na teritoriji cele Estonije biće besplatan za građane te zemlje. To je novi način razmišljanja i svi će pratiti kakve rezultate će dati ova inicijativa. Da li povezano ili nezavisno, tek i Pariz razmišlja o uvođenju iste povlastice. Možda štampanje karata, mesečnih i godišnjih povlastica i razni sistemi za kontrolu troše više nego što donose. Treba razmisliti.

Ko to tamo vozi... Taksi!?

Svedoci smo problema koji su nastali zbog protesta taksista u Beogradu. I podigla se bura oko toga da li Vlada Srbije treba da dozvoli prevoz putnika koji organizuje „Kargo“ kompanija. Mišljenja i komentari su podeljeni: od oduzimanja hleba taksistima do odbrane prava na digitalnu budućnost i šansu da budemo deo progresivnih snaga u svetu.

Gde je suština problema: zakoni i regulativa, za-

Eksperiment koji je pokrenut još 2013. jeste da javni prevoz u glavnom gradu Talinu bude besplatan za sve građane. Tvrde da su efekti pozitivni i od 1. jula uvode novinu – sav tranzitni saobraćaj na teritoriji cele Estonije biće besplatan za građane te zemlje

štita prava taksista, uticaj digitalne tehnologije ili nešto drugo.

Problem je u poslovnom modelu. Tačno je da se menja pod uticajem digitalnih tehnologija, ali ipak je poslovni model.

Zadatak koji taksisti rešavaju za svoje klijente je prevoz putnika sa jednog na drugo mesto. Za taj zadatak putnici imaju kriterijume kojima mere uspešnost izvršenja. Prva je uvek cena – putnici žele da usluga prevoza bude što jeftinija; druga mera je brzina – koliko brzo će davalac usluge doći po putnika i koliko brzo će biti prevezen do svog cilja, jednostavnost poziva i načina dogovora. Takođe je važno da li je izabran optimalan put do cilja (opet brzina), veličina automobila (više putnika), metode plaćanja, komfor (čistoća je važna), sigurnost, ljubaznost itd. Svaki putnik ima svoje mišljenje o rangiranju ovih mera i njihovoj važnosti, a pojedini imaju i dodatne mere uspešnosti, na primer žele luksuzni automobil.

Poslovni model koji pozajmimo godinama je da se izabere taksi služba, pozove dispečerski centar i čeka vozilo. Plaća se po završenoj vožnji, uglavnom kešom a ponekad i karticom. Putnik nema mnogo informacija o onome šta ga čeka i da li će vozilo stići po njih za obećana tri minuta.

Koristeći pametni telefon i aplikaciju (digitalne tehnologije) situacija se menja. Na osnovu podataka o geo-lokaciji klijenta, geo-lokaciji vozila koja nude uslugu i ciljne adrese koju unosi klijent, proizvode se vredne informacije koje su predstavljene na jednostavan način. Na mapi se označava pozicija klijenta i ucrtavaju se vozila koja nude uslugu prevoza, nude se različite klase automobila, pojavljuje se ime i ocena vozača. Prikazuje se i vreme kada će vozilo stići do klijenta, kojim putem će ga voziti do željene lokacije, koliko će ta vožnja trajati i okvirna cena prevoza uz mogućnost različitih modela plaćanja. Račun za izvršenu uslugu se automatski šalje klijentu i obe strane, vozač i klijent, ocenjuju jedan drugog tako da se sledeći put mogu izabrati samo vozači koji imaju više od četiri zvezdice kao ocenu. Klijent prati na mapi vozilo koje se približava. Pošto se svaka vožnja tačno registruje to povećava i sigurnost.

Uz sve to cena prevoza mora da bude niža jer su mnogi procesi automatizovani i time smanjeni troškovi koje dele dve strane, vozač i klijent. Dobro ne baš uvek, jer se primenjuju dinamične cene, koje zavise od broja poziva i broja vozila u određenom delu grada. Ali taj model pomaže da se uskladi broj vozača u svakom delu sa potražnjom, odnosno brojem poziva. Vozači prate u kom delu grada ima malo vozila i odlučuju da pređu u taj deo grada sa višom cenom. Tako se dinamično optimizuje broj vozila prema broju klijenata, a to dalje smanjuje vreme čekanja na vozila, što se smatra važni kriterijumom u mere-

nju uspešnosti.

Sistem može da se prilagodi većem broju zahteva klijenata bez dodatnih troškova, a sam model se podešava da što bolje zadovolji najvažnije kriterijume za izvršenje zadatka, pa čak i da se različito podešava model za različite segmente zahteva klijenata u skladu sa različitim rangiranjem kriterijuma uspešnosti.

U skladu sa potrebama putnika

Upoređujući koliko su uspešno ispunjeni kriterijumi, lako je zaključiti koji od dva modela odgovara većem broju putnika. To je već potvrđeno u mnogim zemljama i zato je ovaj model, koji koriste kompanije, sve uspešnije.

Da li će Srbija čekati „Uber” ili će prihvati lokalne kompanije ili će možda i udruženja taksista preći na hibridni poslovni model i prihvati dobre strane digitalnih poslovnih i delimično zadržati klasični model za klijente koji ne žele da koriste pametne telefone, videćemo. Ako taksisti krenu u transformaciju odnosno prelaz na digitalni ili hibridni poslovni model nastaje digitalna transformacija. Ali koji model će prevladati, odlučiće korisnici svojim

prihvatanjem i korišćenjem, a ne države ili taksista.

„Uber” radi na sistemu za samovozeće automobile i očekuje se da ga uvede u komercijalnu upotrebu već sledeće godine. Ako se to dogodi, možda treba da brinemo da li će taksisti uništavati samovozeće automobile, kao što su radnici na početku industrijske revolucije uništavali mašine. Svi znamo da to ne pomaže i ne može da zaustavi digitalnu revoluciju.

Koristeći pametni telefon i aplikaciju (digitalne tehnologije) situacija se menja. Na osnovu podataka o geo-lokaciji klijenta, geo-lokaciji vozila koja nude uslugu i ciljne adrese koju unosi klijent, proizvode se vredne informacije za klijenta i predstavljene su na jednostavan način

ZAŠTO JE OBRAZOVANJE VAŽNO

Piše: prof. dr Ognjen Radonjić

OBRAZOVANJE JE KLJUČNI RESURS BUDUĆNOSTI

Rad sa obrazovanim ljudima vodi većoj produktivnosti, a obrazovanje stvara sposobnost proizvodnje tehnološki sofisticiranih proizvoda, što je ključni faktor konkurentnosti na međunarodnom tržištu

Mjesec jun je uvek nekako živahan. Letnji rasplust je nadomak, ali pre toga je neophodno ispuniti školske obaveze. Jun je mesec promena, izazova, neizvesnosti, nadanja, smeha i suza jer se đaci na prelazu susreću sa veoma važnim odlukama sa dalekosežnim reperkusijama. Predškolci rade testove za upis u osnovnu školu, osmaci spremaju malu maturu i upisuju srednju školu, dok oni, tek zašli u punoletstvo, polažu maturu i prijemne ispite na fakultetima.

Ove odluke u najvećoj meri dotiču donosioca, ali imaju i značajne sporedne efekte na društvo (pozitivne eksternalije), zbog čega je sada već široko prihvaćeno mišljenje u stručnim krugovima da je obrazovanje najvažniji faktor proizvodnje jedne ekonomije. Razlog je očigledan – za razliku od ostalih faktora proizvodnje (prirodni uslovi i realni kapital), obrazovanje nije podložno zakonu opadajućih prinosa i korisnosti. Što se više investira u obrazovanje, njegov marginalni proizvod je veći. Što mi više koristimo i konzumiramo znanje, njegova marginalna korisnost i vrednost su veći. Za razliku od realnog (fizičkog) kapitala, u digitalnoj eri je moguće dodatnu jedinicu digitalnog kapitala proizvesti po veoma niskim ili čak skoro nultim troškovima. U tim uslovima, najredni faktor proizvodnje su ljudi koji stvaraju nove ideje i inovacije. Tehnološki napredak,

Uskoro će, posebno u visoko strukturisanim okruženjima kao što su fabrike, repetitivne poslove u celosti obavljati roboti čime će jedna od najvažnijih strategija siromašnih zemalja (kakva je naša) za privlačenje stranih investicija postati jalova

koji se zasniva na znanju, favorizuje visokoobrazovanu u odnosu na niskoobrazovanu radnu snagu.

Generisanje boljih životnih ishoda

Koristi od obrazovanja za pojedinca i društvo su brojne. Na prvom mestu, notorno je da rad sa obrazovanim ljudima vodi većoj produktivnosti (manje je potrebno vremena da se izvrši neka aktivnost). Prema jednom istraživanju, emigracija visokoobrazovanog stanovništva iz OECD zemalja je vodila padu u nadnicama lokalnog niskokvalifikovanog stanovništva u iznosu do 7% zbog gubitaka u pozitivnim eksternalijama koje generiše obrazovanje pa samim tim i pada u produktivnosti.

Na drugom mestu, obrazovanje stvara sposobnost proizvodnje tehnološki

sofisticiranih proizvoda što je ključni faktor konkurentnosti na međunarodnom tržištu. Druga mogućnost za sticanje konkurenčne pozicije na međunarodnom tržištu je oslanjanje na strategiju ponude jeftine i neobrazovane radne snage. Međutim, osnovna karakteristika ovih zemalja su siromaštvo i manjkavi zakoni o radu i zaštiti životne sredine koji proizvode značajne negativne eksternalije i u kratkom i u dugom roku. Ne manje važno, uskoro će, posebno u visoko strukturisanim okruženjima kao što su fabrike, repetitivne poslove u celosti obavljati roboti čime će jedna od najvažnijih strategija siromašnih zemalja (kakva je naša) za privlačenje stranih investicija postati jalova.

Na trećem mestu, kako je utvrdio dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Džejms Hekman (James Heckman) sa svojim saradnicima, obrazovanje generiše bolje životne ishode ne samo za decu, već i za njihove roditelje. Naime, u jednom svom istraživanju Hekman je sa grupom saradnika analizirao životne benefite koje pruža pristup kvalitetnim javnim uslugama siromašnoj deci afro-američkog porekla u Severnoj Karolini. Eksperiment je započet 1970-ih poredjenjem životnih postignuća siromašne dece do njihovih kasnih tridesetih godina i njihovih roditelja koji su imali pristup visokokvalitetnom razvojnog programu od rođenja do pete godine sa životnim postignućima siromašne dece i njihovih roditelja iz

kontrolne grupe koji ili nisu imali ili su imali pristup niskokvalitetnim razvojnim programima.

Rezultati ovog istraživanja su fascinanti. Deca koja su imala pristup visokokvalitetnom razvojnog programu u trajanju od devet sati dnevno od rođenja do pete godine, imala su daleko bolje životne ishode od dece iz kontrolne grupe po svim posmatranim parametrima: zdravlje, kvalitet života, kriminal, posao, zarada i koeficijent inteligencije. Istraživanje je pokazalo

Emigracija visokoobrazovanog stanovništva iz OECD zemalja je vodila padu u nadnicama lokalnog niskokvalifikovanog stanovništva u iznosu do 7%

da, iako su troškovi ovog programa bili visoki, oni su se i te kako isplatili. Svaki dolar koji je potrošen na ovaj program doneo je stopu prinosa od 13% na godišnjem nivou, po detetu, u vidu boljih životnih ishoda kojima se, u značajnoj meri, u dugom roku smanjuju troškovi koje plaćaju poreski obveznici dok istovremeno obezbeđuju radnu snagu koja će biti u stanju da uspešno izade na kraj sa pritiscima konkurenčije na tržištu.

Ne manje važno, ovaj program je

takođe proizveo snažne pozitivne eksternalije za majke. Naime, pošto su im deca bila zbrinuta devet sati dnevno pet godina, majke (od kojih su samo njih 27% imale partnera) su dobile priliku da se dodatno školuju i pridruže radnoj snazi na tržištu rada što je pozitivno uticalo na njihovu zaposlenost i prihode. Stoga, kako autori ovog istraživanja ističu, trošak izostanka ili neadekvatnog obrazovanja dece je tragican gubitak ljudskog i privrednog potencijala koji sebi ne možemo i ne smemo da priuštimo.

Na četvrtom mestu, obrazovanje vodi smanjenju u društvenim nejednakostima jer, kao što smo videli, i najsiromašniji slojevi društva, uz pomoć pristupa obrazovanju, dobijaju šansu da kroz bolje zaposlenje i zaradu pogneu iz začaranog kruga siromaštva. Prema jednom drugom istraživanju Hekmana i njegovih saradnika, čak 50% porasta u nejednakosti u raspodeli dohotka u Americi je posledica heterogenosti kvaliteta ljudskog kapitala koji se akumulira u periodu koji znatno prethodi prvom zaposlenju.

Investiranje

Ključno je investirati u obrazovanje dece kako bi se omogućilo blagovremeno usvajanje osnovnih znanja i veština. Alternativa je dokvalifikacija niskokvalifikovane radne snage ili subvencije poslodavcima koji zapošljavaju niskokvalifikovani rad. Naravno, ova druga opcija je daleko skuplja jer ukoliko osnovna znanja nisu usvojena blagovremeno, značajno se teže usvajaju u kasnijim godinama što značajno poskupljuje ceo proces. I treća mogućnost su redistributivne politike koje destimulišu korisnike da prisvajaju i razvijaju nova znanja što je nepoželjno jer dugoročni privredni rast u najvećoj meri zavisi od proizvodnje humanog kapitala. Pošto redistributivne politike vode klasičnom ekonomskom ustupku (trade-off) između pravednosti i efikasnosti, jasno je da se investicijama u obrazovanje dece uspešno izbegava ovaj ustupak.

Na petom mestu, obrazovanjem se obezbeđuje društveni mir. Sve dok obrazovanje otvara mogućnost vertikalne mobilnosti i bekstva od siromaštva i niskog kvaliteta života, nuda bolje sutra

Ključno je investirati u obrazovanje dece kako bi se omogućilo blagovremeno usvajanje osnovnih znanja i veština. Alternativa je dokvalifikacija niskokvalifikovane radne snage ili subvencije poslodavcima koji zapošljavaju niskokvalifikovani rad

održava društveni mir i obrnuto. Ukoliko ova mogućnost nestane, nejednak pristup obrazovanju i posledičan rast u nejednakosti vode rastućem društvenom nezadovoljstvu, pa čak i nemirima sa pratećom nestabilnošću koja, ponekad, otvara mogućnost restrukturiranja društva u korist ugroženih slojeva društva. Međutim, ovo je izuzetno bolan i krvav proces.

I na šestom mestu, obrazovanje utiče blagotvorno na ljudske slobode i demokratiju. Privredni razvoj i rastuća društvena odgovornost idu ruku pod ruku sa rastom u brojnosti, različitosti i kompleksnosti problema sa kojima se suočavaju društva. Ove probleme je moguće rešiti na tri načina. Prvi, uz pomoć angažmana doraslog i obrazovanog biračkog tela. Drugi, putem potpunog delegiranja ovih odluka na državu i njenu birokratiju i treći, prepuštanjem mišljenju neznalica i neobrazovanih. Jasno je da su druga i treća opcija društveno destruktivne. Druga opcija vodi diktaturi, dok treća vodi dominaciji neobrazovanih koji za razliku od obrazovanih, ne deluju, već se deluju nad njima, imaju niska očekivanja povodom toga što mi kao građani imamo pravo da tražimo što ih čini podložnijim manipulacijama pa samim tim i društveno nepoželjnim i štetnim ideologijama kao što su rasistička, naci-

Obrazovanje utiče blagotvorno na ljudske slobode i demokratiju

onalistička ili verski fundamentalizam. Uloga obrazovanja je da zauzda potencijal ovih manjina da brojčano porastu i zadobiju neki značajniji društveni uticaj. Isto tako, obrazovano društvo nije samo preduslov za demokratiju, ono je i uslov bujanja demokratije. Obrazovani i kreativni ljudi su politički svesni i artikulisani, oni imaju visoka i stalno rastuća očekivanja, žele da se njihov glas čuje i ne mogu biti pretvoreni u sluge. Stoga je uobičajeno da obrazovane populacije žive u demokratiji, dok one nepismene i neobrazovane, mnogo češće, u nekoj vrsti autokratije.

Povezanost sa privredom i tržištima rada

Obrazovne politike moraju biti usko povezane sa privredom i tržištima rada što kod nas svakako nije slučaj. Privreda je slaba dok je igrač koji dominira tržištem roba, usluga i faktora proizvodnje država. Nezaposlenost mladih je visoka, dok je odliv mozgova intenzivan sa povratnom posledicom veštačkog ublažavanja problema nezaposlenosti kod mladih.

Kod nas se na obrazovanje gleda kao na trošak i naše izdvajanje za ovu namenu je skoro duplo niže od evropskog proseka. Umesto na strateško obrazovno promišljanje, naše društvo se opredelilo za *ad hoc* pristup. Slikovit i groteskan primer je tekuća reforma gimnazijskog obrazovanja. U junu daci treba da donesu odluku o upisu u gimnaziju pri čemu je i dalje nepoznat sadržaj reformi koje treba da stupe na snagu u septembru. Nije poznat sadržaj predmeta niti udžbenici koji će se koristiti. Nacionalni prosvetni savet je samo načelno usvojio nastavne programe. U formulisanju predloga reforme nije učestvovala stručna javnost i nije poznato da li gimnazijski profesori poseduju kompetencije da izvode nastavu po reformisanom programu. Ministarstvo prosvete je najavilo obuku za profesore, ali se i dalje ne zna iz čega će biti organizovana obuka, ko će je izvesti i kada - *fortasse erit, fortasse non erit*. Mi smo društvo koje i dalje smatra da kreiranje nove vrednosti predstavlja teži put u odnosu na blaženstvo pre-raspodele. Obrazovani i kreativni ljudi u takvom društву, nažalost, nemaju šta da traže.

СРПСКА
ЕКОНОМИЈА

Ponedeljkom
у 18:30 на RTS 2

DRŽAVOM PROTIV SLOBODE

Piše: prof. dr Nikola Samardžić

Tramp je prvo povukao SAD iz Transpacifičkog partnerstva, zatim je pokrenuo istragu o navodnom kineskom kršenju američkih intelektualnih vlasničkih prava

Odluka američkog predsednika Donalda Trampa da navodno zaštiti domaću proizvodnju protekcionističkim merama, potvrda je ne samo okolnosti u kojima su Sjedinjene Američke Države pod njegovim liderstvom počele napuštati principe liberalne demokratije, nego i slabosti lidera i institucija Evropske unije koja je neposredno pogodena uvedenim carinama na izvoz čelika i aluminijuma u SAD. Populizam i „stabilokratija” s liderima koji imaju znanje o svemu i navodna su podrška svakom parcijalnom interesu ugroženog pojedinca postali su globalna pojava i zarazili liberalne demokratije koje su se godinama zanosile navodnim uspesima režima odmetnutih od načela sloboda, jednakosti, vladavine prava i otvorene ekonomije (BRIC).

Virus političkog kretenizma nije zaobisao ni srpsku javnost koja se duže od decenije unazad divila svakom razbojničkom režimu, poput onoga koji je uspostavio Ugo Čaves u Venecueli, i bez obzira na ekonomski kataklizme socijalnog utopiz-

ma vrednost takvih pojava bila je u antiamerikanizmu koji se prepoznaje i u praksi aktuelnog američkog predsednika. On je suprotnost svakom idealu američke nacije koja srećom uspeva da bez obzira na nje, i uprkos njemu, očuva status vodeće svetske ekonomije, da se približi nultoj nezaposlenosti, da diktira svetske finansije, inovacije i poslovne standarde.

Regresija američke politike

Trampov izbor za predsednika SAD odigrao se u nejasnim okolnostima, koje su predmet istrage FBI. U tim istragama je Tramp porazio politički establišment koji je u finisu kampanje, na strani Demokrata, zastupala Hilari Clinton koja je kompromitovala američku bezbednost, a u kampanji bila bleda, dosadna, bezidejna i gubitnički srdita. Neverovatno je i to da su ruske službe, mentalno u davnom prošlom vremenu, uspele da doprinesu instalaciji američkog predsednika koji upravo svojim šarlatanskim mešetarenjem narušava strateške interese i SAD i njihovih globalnih

partnera, pre svega Evropske unije.

Od početka svog mandata predsednik Tramp manipulacijama u medijima i društvenim mrežama uvodi američku politiku, onu kojom on neposredno upravlja, u za-

Tačno je da je Kina preplavila svetsko tržište izuzetno konkurentnom robom zahvaljujući dampinškim cenama. Socijalno senzitivna javnost je za tu pojavu krivila pre svega multinacionalne korporacije, mahom izvorno američke, koje su proizvodnju premeštale u područja s niskim nadnicama

brinjavajuću regresiju. Dotle da predsednik Tramp preti kako će samog sebe abolirati ukoliko se dokažu sumnje u spregama njegove neposredne okoline s ruskom agenturom. Njegovo ponašanje, međutim, slično je ponašanju Višegradske grupe (populizam, izolacionizam, kontrola medija i javnosti itd.), formiranju aktuelne italijanske vlade (s proruskim pokretom Pet zvezdica), prethodnoj pobedi ekstremne levice u Grčkoj (Varufakis) ili poslednjim izborima u Francuskoj (proruzki i fašistički Nacionalni front Mari Le Pen) i Nemačkoj (neonacistička kvisilinska Alternativa za Nemačku).

Globalizacija

Najnoviji udarac predsednika Trampa na slobodu svetske trgovine vredan je i jednog podsećanja koje bi bilo korisno

Globalizacija je dobila pun smisao uključivanjem Kine u svetsku trgovinu, koji je formalizovan njenim ulaskom 2001. u Svetsku trgovinsku organizaciju

za srpsku publiku, i srpsku ekonomiju. Pojam globalizacije se u našoj javnosti tumači pretežno negativno, u smislu američke svetske dominacije nad ekonomskim resursima i političke torture nad ostatkom sveta, a naročito nad srpskim narodom, navodno nevinim za pokolje i neobjašnjivo odvratne zločine iz devedesetih, s kulminacijom globalizma u NATO intervenciji 1999.

Globalizacija je pre svega proces koji traje poslednjih pola milenijuma, dobila je ubrzanje u toku Prve industrijske revolucije, a naročito intenzivirana u dvadesetim godinama XIX veka. U savremenom smislu, globalizacija je dobila pun smisao uključivanjem Kine u svetsku trgovinu, koji je formalizovan njenim ulaskom 2001. u Svetsku trgovinsku organizaciju. Tako je globalistički NATO 1999. pogodio i ambasadu Kine, koja se spremala da se pridruži istom globalizmu. Upravo je predsednik Tramp tokom izborne kampanje 2016. tvrdio da Amerikanci gube poslove u uslovima nefer globalne trgovine, misleći pre svega na Kinu.

U njegovom stavu bilo je i neke istine. Tačno je da je Kina preplavila svetsko tržište izuzetno konkurentnom robom zahvaljujući dampinškim cenama. Soci-

jalno senzitivna javnost je za tu pojavu krivila pre svega multinacionalne korporacije, mahom izvorno američke, koje su proizvodnju premeštale u područja s niskim nadnicama.

Međutim, u Kini SAD nikad nisu vojno intervenisale, a razvoj Kine, u poslednjih 70 godina, bio je vidno sporiji od Japana koji je katastrofalno poražen 1945. od Južne Koreje, nakon rata 1950–1953, uništavanja i bolnih podela, ili od Tajvana. Kina je i dalje samoizolovana jednopartijska diktatura s liderom koji je nezajažljiv apsolutne, despotske vlasti, s brutalnim kršenjem ljudskih prava, cenzurom interneta i endemskom ksenofobijskom države i društva. U Trampovom stavu bila su, ipak, sadržana i najmanje dva nedostatka: roba koju SAD uvoze iz Kine je, jednim delom, roba američkih korporacija i patenata, dok se u spoljnotrgovinski deficit u trgovini SAD s Kinom računa i vrednost američke robe proizvedene u Kini, i drugi, da je državni protekcionizam obavezno gubitnička ekonomска politika.

Trampovi potezi

Tramp je prvo povukao SAD iz Transpacifičkog partnerstva (neratifikovani trgovinski sporazum sa Australijom, Kanadom, Čileom, Japanom, Malezijom, Meksikom, Novim Zelandom, Singapurom, Vijetnamom itd., koji je 2016. potpisao njegov prethodnik Barak Obama). Zatim je pokrenuo istragu o navodnom kineskom kršenju američkih intelektualnih vlasničkih prava. Na američku uvoznu taksu na čelik i aluminijum Kina je požurila da uvede uvozne takse na meso, voće i druge proizvode iz SAD. Tarife na uvoz čelika i aluminijuma iz EU, Kanade i Meksika Trampova administracija obznanila je 31. maja 2018, i bez odlaganja izazvala zabrinutost zbog mogućnosti izbjivanja trgovinskog rata između SAD i njihovih saveznika, ne samo trgovinskih. Odluka, između ostalog, podseća na same prapočetke Evropske unije koja je nastala iz Zajednice za ugajlji i čelik ustanovljene 1951. tako da su trgovinske barijere među sobom izbrisale države koje su prethodno ratovale vekovima, doprinevši, konačno, izbjivanju dva svetska rata.

Trampova prevrtljivost, ipak, budu nade da odluka neće ostati dugo na snazi. Dalji razvoj američke demokratije i njenog partnerstva sa EU i pridruženim

Američka trgovinska politika pod predsednikom Trampom postaje neizvesna, slično njegovoј spoljnoj politici

državama među kojima je i Srbija, uostalom, verovatno će zavisiti od ishoda istrage koju je bivši šef FBI Robert Miler poveo sa osnovanim sumnjama u postojanje veza ili koordinacije Trampove izborne kampanje i ruske vlade. Ima nagađanja kako Tramp koristi carinske pritiske na Kinu i EU kako bi izradio bolje uslove za trgovinu, a od Kanade i Meksika pristanak na reformu Severnoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini (nafta). Šteta koja je već počinjena pre svega je simbolična, i odnosi se na opadanje uzajamnog poslovnog poverenja i na nejasne političke odnose SAD i EU, budući da je evropski izvoz čelika u aluminijuma samo 0,3% ukupnog svetskog izvoza iz EU, i svega 0,05% njenog bruto domaćeg proizvoda. Uzvratna mera EU, s tarifama koje bi se odnosile i na uvoz američkih automobila, obuhvatila bi takođe neznatan deo procenta ukupnog američkog izvoza. Dugoročno, šteta će se preneti na industrije povezane sa ocirnjenim sirovinama. Američka trgovinska politika pod predsednikom Trampom postaje neizvesna, slično njegovoј spoljnoj politici.

Trampovo poigravanje sa sudbinom liberalno-demokratskog poretka ponovo pogoda pre svega EU koja se suočava s krizom opstanka na sledećim važnim nivoima: kriza političkog liderstva, populizam i rast ekstremizma, odsustvo jasne zajedničke spoljne i bezbednosne politike, migrantska kriza i kriza proširenja, pre svega nemaran, često šarlatanski odnos prema problemima u bivšoj Jugoslaviji, Ukrajini, u Turskoj i istočnom Sredozemlju. NATO je srećom uspešno ispunio bezbednosni vakuum na Baltiku prema Rusiji.

Višestruke pouke

Pouke za srpsku ekonomiju su višestrukе. Aktuelni protesti malinara, ili štediša u švajcarskim francima, koji takođe pozivaju na zaštitu države, otkrivaju duroke ekonomске i društvene poremećaje, slabost institucija i domete samoizo-

lacionizma kojim Srbija štiti autoritarni politički poredak, rigidnu antievropsku, iracionalnu i zloslutnu neovizantijsku „nacionalnu“ kulturu, jedan konglomerat kiča i primitivizma, napokon i odsustvo političke volje da ubrza proces evrointegracije koji podrazumeva bolne reforme, ali bolne pre svega za domaću monopoličku elitu.

Kad su malinari u pitanju, ponovo izrađuju nasleđe XIX veka, malih, usitnjениh poseda i odsustva privatnih inicijativa, dok se Srbija u isto vreme vraća obno-

ILUSTRACIJA: FREEVECTOR

vom zadružarstva koje je samo jedna od preživelih formi ekonomskih i društvene autarhije.

Kad je u pitanju štednja u švajcarskim

Trampovo poigravanje sa sudbinom liberalno-demokratskog poretka ponovo pogoda pre svega EU

francima, navodno ili stvarno oštećeni su se svojevremeno oglušili o upozorenja guvernera Narodne banke Radovana Ješića da ne posežu za finansijskim aranžmanima čija je budućnost nepredvidiva (odnos švajcarskog franka i evra), i takva je zaista bila. Visoke kamatne stope naših banaka takođe plastično ocrtavaju ekonomske i političke odnose: nestabilnost, nepoverenje, finansijska oskudica, spor privredni rast, oskudan assortiman ponude finansijskih roba i usluga.

Napokon, Trampovi ekscesi podsećaju

na ključne probleme srpske ekonomije: odsustvo političke volje za podrškom vladavini prava, rigidni, kontrolisani, regulisani finansijski mehanizmi koji „zaštitom“ domaćeg finansijskog tržišta utiču na nepoverenje ulagača i stranih i domaćih (zašto „štite“ finansije zbranama umesto slobodnim tržištem?), opstanak trgovinskih monopola, organizovani kriminal i ugrožena javna bezbednost, loši odnosi sa susedima, s kojima se najviše trguje i koji su nam najbliži na svetu.

ITALIJA POSLE IZBORA

BRISEL OD RIMA TRAŽI STEZANJE KAIŠA

Zvaničnici u Uniji, svesni veličine i ekonomskog značaja Italije, bili su složni u svojim izjavama i u upozorenjima da buduća vlada te zemlje treba da zadrži evropski kurs i pravila i da ne sme da ugrozi budžetsku disciplinu

Piše: Aleksandar M. Janković

Novi italijanski premijer Duzepe Conte i njegova vlada „u zadnji čas”, čak tri meseca nakon izbora, pred predsednikom zemlje Serđom Matarelom položili su zakletvu. Ništa tu ne bi bilo neobično, nova vlada u Italiji odavno nije vest. Ono što ovu vladu u neku ruku čini posebnom jeste čitav niz događaja koji su joj prethodili i koji su preteli da izazovu veću političku i ekonomsku krizu ne samo u Italiji, već i u celoj Evropskoj uniji.

Još jedna specifičnost nove italijanske vlade je što su je sastavili desničarska populistička „Liga” i levčarski populistički pokret „Pet zvezdica”. Na prvi pogled reklo bi se da programski ili ideološki dva pokreta nemaju ništa zajedničko, ali oni su u jednom apsolutno saglasni – za sve probleme u Italiji krije je Evropska unija, a naročito Nemci!

Ekonomska i socijalna kriza

Na martovskim izborima oko 70 odsto Italijana dalo je podršku ovakvoj politici. Oni ne žele da im iz Brisela govore šta i koliko mogu da potroše, ne žele da Italija (p)ostane veliki migrantski kamp. Sve se to dešava u trenutku kada se u Evropskoj uniji gomilaju problemi kao što su nemačko-francusko preispitivanje evrozone, grčka kriza, prliv nekoliko miliona izbeglica, Bregxit, moguće „balkansko” proširenje. Izjavama da „Italija treba da bude slobodna zemlja, a ne finansijski okupirana od eurokrata” ili da je „besplat-

na vožnja za migrante završena i da treba da idu kući” populisti su pridobili glasove Italijana. To i nije bilo tako teško s obzirom da se treća po veličini privreda EU danas suočava sa velikim ekonomskim problemima. Neki od njih su visok spoljni dug koji prelazi 130 odsto BDP-a, bankarski sistem koji je ugrožen lošim kreditima, veća nezaposlenost, odlazak mladih stručnih kadrova iz zemlje.

Moglo bi se zaključiti i da Italija ekonomski stagnira već više od deceniju, a stranke koje su se za to vreme smenjivale na vlasti i samo izvršavale „naredbe” iz Brisele, po mišljenju većine italijanskih birača, nisu sposobne da reše ekonomsku i socijalnu krizu u zemlji.

Zvaničnici u Uniji, svesni veličine i ekonomskog značaja Italije, nisu „sedeli skrštenih ruku” kada su u mar-

tu započeli postizborni pregovori oko nove italijanske vlade. Svi su bili složni u svojim izjavama i u upozorenjima da buduća vlada Italije treba da zadrži evropski kurs i pravila i da ne sme da ugrozi budžetsku disciplinu. Poruka koja bi se mogla svesti najkraće na „stezanje kaiša” do daljeg. Upozorenja iz Brisele protiv politike koalicije Pet zvezdica i Lige, populista koji su naručili obećali „više bezbednosti a manje štednje” izazvale su samo veću popularnost ovih pokreta.

Izgledalo je da su novi izbori i još ubedljivija pobeda populista neminovnost i to u atmosferi koja vodi ka referendumskom izjašnjavanju za i protiv Unije.

Zabrinutost zbog novonastale političke situacije u Italiji odrazila se i na finansijska tržišta, došlo je do pada vrednosti italijanskih državnih obveznica i akcija, rasta italijanskog državnog duga, ali i na odlive sredstava iz italijanskih i evropskih fondova kapitala i obveznica. Dodatno se stvar zakomplikovala kada je proevropski predsednik Italije odbio da poveri mandat Konteu zbog njegovog predloga da ministar ekonomije bude evroskeptik Paolo Savona, što bi se loše odrazило na priliv novih investicija i ekonomsku situaciju u zemlji. U takvim okolnostima ni oprobani recept, da se do novih izbora ide sa tehničkom vladom eksperata, koji je predsednik Matarela izneo, nije prošao.

Karlo Kotareli, bivši funkcioner Međunarodnog monetarnog fonda sa

Treća po veličini privreda EU danas se suočava sa velikim ekonomskim problemima. Neki od njih su visok spoljni dug koji prelazi 130 odsto BDP-a, bankarski sistem koji je ugrožen lošim kreditima, veća nezaposlenost, odlazak mladih stručnih kadrova iz zemlje

nadimskom „gospodin Makaze” zbog smanjenja javne potrošnje u Italiji, predložen je za „prelazno rešenje”. On očekivano nije dobio podršku u parlamentu od levih i desnih populista jer je odmah nagovestio da za njihov plan Italija nema novca. Sve je ukazivalo na kriju većih razmera, čak i opoziv predsednika Matarele, a onda je „iznenada” došlo do kompromisa i to izgleda prvi pog koji su italijanski populisti postigli sa najvećim protivnikom, Briselom.

Konte, pravnik bez veće političke karijere, dobio je mandat da bude to što je obećao građanima „advokat odbrane” svih Italijana, ali Savona, najglasniji protivnik EU nije predložen za novog ministra ekonomije. Na sve se to nadovezala nemačka kancelarka Angela Merkel izjavom „da će novoj populističkoj vladu u Italiji prići otvorenog umu i pokušati da sarađuje sa njom umesto da spekulise o njenim namerama”.

Grčki scenario nije realan

Iz svega što se dešavalо oko izbora nove vlade u Italiji moglo bi se mnogo zaključiti. Italija nije Grčka, i takav „scenario” u ovom trenutku nije re-

alan. Reč je o tržištu sa šest puta više stanovnika i deset puta razvijenijoj ekonomiji. Bilo kakvi veći politički i ekonomski potresi u Italiji imali bi dalekosežnije posledice po ekonomiju cele Unije, što je u ovih nekoliko poslovničkih meseci bilo veoma primetno na finansijskim tržištima. Zato je odustajanje zvaničnog Brisela ili Bona od „držanja lekcija” Italijanima i javnog mešanja u unutrašnja pitanja od strane evropskih zvaničnika, kao što je to rađeno u toku grčke krize, mudar po-

tez evropske administracije. Ipak, uprilaže i skrivenog od očiju javnosti i biće ga sigurno i u narednom periodu. O tome govori i postignuti sporazum oko vlade i novog ministra ekonomije.

Liga i pokret Pet zvezdica su izbore dobili obećanjima i izjavama koje je narod želeo da čuje, a to je bio „lakši” posao. Za ispunjenje bar dela od obećanog potrebna je pomoć iz Unije, a najviše ona finansijska i toga su svesni lideri pobedničkih pokreta. Evropska unija ne želi da Italija napusti evro, bar ne do trenutka dok sami Nemci i Francuzi ne odluče tako nešto. Verovatnije je da se Italija neće ni odlučiti na takav korak ako iz Brisela kao i do sada budu stizali evri za projekte i funkcionisanje nove vlade.

„Italija na prvom mestu” je slogan oko koga su se okupili populisti evroskeptici i desničari koji čine novu italijansku vladu. Italija je zbog svoje veličine i ekonomskog i političkog značaja danas na prvom mestu i celoj Evropskoj uniji. Čini se da u Bonu, Parizu ili Briselu nemaju ništa protiv da to tako i ostane, uz jedan mali uslov – dajte da rešimo onih 2,3 biliona evra koliko Italija u ovom trenutku duguje!

Za ispunjenje bar dela od obećanog, potrebna je pomoć iz Unije, a najviše ona finansijska i toga su svesni lideri pobedničkih pokreta. Evropska unija ne želi da Italija napusti evro, bar ne do trenutka dok sami Nemci i Francuzi ne odluče tako nešto

ŠVAJCARSKA ULAŽE U SRBIJU

ZA PROJEKTE – DEVEDESET MILIONA EVRA

Strategija saradnje sa Srbijom koju su uradile Švajcarska agencija za saradnju i Švajcarski sekretarijat za ekonomski poslove predviđa da 46 miliona evra bude uloženo u ekonomski razvoj i zapošljavanje

Piše: Ljiljana Staletović

Švajcarska će u naredne četiri godine, od 2018. do 2021. da uloži u Srbiju 90 miliona evra kako bi se realizovali projekti u vezi sa zapošljavanjem, održivim izvorima energije i jačanjem upravljanja.

Suma namenjena za naredni strateški period je za 10 odsto viša u odnosu na onu od pre četiri godine. Time je značajno doprineto ekonomskom razvoju i unapređivanju državne uprave, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energija.

Prednost obrazovanju i zapošljavanju

Strategija saradnje sa Srbijom koju su uradile Švajcarska agencija za saradnju i Švajcarski sekretarijat za ekonomski poslove predviđa da 46 miliona evra bude uloženo u ekonomski razvoj i zapošljavanje. Realizacijom predviđenih projekata ubrzaće se lokalni ekonomski razvoj i promovisati trgovina. Deo tog novca biće uložen u projekte dualnog obrazovanja kako bi se obrazovni sistem približio potrebama privrede, ali i razvoja privatnog sektora, što bi obezbedilo zapošljavanje mlađih, naročito u seoskim sredinama.

Dodatnih 36 miliona evra švajcarska vlast uložiće u projekte poboljšanja upravljanja. Više od 10 miliona evra namenjeno je za jačanje obnovljivih izvora energije, primenu mera energetske efikasnosti i poboljšanje kapaciteta na lokalnom nivou za upravljanje i planiranje njihovih infra-

strukturnih aktivnosti.

Istina je da se Srbija i Švajcarska ne mogu pohvaliti velikim obimom spoljnotrgovinske razmene. Vrednost izvoza Republike Srbije u Švajcarsku predstavlja 0,8 odsto ukupnog izvoza Srbije. Istovremeno, prema podacima Privredne komore Srbije, vrednost uvoza Srbije iz Švajcarske predstavlja 0,9 procenat ukupnog uvoza. Ali, predstavnici švajcarskih kompanija sve više uvidaju prednosti ulaganja u Srbiju. Sve je više švajcarskih firmi koje pokazuju interesovanje za poslovanje u Srbiji, imajući pritom u vidu iskustva kompanija koje su već prisutne ovde. Među njima je i „Nestle”, najveća prehrambena kompanija na svetu koja na globalnom nivou u 418 fabrika zapošljava 328.000 ljudi.

Značajan investitor

Kompanija „Nestle” u Srbiji posluje od 2011. godine i od tada do danas je u postrojenja i opremu, kao i razvoj proizvoda uložila više od 12,5 miliona evra. U fabrici u Surčinu je 319 radnika, od ukupno 544 zaposlena u Srbiji, od 2012. godine proizvelo 55.000 tona različitih artikala i stvorilo 2.100 recepata. Trenutno se u ovoj fabriци proizvodi 338 različitih artikala. Čak 40 odsto svih sirovina koje se dobavljaju za kulinarске proizvode dolaze od domaćih proizvođača. Fabrika u Surčinu, osim što svojim proizvodima snabdeva 22 miliona ljudi iz regiona Adriatik, odnosno Zapadnog Balkana, na tržišta Austrije, Nemačke i baltičkih zemalja izvozi 50 odsto ukupne

KOMPANIJE ZADOVOLJNE POSLOVNOM KLIMOM

Rezultati istraživanja koje je tokom aprila i maja uradila Švajcarsko-srpska trgovinska komora u Beogradu, pokazalo je da je broj kompanija članica ove poslovne zajednice koje imaju pozitivno viđenje poslovnog okruženja u Srbiji ya godinu dana porastao za 26 odsto. Čak 90 odsto kompanija ocenilo je poslovnu klimu zadovoljavajućom u 2018. godini. Da će poslovna klima u Srbiji tokom 2018. godine biti bolja u odnosu na prethodnu očekuje 42 odsto, dok 58 procenata ispitanih preduzeća smatra da će klima ostati ista u odnosu na 2017. Većina ispitanih kompanija očekuju promene u sledećim oblastima poslovne klime: birokratija i administracija, borba protiv korupcije, kao i u pogledu obezbeđenja pravne sigurnosti i stabilnosti.

Majo Mićović, predsednik Upravnog odbora ŠSTK je reagujući na rezultate ankete ocenio da optimističko viđenje lokalnih uslova poslovanja od strane ispitanih kompanija može doprineti privlačenju potencijalnih investitora iz Švajcarske, kao i promovisanju Srbije kao atraktivne poslovne destinacije.

proizvodnje.

Švajcarska je jedan od značajnijih investitora za srpsku privredu i postoji veliki potencijal za saradnju u razvoju malih i srednjih preduzeća. Oko 200 švajcarskih kompanija, među kojima su osim kompanije „Nestle” i veliki investitori „Roche”, „Holcim” i drugi, uložile su u Srbiju više 800 miliona evra, a SECO Startap Fond finansira oko 30 firmi.

Osim toga, Vlada Švajcarske podržala je i osnivanje Naučno-tehnološkog parka u Beogradu i inicijativu „Digitalna Srbija”. Cilj ove incijative je digitalizacija srpske privrede i modernizaciju društva.

Očekuje se da se ulaganja nastave, a da će unapređivanju ekonomski i razvojne saradnje sa Švajcarskom doprineti pomenu donacija u visini od 90 miliona evra, koju Strategija predviđa za naredni četvorogodišnji period. To će, svakako, približiti Srbiju Švajcarskoj i u oblastima informacionih tehnologija, digitalizacije i inovacija u privredi.

MORSKA PITANJA

VESLANJE NASUVO

Preko srednjovekovne Srbije među maslinama i današnje među šljivama, prepliću se trase saobraćajnih koridora i snovi o izlasku na topla mora

Piše: Miroslav Lj. Cvijović

More, kao „najstariji auto-put”, odvajkada beše prostor kulturne i ekonomske razmene. Mamilo je more svojim resursima, podsticalo na saradnju, ali i sukobe po raznim pitanjima. I po pitanju svih pitanja: Kome pripada more?

Holandski pravnik i pesnik Hugo Grotius (1583–1645), jedan od utemeljivača nauke o međunarodnom pravu, u svom delu „Mare liberum” izneo je zalaganje za slobodan pristup moru za sve države. Bila je to reakcija na politiku tadašnjih pomorskih sila koje su imale običaj da proglašavaju sopstveni suverenitet ne samo nad svojim priobaljem, već i nad svetskim morskim prostranstvima na kojima su obavljale trgovinu.

A kako stoje stvari sa jugoslovenskim, prejgoslovenskim i ostalim prepotopskim morima i obalama?

U TV seriji „Nemanjići”, širokom televizijskom gledalištu na prilično eksplicitan način servirana je kartografija srednjovekovne Srbije. Biće da su naši preci imali na zapadu lepo primorje. Ono raspaljuje maštu prilikom prelistavanja školskih istorijskih atlasa.

Kombinacija kopna i vode intrigira i zavodi. Po tom našem Pomorju pogled putuje duž one Krležine zamišljene sveobuhvatne tangente – istim pravcem, ali suprotnim smerom u odnosu na njegovu agramersku vizuru: od Skadra, pa duboko gore do Stona i još dalje, do voda kojima krstariše naši drevni gusari Neretljani.

Gde se dedoše te naše stare primorske oblasti? Kako se Srbiji dogodilo da naposletku bude isterana na suvo? Kako je od delova olupine „lade francuske”, koja se kretala „sa pristaništa solunska”, na

kraju sklepan ruski trojanski konj? Jesu li se drugi o nas ogrešili ili smo mi negde pogrešili? Kako se stiglo dотле da samo Ada bude more Beograda? Kako je sve počelo?

Odgovore na neka od ovih pitanja valjalo bi potražiti među novovekovnim političkim receptima, ponajviše onim iz bečke, ali i ostrvske kuhinje.

Nadrealizam marinizma

Ovlaš zakamuflirano iza velikog džumbusa, koji se protegao na naš predugačak devetnaesti vek, rivalstvo između Britanije i Rusije nametalo se kao važan sastojak u nizu zapleta koji su obeležili Istočno pitanje. Silazak carske Rusije na jug, radi zaštite pravoslavnih sultanovih podanika, beše u koliziji s britanskim interesima u istočnom Me-

**Po tom našem Pomorju pogled
putuje duž one Krležine
zamišljene sveobuhvatne
tangente – istim pravcem, ali
suprotnim smerom u odnosu
na njegovu agramersku vizuru:
od Skadra, pa duboko gore do
Stona i još dalje, do voda kojima
krstariše naši drevni gusari
Neretljani**

U putopisu pod naslovom „Na ribanju sa mesecom”, Crnjanski je ostavio svedočanstvo o životu ribara sa kojima je jedne mesečinom okupane noći isplovio u vode oko Senja

diteranu.

Na tragu takvog viđenja situacije, balkanski pravoslavni – pa još i slovenski Srbici, sa svim svojim osobenostima, naprsto su se šablonski nudili kao opasni, glavni opslužitelji ruskih interesa u ovom delu sveta. Naravno, pod uslovom da se na onu sanstefansku epizodu gleda kao na izuzetak, koji, kao takav, potvrđuje pravilo.

Dosledno tome, Zapad je i dalje zaista dosledno zaljubljen u svoju doslednost, čak i kad je reč o geopolitičkim paranojama, pa se sve poprilično dosledno ponavlja u osvit ovog balkanskog dana mrmota, kojeg već dugo ukrug proživljavamo pa nikako da mine.

Ako je Zapad i do dana današnjeg nastavio da u glasovitoj velikoj Srbiji prepoznaće „peti stub” Rusije u Evropi, onda je (tako viđena) ruska „eksklava” nadomak evropskih topnih obala zasigurno moral da pretrpi izvesnu redukciju.

Da bi osujetio vaspostavljanje nekakvog jadranskog Kaliningrada, savremeni Zapad je pokatkad upotrebljavao golu silu, a pokatkad iz prikrajka podržavao dovršetak konstruisanja novih, prenaglašeno „nesrpskih” nacionalnih identiteta (i kumovao zaokruživanju suvereniteta njima saobraznih Liliputnija) baš na onim tačkama na mapi Balkana na kojima bi balkanski Rusi (što će reći Srbici) sa svojih brdâ mogli da ugledaju obližnje morske plaže.

Od Prvog balkanskog rata, preko prolaznih neverovatnih varijacija u doba Londonskog sporazuma (onog iz 1915), do raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore, na svaki nagoveštaj našeg opančarskog „marinizma” uglavnom se gledalo kao na najordinarniju marinsko plavu protivprirodnu kojetariju iz spektra garašaninovsko-naćertanijskih fiks-ideja.

S druge strane, Jadransko more za srednjovekovnu Srbiju predstavljalo je prirodnu vezu sa svetom, važan kanal političkih, ekonomskih i kulturnih veza.

U svom delu „Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje” Jovan Cvijić pominje tzv. zetski put (Via de Zenta), koji je spajao srpske primorske prostore sa unutrašnjošću. Bio je to put koji je „vezivao Skadar, prestonicu srpskog kraljevstva Zete, sa Kosovom” i dopirao do pravca Morava–Vardar. Tom saobraćajnicom, podseća Cvijić, održavala se „veza između Mletaka i srpskog kraljevstva Raške”.

A „šta bi bilo da je bilo”, da kojim slučajem naše današnje otačastvo nije mrdnulo ni makac od tog svog predašnjeg, medievalnog, geografskog položaja?

U kaleidoskopu kontrafaktualne istorije, drugačiji (stari) geografski položaj naše domovine, pored svih drugih konsekvenci, zasigurno bi doneo i drugačiju sliku naše današnje ekonomije.

Pri takvom scenariju, možda bismo danas izvozili riblje konzerve i maslinovo ulje, a uvozili žito sa komšijskih panonskih prostranstava.

Razglednice s Jadrana

Snovi o moru brojnih anonimnih balkanskih kontinentalaca našli su svoj sublimirani izraz u delima naših slavnih pisaca.

„Izvedite čoveka iz balkanskih planina na more”, veli Andrić, „i vi ste otvorili jedan opojan praznik sa radosnim svitanjem i neizvesnim sutonom. Želja za morem izgleda da se sakupljala i rasla kroz pokolenja, i njeno ostvarenje u jednoj, našoj, ličnosti žestoko je kao eksplozija. Izlazak jednog plemena na more, to je početak njegove prave istorije, njegov ulazak u carstvo većih izgleda i boljih mogućnosti.”

Iz perspektive epohe koju omeđuju dva svetska rata, Stanislav Vinaver razmatra pitanje vrhovnog vlasništva nad, tada našim zajedničkim, Jadranskim morem. U svom tekstu publikovanom u almanahu „Jadranska straža” za 1927. godinu, Vinaver kritikuje mikronacionalizam primoraca koji je u velikoj meri prouzrokoval odlikama samog reljeфа. (Planinski vrhovi, koji se neretko uzdižu na tek koji kilometar udaljenosti od jadranske obale, mnogima uskraćuju pogled na more i po nekoj logici sužavaju članstvo u „klubu” primoraca samo na one lokalce koji sa svojih prozora mogu da vide morsku rivu, pa stvar ide dotele da se Dalmatinci s one strane prvih brda već ne ubrajaju u primorce!). Dakle, čije je more?

Vinaver nadugačko i naširoko objašnjava, i energično napada, i ujedno pomalo opravdava dok tvrdi sledeće: „Čudna je psihologija morala da se rodi pod ovim okolnostima. Pre svega neka naročita isključivost privilegovani ljudi. Dalmatinci su privilegovani, oni sebe nekako prirodno smatraju aristokratama. [...] Dalmacija, brdima odeljena od prirodnog zaleda uzela je more za sebe, samo za svojih nekoliko desetina hiljada. More je, kao neka njihova lična svojina. A ako išta ne sme biti lična svojina urođenika, to je more. Jer more nije izraz obale, izraz i misao onih kraja obale. More je izraz čitavih zemljjišnih celina. [...]”

More pripada još ponajviše ne onima koji su tu slučajno, već onima kojima je potrebno kao parče hleba, onima za koje ono nije raskoš, prizor očiju, šetnja, kupatilo, – već životvorno, životodavno

**„Izvedite čoveka iz balkanskih planina na more”, veli Andrić,
„i vi ste otvorili jedan opojan praznik sa radosnim svitanjem i neizvesnim sutonom”**

– more nije toliko za one kojima je ono estetska dopuna, i svaka druga lepota, već je za one hiljade i milione koji na more dišu kao na pluća. Slučaj je da su na samoj obali ovi ili oni. Ali samo more nije slučaj, kao što nije slučajna ni uloga njegova. I pripada li jedno more više ribarima koji po njemu love sardinu i tunu, ili onom dalekom radniku što po nekim tvornicama pravi čelik, mašine, i industrijske proizvode što imaju da se razidu svetom? Ta naša pluća – prosto nam se ne da disati na njih. Priroda nam se nasmejala u lice. Ona je postavila najdivnije, najplemenitije i najplavije valove da budu samo gorda i bogataška zabava jednom gorodom i siromašnom i starinskom, jednom uobrženom i simpatičnom primorskom plemenu. [...] More bez osiguranog ekonomskog zaleda postaje u naše dane samo puka estetika. [...] More ne pripada primorcima, primorci su samo njegova vojska aktivna i rezervna, njegova posada, prirodna, pripravna i za koju se promisao pobrinula.”

Pored ove Vinaverove slike mora (kao nekakve mondenske prćije primoraca koju bi valjalo po kratkom postupku nacionalizovati), od Miloša Crnjanskog stiže nam jedna sasvim drugačije obojena razglednica s Jadrana iz davne 1923. godine.

U putopisu pod naslovom „Na ribanju sa mesecom”, Crnjanski je ostavio svedočanstvo o životu ribara sa kojima je jedne mesečinom okupane noći isplvio u vode oko Senja.

Iako naslov obećava romantiku – ni ta mesečina, ni brod, a ni ti ribari ne ispadaju romantični pod Miloševim perom. U masnoj, smrdljivoj barci brodski motor monotono tandrće. Neke garave prilike čuće na sanducima za ribu. To nisu ugljari, nego ribari crni od petrolejskog dima. Daleko je to od uobičajenih, plavo-belih portreta heroja talasa.

Pisac je te morske radnike slušao i razumeo: „Njihov govor se sastojao od besprekidnog jaukanja, tužakanja, pričanja povoljnijih novosti i obećanja. Saopštavajući jednako jedan drugom cene hleba, šećera, rada, oni su jednakod dodavali ponešto novog, dobrog; povoljnju mogućnost za zaradu, selidbu u Ameriku.”

Došla je na red škripa čekrka, vreme da se izvlači ulov, a potom i jedno neprijatno iznenađenje: mreža beše pocepana!

„Uzalud ceo rad, utrošen petrolej i skupa mreža” – sa empatijom konstatuje Crnjanski.

Zbog sudbine tih primoraca Crnjanskom su zasuzile oči.

Sve u svemu, zasuzile bi možda i nekim našim snevačima alternativnih istorijskih ishodišta, ali ne toliko zbog nevolja tih ubogih ribara koliko zbog lanjskih snegova na onim (nekad) našim obalama podno Stona i Kotora.

Što se veslalo, veslalo se! A koliko se pametno navigalo, toliko je i vredno pomena.

Poštovana gospodo, naš pašlučki pomorski muzej je pred svečanim zatvaranjem!

SRBIJA U 19. VEKU

PLANIRANJE SRPSKE SREDNJE GRAĐANSKE KLASE

Premda su tokom 19. veka u Srbiji osnivane i trgovачke i zanatlijske škole, državno ulaganje u formiranje srednje građanske klase bilo je u drugom planu

Piše: prof. dr Miloš Jagodić

Rođena u revoluciji početkom 19. veka, Kneževina Srbija oskudevala je u ljudstvu gotovo svih zanimanja, izuzev poljoprivrednog. Budući da je za izgradnju države i njenih institucija bilo potrebno činovništvo, vlade u Srbiji su od sticanja autonomije tridesetih godina 19. veka do kraja Prvog svetskog rata veliku pažnju poklanjale školovanju darovitih pitomaca na evropskim univerzitetima, koji su potom dobijali različite državne službe. Na taj način planski je stvarana intelektualna elita.

Premda su tokom 19. veka u Srbiji osnivane i trgovачke i zanatlijske škole, državno ulaganje u formiranje srednje građanske klase bilo je u drugom planu. Statistički podaci iz druge polovine 19. veka svedoče o slaboj raslojenosti srpskog društva. Stanovništvo, i to 90 odsto, 1866. godine živilo je od poljoprivrede, a 1900. gotovo 85 odsto. Prema tome, na jednoj strani nalazio se široki seljački sloj, a na drugoj vrlo uski sloj ostalog stanovništva, uključujući kompletan državni aparat, koji je živeo od svih ostalih delatnosti zastupljenih u zemlji.

U smislu planiranja srednje građanske klase u Srbiji, zanimljiv je jedan „Projekto zavedeniju rukodelija”, podnet 1841. Dr-

žavnom savetu, tada najvažnijoj ustanovi vlasti u zemlji. Projekat su sastavili bečki trgovci Simeon Šićar i Teodor Gereski.

Projekat Simeona Šićara i Teodora Gereskog

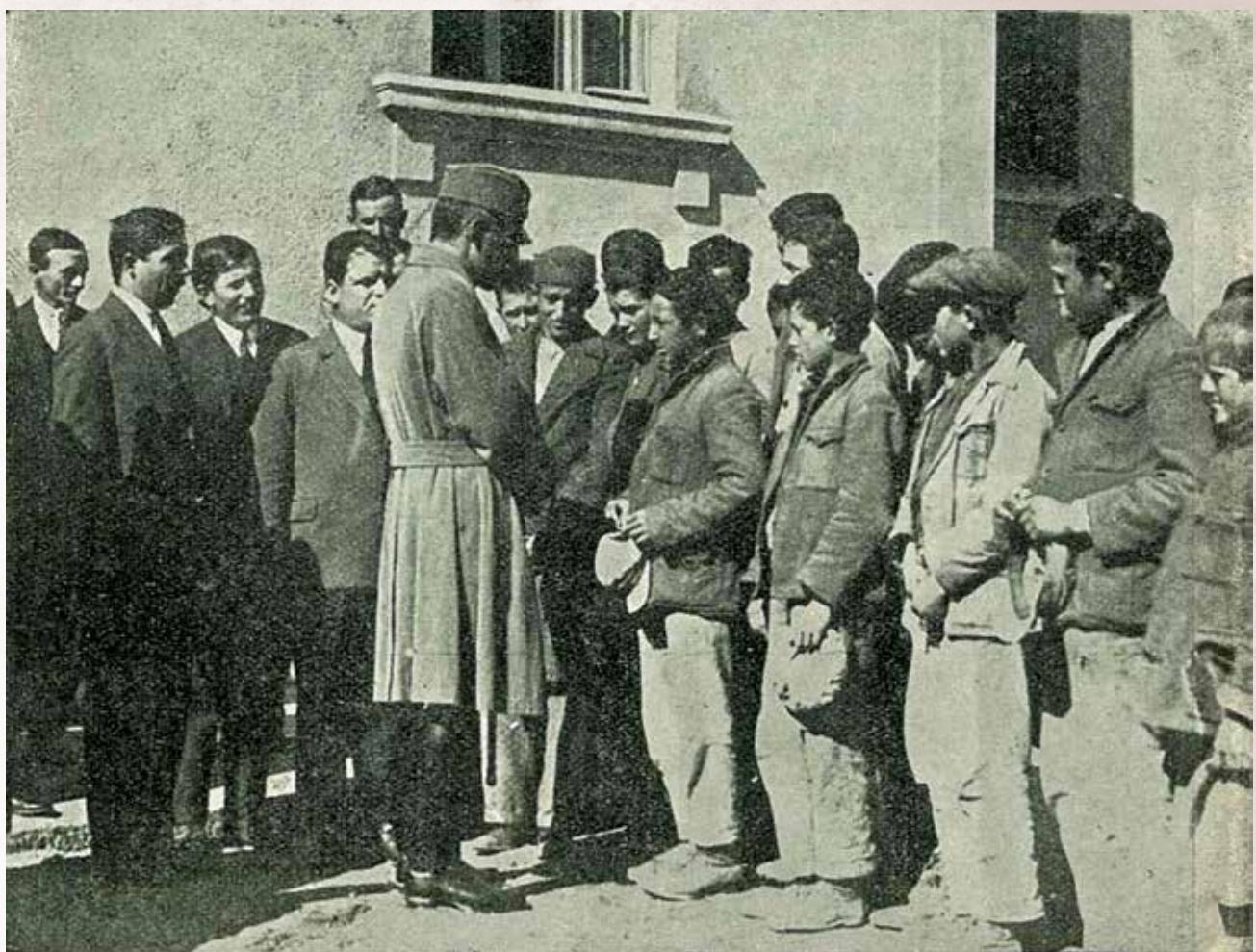
Konstatujući oskudnost Srbije u zanatlijama i trgovcima svih vrsta i nepostojanje iole većih varoši sa dominantnom srednjom klasom, upozorili su vlasti na buduće neizbežno privredno zaostajanje zemlje i potencijalni disbalans u spoljnoj trgovini, budući da se u Srbiju moralo uvoziti sve, izuzev agrarnih proizvoda. Diversifikacijom proizvodnje u Srbiji postepeno bi se umanjivala njena ekonomika, a posredno i politička, zavisnost od drugih država, a pre svega od Austrije.

Njih dvojica su ponudili Savetu, naravno, ne bez ukalkulisanog ličnog interesa, da na sebe preuzmu posredovanje, sva-kako uz određenu naknadu, u stvaranju srednje srpske građanske klase. Bili su spremni da prihvate odabranu decu iz Srbije, i to po više stotina godišnje, te da im obezbede školovanje, odnosno usavršavanje u trgovini, zanatima i industriji širom Austrije. Po povratku u zemlju, ti mlađi ljudi bi se naseljavali u varošima i stećenim znanjem i veštinama doprino-sili njenom privrednom napretku.

Njihova ideja nije predstavljala nikakvu istorijsku novinu. Tim putem je, recimo, išao ruski car reformator, Petar Veliki. Ipak, Šićar i Gereski su pred očima imali savremene primere grčkih i vlaških pitomaca, koje su njihove vlade u istom cilju slale u evropske zemlje. Državni savet je predlog razmotrio, ali ga nije usvojio. Zašto, ne može se reći, jer o tome nedostaju podaci. U svakom slučaju, propuštena je lepa prilika da Srbija na vreme i skladu sa potrebama, počne

**Stanovništvo, i to
90 odsto, 1866.
godine živilo je od
poljoprivrede, a 1900.
gotovo 85 odsto**

Od osnivanja do početka Prvog svetskog rata, „Privrednik” je sa uspešnim ishodom odškolovao oko sedam i po hiljada pitomaca

planski da menja svoju društvenu strukturu, nasleđenu iz vremena neposredne turske uprave.

Privredne ustanove Srba u Hrvatskoj

Na severozapadu srpskog etničkog prostora, u Hrvatskoj i Slavoniji, tada autonomnoj oblasti u okviru Austro-Ugarske, krajem 19. veka bilo je oko 612.000 Srba, koji su činili četvrtinu populacije. Njihova društvena struktura bila je još monolitnija od one u Srbiji. Svega oko 3,5 % tamošnjeg srpskog naroda živelo je u gradovima. Između seoskog mora i vrlo tankog sloja inteligencije upadljivo je zjapiro jaz. Nacionalno svesna, angažovana, dovoljno bogata i sposobna srpska elita iz Hrvatske i Slavonije

krajem 19. veka napregla je svoje umne i materijalne snage da ovo nepovoljno stanje planski promeni. Tada su nastale tri ključne srpske privredne ustanove u Hrvatskoj i Slavoniji, usmerene na sistemsko pomaganje tri društvena sloja. Prva je bila *Srpska banka*, usmerena ka krupnom kapitalu, druga *Savez srpskih zemljoradničkih zadruga*, čiji je zadatak bio da podupire srpsko seljaštvo, a treća je bila *Srpsko privredno društvo „Privrednik“*.

„Privrednik“ je osnovao zagrebački trgovac Vladimir Matijević 1897, uz pomoć svojih istomišljenika i, možda, vlade Kraljevine Srbije, o čemu, za sada, postoje samo osnovane prepostavke. Njegov zadatak bio je da stvara srpsku građansku srednju klasu u Austro-Ugarskoj, i to po istom obrascu koji su po-

menuti bečki trgovci preporučili Srbiji 1841. „Privrednik“ je prihvatao talentovanu seosku srpsku decu i slao ih kod odabranih majstora širom Evrope, sa kojima je imao ugovorenu saradnju, na četvorogodišnje obrazovanje i usavršavanje. U ponudi je početkom 20. veka imao oko osamdeset različitih industrijskih, zanatljijskih i trgovačkih zanimanja. Po okončanju školovanja, „Privrednik“ je pomagao bivšim pitomcima da se zaposle i pokrene sopstveni posao u varoškim centrima oblasti iz kojih su potekli. Od osnivanja do početka Prvog svetskog rata, „Privrednik“ je sa uspešnim ishodom odškolovao oko sedam i po hiljada pitomaca. Društvo je bilo aktivno do okončanja Drugog svetskog rata, a nakon višedecenjske pauze, rad je obnovilo u Republici Hrvatskoj 1993.

PABLO PIKASO

ULAZNICA ZA BESMRTNOST

Pikasov slikarski put bio je na početku vezan za Barselonu i Madrid, gde je imao prve izložbe. U Madridu je učio na Kraljevskoj akademiji „San Fernando”, a u Barseloni ima prvi atelje i izlaže prvu veliku, akademsku sliku „Prva pričest”

Piše: Sanja Domazet

Kada napuni trinaest, otac ulazi u njegovu sobu, posmatra brojne radove koji imaju zrelost odraslog slikara, iako ih je naslikao dečak. Otac uzima paletu, četkice, boje i kaže sinu: „Pablo, prestajem da slikam. Od danas, ti si slikar u ovoj porodici”

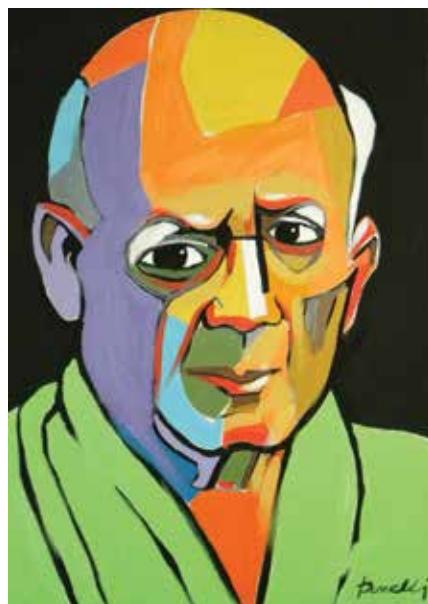
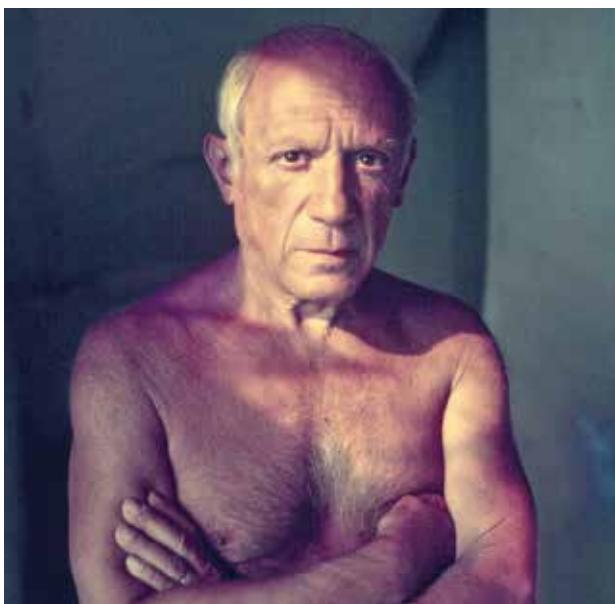
Njegova slika „Akt, zeleno lišće i bista,” urađena 1932. prodata je 2010. godine na aukciji „Kristijā” u Njujorku za 106,5 miliona dolara. „Dečak sa lulom”, rad iz 1905., 2004. godine dostigao je na aukciji Sotbija u Njujorku cenu od 104,17 miliona dolara. Iako ludo samouveren, teško da je ikada mogao predvideti milionske svote koje danas dostižu njegova dela. Reč je o Pikasu (1881–1973), umetniku koga mnogi smatraju najvećim slikarem XX veka.

Evo još jednog genija koga je čovečanstvu darovala Španija. Rođen je u Malagi, kao prvo dete Horzea Ruiza Blaska i majke Marije Pikaso. U detinjstvu, satima je posmatra predele koji mu hipnotišu oko – zlatni oker lišća što gori na prodornoj svetlosti jula, titanijumski belo stenje o koje su udarali talasi i zvonilo je „kao bezbroj balalajki da se razbijaju o obalu, mislio sam da padam sa zvonika od lepote...”

Slikarski put

Španija, ta zemlja malenih, kamenih kuća, napolnih dokova, gde narandžino i limunovo drvo mirisu u opojnim i slatkim akordima, jedno je od lepih mesta na svetu. Ovde su svitanja vedra, mlada i puna nade, svetlost brzo sazревa u muzikalne dane, a noću je mesečina providno ljubičasta – zrno grožđa.

Sa sedam godina počinje da slika. Sve ga inspiriše. Kada napuni trinaest, otac ulazi u njegovu sobu, posmatra brojne radove koji imaju zrelost odraslog slikara, iako ih je naslikao dečak. Otac uzima paletu, četkice, boje i kaže sinu: „Pablo, prestajem da slikam. Od danas, ti si slikar u ovoj porodici.” Tako će se i dogoditi.

Pikasov slikarski put bio je na početku vezan za Barselonu i Madrid. U Barseloni i Madridu imao je prve izložbe i u Madridu učio na Kraljevskoj akademiji „San Fernando“. U Barseloni ima prvi atelje izlaže prvu veliku, akademsku sliku „Prva pričest“. Tu deli atelje sa Sabartezom, a u kafani „Četiri mačke“, gde druguje sa brojnim umetnicima, 1900. će izložiti 150 crteža.

No, intuitivno, svim čulima, Pikaso oseća poziv jednog drugog mesta, gde je *erotika kraljevski put duha Božijeg...*

Smatrao je da je akcija ključ svakog uspeha, a da je Pariz centar umetničkog sveta na planeti koji mora pokoriti. Odlazi tamo sa prijateljem Kazagemasom. Kazagemas neće izdržati tu količinu lepote boemskih zora, Senu boje šampanjske sukrvice, opore poljupce opojnih bludnih žena. Izvršiće samoubistvo. (Sada se u Pikasovom muzeju u Barseloni nalazi Kazagemasov portret koji je uradio Picasso.)

„Život je komedija za one koji misle i tragedija za one koji osećaju”, šaputao je očajan nad njegovim kovčegom.

Naslikaće ga preminulog, umotanog u ledenoplavi pokrov smrti. Tako će započeti njegova plava faza.

Od 1904. je stalni stanovnik Pariza. Seli sa sa bludnog, svetlog Klišja u atelje u ulici Ravinjan

„Slikarstvo je samo drugi način vođenja dnevnika”, kaže. Tvrdi da se „ljubav ne može fotografisati, jer je nevidljiva. Može se fotografisati samo ponašanje”

13. Zove ga „Brod vešernica.“ Neprekidno posećuje circus „Medrano“ – otuda toliko mnogo cirkuških akrobata tih godina na njihovim slikama. Nešto ranjivo, povredivo, a istovremeno snažno me je privlačilo. Gledao sam ih satima, danima, općinjen. Voleo sam lepotu udruženu sa opasnošću... Čuvene „Gospodice iz Avinjona“ slika 1907.

Posle njih, počinje crnački period. Slika brojne afričke aktove, pod uticajem crnačke skulpture.

„Da bi čovek bio umetnik, mora da ima ledenu oštricu u srcu”, reći će kasnije Grejim Grin.

Čuveni zavodnik

Pikaso nije imao oštricu, imao je sablju. Sa dvadeset godina već ima prvu izložbu u Americi. Slika kubistički, pregovara sa kolezionarima, već ima obožavaoce. Radi prve konstrukcije od lima i žice, prve kolaže.

Dok drugi umetnici umiru od gladi, on uspeva da 1914, na aukciji u Parizu, „Porodicu akrobata“ proda za 11.500 franaka. Upoznaje ceo umetnički Pariz, pa i rusku baletsku trupu, koju predvodi Đagiljev.

Radi scenografiju za balet „Pulčinela“ Igora Stravinskog. Kostime radi – Koko Šanel.

Sve žene sa kojima vodi ljubav, slika.

„Slikarstvo je samo drugi način vođenja dnevnika“, kaže.

Tvrdi da se „ljubav ne može fotografisati, jer je nevidljiva. Može se fotografisati samo ponašanje“.

Čuveni je zavodnik tog vremena. Kažu da je imao preko stotinu ljubavnica, baš kao i njegovi savremenici. No, njegove tehnike zavođenja behu – čudne, u najmanju ruku. Kažu da, ukoliko

bi mu se dopala neka žena, on bi joj odmah počlanjao zlatnu figuricu malog muškarca sa velikim falusom. To je bio očiti znak želje. Ali, sve je to činio pred svojim zakonitim ženama.

„Nemam pojma šta bi to bila vernost ženi. Poznajem samo vernost umetnosti...“

A žene su trpele sva njegova ponašanja. Jer, ako vas naslika Pikaso, bila je to ulaznica za besmrtnost i svaka od njih je to znala.

Najšire prihvaćeni periodi njegovog rada su plavi period (1901–1904), ružičasti (1904–1906), period afričkog uticaja (1907–1909), analitički kubizam (1909–1912) i sintetički kubizam (1912–1919), koji se isto tako naziva i kristalnim periodom

Prema ženama oseća mešavinu senzacija – od strahovite nežnosti, sve do mržnje. Opsednut je njima. Ali neprekidno traži njihovu podredenost.

Kada jedna od njegovih partnerki, Franoaz Žiru, ostane trudna, Pikaso joj ne dozvoljava da poseti ginekologa.

„Bila sam čas boginja, čas otirač“, pisala je kasnije u sećanjima na Pikasa.

Ipak, cene ljubavi sa Pikasom bile su najviše-sam život. Dve od njegovih muza završile su sa nervnim slomom... Spominju se i žene koje su izvršile samoubistva. Pikaso je bio „muljača ljubavi, kao Pariz.“ Nije se osvrtao.

Periodi rada

Pikasov rad se često karakteriše po periodima. Dok su nazivi mnogih njegovih kasnih perioda predmet debata, najšire prihvaćeni periodi njegovog rada su plavi period (1901–1904), ružičasti (1904–1906), period afričkog uticaja (1907–1909), analitički kubizam (1909–1912), i sintetički kubizam (1912–1919), koji se isto tako

naziva i kristalnim periodom.

Znatan deo Pikasovog rada tokom kasnih 1910-ih i ranih 1920-ih je u neoklasičnom stilu, dok je njegov rad sredinom 1920. često karakterisan nadrealizmom. Njegovi kasniji radovi su često kombinacija elemenata njegovih ranijih stilova. Izuzetno plodan tokom celog svog života, Picasso je ostvario univerzalni ugled i dobio ogromno bogatstvo za svoja revolucionarna umetnička dostignuća, i postao je jedna od najpoznatijih figura u umetnosti 20. veka.

Umetnički genije, ali...

Kritičari su mu se klanjali, a žene mu govorile: „Ti si umenički genije, ali moralno bezvredan.“

Odvraćao je da ne želi da bude moralno vredan. Uradio je neke od najčuvenijih slika na svetu, „Gospodice iz Avinjona“, „Gerniku“... Bavio se kolažima, skulpturom, eksperimentisao sa grnčarstvom. Odbijao je da odraste. Tvrđio je da treba početi kao da nijedna slika pre njega nije naslikana.

Do kraja života tvrdio je da je umetnost, pre svega, eliminacija nepotrebnog i govorio: "Dajte mi muzej i ja će ga napuniti genijalnim slikama"

„Bio mi je potreban čitav život da bih ponovo postao dete, razigrano dete pred platnom.“

Do kraja života tvrdio je da je umetnost, pre svega, eliminacija nepotrebnog i govorio: "Dajte mi muzej i ja će ga napuniti genijalnim slikama."

Na samom kraju života, u jednom intervjuu, setno je rekao: "Slikarstvo je zanat slepca, koji slika ne ono što vidi, nego ono što oseća, ono što sam sebi kaže o onome što je video."

Na pitanje šta misli o kompjuterima, kratko je odgovorio: „Nikada nisam cenio sprave koje daju samo odgovore, a nisu u stanju da postave pitanja.“

SKANDINAVKA

							SISTEM ZA PRENOS ELEKTRIČNE STRUJE	PSIHIČKO STANJE SLIČNO SNU	TROCIREFENI BROJ	FEUDALNI POSED (NEM.)	NOŠEĆI DONETI U NEKU PROSTORIJU	BRITANSKA GLUMICA
AUTOR: VOJA DODEVSKI	SPASOJE ODMILA	ITALIJANSKA LUKA NA JADRANU	RUDARSKI INSTITUT	URAN	JARAK (MN.)	OSOBA KOJA JE U AZILU	TAJNI DOGOVOR					
USMERENO KRETANJE NAELEKTRISANJA							UREBAJI ZA PRIJEM RADIO TALASA					
UZ DO					MERAČ AMONIJAKA U ZEMLJI ŽITELJI ANAMA		ARGENTINSKI FUDBALER MESI					
SPORTSKI ŠAMPION			SINTETIČKO VLAKNO				ERBIJUM		KOMPOZITOR HANS LIK IZ CRTANOG FILMA			
VESLAČ MILONRAD			STARĀ DRŽAVA U AZIJI				GRAD U NEMAČKOJ			INDIJA		
ALT		KNJIŽEVNICA FRANSOAZ POSUDE ZA UMIVANJE							UČESNIK U LITIJU		METAR VLADAREV OGRTAČ	
ROMAN GINTERA GRASA												
PUTANJA LETA AVIONA												
VRSTA INDIJSKOG ZAČINA					ENGLEŠKA DINASTIJA POKRIVAČI ZA POD				PANIČEVO MENJATI PERJE (O PTICAMA)			
OMOTATI						MATERIJA IZ CRVENIH ALGI SPLETKA			MINUT ISTURENI DEO FASADE			
OBRAZOVATI ROJ							VERIFIKOVATI VULKANSKO GROTO					
IRENA KRAČE					ČLAN SUDA INKVIZICIJE MALA ADA							
DUVANSKA INDUSTRIJA			APSTRAKTNA UMETNOST OBLAST U BOSNI									INDIJSKA ŽENSKA HALJINA
KISEONIK		DOVRŠITI ORANJE POGODBENI VEZNIK						FUDBALSKI KLUB IZ SOLUNA GLUMICA THOMPSON				
ODREĆI SE KOGA KAO SINA								KNJIŽEVNICA HEJVUD EMANACIJA				
ŠLEM (MN.)							ODAŠILJAČ OBIM					
VISINSKA TAČKA	KARAT				AROMATIČNA SREDSTVA							

Da sve bude OKK!

Otvoreni Keš Kredit, za sve što odavno želite

Otvoreni Keš Kredit OTP banke je sasvim **OKK**.

Brzo i jednostavno do 2.000.000 dinara, sa rokom otplate i do 120 meseci! Uz osiguranje kredita u slučaju nepredviđenih okolnosti, **OKK** je kreiran da izade u susret vašim željama.

www.otpbanka.rs - Info centar: 0700 480 400 • 021 4800 400

PREDSTAVLJAMO

SUV KOJI OSVAJA GRAD

NOVI **VOLVO XC40**
EVROPSKI AUTO GODINE 2018.

VOLVO XC40 T3 INTRO VAŠ ZA **28.990 EVRA**
REZERVIŠITE TEST VOŽNJU NA **VOLVOCARS.RS**

MADE BY SWEDEN

Kombinovana potrošnja goriva: 5,0–7,2 l/100km, emisija CO₂: 131–168 g/km. Nivo emisije: EURO 6b. Emisija NO_x: 0,0091 – 0,0534 g/km. Cena ne uključuje metalik boju i trošak pripreme vozila. Za štamparske greške ne odgovaramo. Ponuda važi do prodaje zaliha. Slike su simbolične. Više na www.volvocars.rs ili kod ovlašćenog Volvo zastupnika.